

REVISTA MUZEELOR 4 1969

REVISTA MUZEELOR

A P A R E S U B ÎN G R I J I R E A D I R E C T I E I
M U Z E E L O R Ș I M O N U M E N T E L O R D I N C. S. C. A.
R e d a c t o r ș e f: L U C I A N R O Ș U

**Redacția: Calea Victoriei nr. 120
București, sectorul 1.
telefon 13.98.17
Administrația: str. Brezolanu nr. 23 – 25
telefon 14.67.99**

Coperta: JEAN EUGEN

COPERTA I

Cetatea dacică Sarmizegetusa — Grădiștea Muncelului (foto Radu Ciuceanu).

COPERTA IV

Poarta gospodăriei din Berbești — Maramureș (Muzeul satului; foto Radu Ciuceanu).

MUZEELLE DE ISTORIE – CENTRE DE CERCETARE A TRECUTULUI PATRIEI NOASTRE

RADU FLORESCU

director adjunct al Direcției muzeelor și monumentelor din C.S.C.A.

În cadrul rețelei de instituții muzeistice din țara noastră, locul cel mai important atât ca număr de instituții cit și ca pondere a patrimoniului, il ocupă muzeele de istorie. Fără indoială că acest fapt nu este lipsit de legătură cu procesul de dezvoltare a conștiinței colective, cu specificul acestei dezvoltări în condițiile construcției socialismului și cu amplificarea fără precedent a activității culturale și a cercetărilor din domeniul științelor umaniste.

Cele mai vechi dintre aceste muzeee s-au constituit în perioada redeșteptării naționale, cind necesitățile de consolidare și dezvoltare a conștiinței naționale au determinat apariția unor instituții care să adune și să păstreze mărturiile creației istorice a poporului. În general, de viață acestor instituții și de dezvoltarea lor s-a legat și viața și activitatea unor personalități progresiste ale culturii și științei românești, și nu o dată în jurul acestor muzeee și sub îndrumarea unor personalități — adevarăți deschizători de drumuri — s-au încheiat și au crescut adevarăte școli naționale în domeniul unor discipline. În această privință sunt de amintit exemplele concluzante ale Muzeului Național de Antichități, întemeiat sub imboldul entuziasmat al perioadei «pașoptiste», care, mai întâi sub conducerea lui Grigorie Tocilescu, a cunoscut o perioadă de intensă activitate științifică pentru că, puțin mai tîrziu, treceind sub conducerea lui Vasile Pârvan, să devină nucleul școlii românești de arheologie, precum și acela al Muzeului de artă religioasă, al cărui patrimoniu constituie baza actualei Secții de artă feudală a Muzeului de Artă al Republicii Socialiste România. Creație a lui Nicolae Iorga, acest muzeu, legat îndeaproape de activitatea Comisiei Monumentelor Istorice, a constituit baza preocupațiilor de istorie a artei vechi românești.

La sfîrșitul perioadei interbelice, rețeaua de muzeee de istorie de la noi din țară era deci constituită din cîteva instituții avînd o veche și solidă tradiție, cu patrimoniul ample și sistematic constituite și cu o activitate științifică meritorie, — chiar dacă toate aceste aspecte nu erau suficient susținute pe plan material —, precum și din cîteva infiripări de interes local, de importanță și de pondere inegală, totalizînd treizeci de unități.

Războiul a afectat și rețeaua de muzeee, așa cum a tulburat și alte sectoare de activitate ale vieții publice. Astfel unele muzeee — cum ar fi muzeele din Tecuci și din Sfîntu Gheorghe — au avut în cursul dispersării pierderi importante din patrimoniul, iar pentru altele condițiile materiale s-au înrăutătit pentru o perioadă mai lungă sau mai scurtă în funcție de situația economică cu care ieșise din război zona în care un muzeu sau altul se afla.

Imediat după război, în perioada de grele frâmintări sociale și de refacere economică, s-a pus problema reintrării pe un făgaș cît de cît normal a activității instituțiilor muzeale existente.

Abia începând cu anul 1949 preocuparea pentru extinderea rețelei de muzeee a reăpărut, în cadrul noii organizări date culturii naționale, în perioada de construire a socialismului. Apariția noilor unități s-a succedat într-un ritm viu. În jurul anului 1960, rețeaua de muzeee de istorie era practic constituită. În anii 1966 și 1967 aveau să se înființeze ultimele unități. În cadrul acestei înșiruirii cronologice se disting cîțiva ani de vîrf: 1951, 1952, 1955, 1957. Numărul muzeelor deschise reflectă, pe de o parte interesul local pentru tradiția și trecutul zonelor și orașelor iar pe de alta, efortul de justă echilibrare, făcut de forul central.

Pe fondul acestei rețele de instituții relativ echilibrate nu numai ca răspîndire teritorială, dar și ca forțe de specialitate, în ultima vreme s-a conturat un proces de transformare calitativă a muzeului ca atare, pe cale să devină un centru de cercetare locală, avînd drept specific pe de o parte, o comunicare mai directă și mai accesibilă către public a rezultatelor cercetării, prin intermediul activității expoziționale, iar pe de altă parte, orientat către cunoașterea monografică locală a realităților istorice și de istoria civilizației. În acest cadru, a devenit actuală și importantă problema muzeelor de istorie — centre de cercetare cu caracter local și specific.

Dincolo de fațada relativ incremenită în care perioadele istorice, mileniile și secolele se etalează juxtapuse, intr-o înșirare sistematică pe care numai mișcarea privitorului o animează, viața muzeului se scurge activă și adesea agitată, cu forme legate concomitent de mai mulți factori ai vieții moderne, de economie ca și de știință, de dinamica timpului de perceptie, de evoluția gîndirii și sensibilității colective.

În principiu, muzeul de istorie este instituția care are drept sarcină conservarea bunurilor de cultură cu caracter istoric și difuzarea cunoștințelor despre ele în rîndurile publicului larg. Dar activitatea elementară de conservare și expunere, cu implicațiile ei de studiu al materialelor și tehniciilor în care sunt produse piesele de muzeu, de clasare a lor pe genuri, alcătuind sisteme logice, constituie o activitate de cercetare.

Prin expoziția sa, un muzeu oferă în general o anumită imagine sintetică despre un anumit sector al culturii omenești. Pentru a construi această imagine însă a trebuit să existe o minte omenească, special educată, dotată pe această cale cu un sistem de judecare comparativă a faptelor, cu alte cuvinte a trebuit să existe un specialist, care să gîndească piesele de muzeu într-un nex necesar posibil și să găsească și calea de a le prezenta ca atare.

În măsura în care imaginea aceasta se bazează pe o inseriere nouă a faptelor, pe incadrarea largă a lor, depășind limitele pieselor cu care operează sau clasificările tradiționale, ea constituie o contribuție originală la dezvoltarea științei.

Nu întimplător am folosit mai sus termenul de imagine. Este o notă specifică pentru cercetătorul din muzeu și pentru activitatea sa faptul că este obligat să opereze nu numai cu noțiuni, așa cum îndeobște fac colegii lui care se exprimă în scris, ci și, sau chiar mai ales, cu imagini plastice, cu piesele însăși.

Această notă specifică contribuie să facă din muzeu o formă de exprimare a gîndirii științifice mai vie, mai concretă, mai sugestivă. Din acest din urmă punct de vedere, rolul muzeului în dezvoltarea științei este apreciabil. În adevăr, mai ales în științele umaniste, orice sinteză constituie un sistem de judecare a faptelor cuprinse relativ autonom de celelalte sisteme omoloage, și prin aceasta devine implicit o platformă de reevaluare a tuturor informațiilor și faptelor analoage sau conexe prin referirea la cele

cuprinse în sistemul amintit sau la raporturile din cadrul lui. Cu alte cuvinte, sinteza devine o ipoteză de lucru și, prin aceasta, punct de plecare pentru alte noi insumări sintetice. Ca atare este valoroasă nu numai prin soliditatea construcției logice ci și în egală măsură prin sugestiile, prin punctele de plecare pentru noi viziuni de ansamblu pe care le oferă. Din acest punct de vedere, muzeul este mai prețios decât expresia scrisă, sub două aspecte: dă posibilități concrete și directe de comparare a faptelor și îngrädește ipotezele posibile, aspectul lor speculativ, de elementul realist al faptelor, al pieselor direct perceptibile.

Așa se explică rolul important al muzeului în viața culturală și științifică contemporană și succesul surprinzător al unor forme moderne de muzeu, în care tocmai complexitatea imaginii constituie elementul principal, așa cum sunt muzeul dinamic sau muzeul în aer liber.

La fel de importantă pentru dezvoltarea cunoașterii științifice este și altă latură a activității de muzeu și anume conservarea pieselor. Sistematizarea cunoștințelor și procedeelor de conservare a generat investigația analitică a materialelor și structurii tehnice a pieselor de muzeu. Pe această cale s-au căpătat noi informații cu privire la paleotehnică, cu privire la circulația materialelor, tehnicilor, meșterilor și tipurilor în zone și epoci diferite, s-au creat discipline noi care au ajuns să intervină adesea în domenii esențiale ale cercetării bunurilor de cultură — cum ar fi datarea pieselor arheologice prin măsurători ale radioactivității — s-a constituit un sector tehnic al disciplinelor umaniste, care au contribuit la desprinderea acestora din trunchiul odinoară comun al literaturii, și care vor impune cu timpul un anumit fel de apropiere, de adaptare reciprocă între gîndirea matematică și aceea umanistă.

Este evident că și în acest domeniu, dobândirea unor noi sisteme de cunoștințe constituie punctul de plecare pentru noi valorificări ale pieselor de muzeu, atât din punct de vedere muzeistic-expozitional cit și din punct de vedere al investigației. Nexus de raporturi dialectice se amplifică astfel pînă la o complexitate nebănuită și scoate în relief necesitatea de organizare a muzeului ca centru de cercetare de caracter modern. Sub acest aspect, de asemenea modernizarea investigației științifice în muzeu apare aproape mai imperios și mai stringent decât în oricare altă parte. În adevăr, utilizarea unor procedee învechite poate duce pe un cercetător care se exprimă în scris la concluzii eronate iar pe un pedagog la dezinformarea auditoriului său scolaristic. Pentru lucrătorul de muzeu însă, utilizarea unor procedee nu neapărat învechite, dar mai puțin precise sau mai puțin complete, are drept consecință în cel mai bun caz identificarea eronată și înscríerea defectuoasă în evidența științifică a muzeului, dar adesea poate duce la degradarea materială sau chiar la distrugerea pieselor. Cu alte cuvinte și într-un caz și în altul este vorba de pierderea integrală sau parțială a unor valori de obicei de neînlocuit.

Activitatea de cercetare din muzeu are însă și alt aspect specific, anume acela al unei legări directe de teren, sau poate mai precis formulat, de teritoriu.

În funcție de structura rețelei și de profilul unităților, muzeele unei țări colectează și valorifică dovezile de cultură materială și spirituală de pe un teritoriu dat sau de un anumit gen. și într-un caz și în celălalt atât activitatea de cercetare cit și valorificarea expozițională consecutivă au două trăsături definitorii: sunt monografice și exhaustive. Din acest punct de vedere trebuie remarcat că, rețeaua de muzeu și aceea de conservare a monumentelor constituie împreună singurele instrumente pentru cunoașterea funda-

mentală a valorilor de cultură ale unei țări. Fără îndoială, această legătură cu teritoriul dă cercetării din muzeu un caracter predominant concret. Aceasta ridică problema raportului dintre cercetarea de muzeu și aceea efectuată de instituțiile centrale de specialitate. Este evident că muzeul are o poziție mai avantajoasă pentru efectuarea de cercetări concrete. Pe de altă parte însă, mai ales în științele umaniste, unde cercetarea fundamentală imbracă un caracter marcat personal, de construcție de idei, fiind condiționată nu atât de mijloacele materiale de investigație cât mai ales de personalitatea cercetătorului, această cercetare nu poate fi atribuită prin decizie administrativă unei instituții sau unui cercetător, ci rămâne oricum apanajul capacitatii creațoare a gîndirii științifice a unei personalități.

Există însă un sector foarte important — acela al pregăririi instrumentelor colective de cercetare — repertoriu, indexuri, documentări științifice și.a.m.d. — care nu poate fi realizat decât pe baza unei centralizări continui, sistematice și rapide a informației științifice și care nu poate fi lăsat pe seama fiecărei unități din teritoriu, ci, ipso facto, trebuie organizată centralizat.

Totodată dublarea centralizării informației prin prelucrarea ei analitică și difuzarea rapidă a rezultatelor cu caracter documentar astfel obținute este o condiție fundamentală pentru dezvoltarea ritmică, normală a cercetării în ansamblul ei și are caracter de operație centralizată.

În sfîrșit, asigurarea unei dotări cu tehnică de cercetare unitară, modernă, rapidă, începînd cu mijloacele și procedeele de documentare în teren și terminînd cu laboratoare de înalt nivel care să asigure investigația analitică structurală a rezultatelor de teren constituie un sector care nu poate fi organizat decât ca factor comun pentru toate unitățile teritoriale.

Aceasta ar fi deci mai ales sfera pe care ar trebui să ocupe activitatea de cercetare a instituțiilor centrale de specialitate.

Fără îndoială, imaginea conturată în rîndurile de mai sus este în parte schematică și reprezintă mai degrabă o situație ideală decât un bilanț al realității. Totuși ea surprinde trăsăturile fundamentale, condițiile determinante ale activității de cercetare științifică din muzeu în raporturile ei pe de o parte cu restul activității muzeale, iar pe de altă parte cu activitatea celorlalte instituții de cercetare.

Realitatea diferă variabil de această imagine. Astfel, în primul rînd, rețeaua de muzeu este departe de a fi completă și perfect echilibrată. Dotarea cu tehnică de investigație a unităților este abia elementară. Instituțiile centrale de specialitate acordă un loc mult prea mare în programul lor cercetărilor concrete, instrumentele de cercetare colectivă sunt insuficiente, centralizarea, analizarea și difuzarea informației științifice este aproape inexistentă iar dotarea cu tehnică de investigație de înalt nivel este mai slabă decât în unele muzeu.

În ansamblu trebuie spus că ne aflăm în pragul unor acțiuni de reglementare fundamentală și programatică de la care abia de acum înainte trebuie să așteptăm roade. Primele măsuri în acest sens: programul unitar de cercetare al muzeelor, convențiile de colaborare cu institutele Academiei, crearea primelor laboratoare de muzeu, în sfîrșit, elaborarea unui proiect de lege a patrimoniului bunurilor culturale și a unui sistem de acte normative derivate și inițierea redactării unui catalog general al muzeelor constituie doar inceputuri care au nevoie de eforturi mari, de un climat de colaborare și înțelegere și trebuie să depășescă dificultăți considerabile pentru a se consolida și dezvolta.

Tabloul aşadar este complex și întrucîtva contrastant. Stadiul în care ne aflăm cere nu numai acțiuni și măsuri ci are nevoie și de discuții, de dezbatere de înalt nivel, care să contureze poziții, să confrunte păreri, să precizeze telurile și să indice căile.

Țelul însă este cert — acela de a contribui la construirea unei conștiințe colective de tip nou: mai lucidă, mai cuprinzătoare, mai deschisă nouilui și mai profund omenească.

ISTORIE, ACTUALITATE ȘI PERSPECTIVE

MUZEISTICE LA IAȘI

Pentru muzeografi ieșeni, ca și pentru cei din întreaga țară, anul acesta, în care s-a împlinit un sfert de veac de la eliberarea României, este an de bilanț și de noi inceputuri. Bilanțul la Iași este rodnic, iar planurile au fost clădite pe baza unei exigențe crescute și a unei experiențe din care ieșenii au scos concluzii cu valoare de principii pentru activitatea lor viitoare.

Intr-o discuție, organizată cu bunăvoiețea gazetelor — Muzeul de istorie a Moldovei — cîțiva tovarăși muzeografi și cadre universitare au împărtășit, pentru cititorii „Revistei Muzeelor“, planurile și inițiativele muzeistice ieșene, a căror împlinire se va inscrie fără indoială printre realizările importante ale muzeografiei naționale.

CONSTANTIN FLOREA, directorul Muzeului de istorie a Moldovei

Muzeografi ieșeni pot raporta cu mindrie că rodul activității lor se concretizează în cîteva instituții muzeale de jînătă, cum sunt: Muzeul Unirii, Muzeul etnografic al Moldovei, Muzeul de artă, Muzeul politehnic, Muzeul invățămîntului, din cadrul Universității și Bojdeuca lui Creangă. Muzeul de istorie a Moldovei și-a desfășurat activitatea, în ultimii 10—15 ani, pe linia cercetării arheologice și istorice, iar în stadiul actual de reorganizare se completează cu secțiile de istorie modernă și contemporană. În perspectiva noastră imediată se află deci ca obiectiv realizarea unei expoziții bogate, complete a Muzeului de istorie a Moldovei, și organizarea Muzeului literaturii din Iași. Aceasta se va deschide, pentru epoca veche, în Casa Dosoftei (la restaurarea căreia lucrează cu mare atenție și bună calificare D.M.I.) și în Casa Pogor, sediul «Junimii», pentru epociile modernă și contemporană. Sîntem pe cale ca într-un viitor apropiat să fie deschisă în Vila Sonet, unde a locuit și a creat poetul Mihai Codreanu, o casă memorială; este de asemenea în preocuparea noastră realizarea punctului muzeal de la Lunca Prut, casa lui Costache Negruzz.

Pentru Muzeul literaturii s-au făcut pînă acum valoroase achiziții din care vom amînti colecțiile Burada, Otilia Cazimir, Hogas și numeroase documente care vor intra în fondul de exponate al viitoarei instituții muzeale.

Scopul discuției noastre de astăzi este să informăm cititorii «Revistei Muzeelor» asupra ideilor, planurilor, activității noastre, pentru a le face cunoscute muzeografilor, cercetătorilor, oamenilor de cultură din țara noastră interesați de ampla mișcare muzeală a zilelor noastre.

Prof. univ. dr. doc. CONSTANTIN CIORĂGA, președintele Consiliului științific al Muzeului literaturii din Iași

Aș vrea să formulez în prealabil cîteva idei privind categoria aceasta — dacă se poate numi așa — muzeul. Vorbind metaforic, muzeul este un fragment de istorie, o insulă rămasă mai mult sau mai puțin intactă față de mișcarea pe care o implică dinamica istoriei. Asemenea insule sint necesare ca ferment pentru dezvoltarea viitoare, intrucăt ele constituie etape suflătoare la care continuatorii se referă atunci cînd judecă, mai mult sau mai puțin filozofic, lumea, în mișcarea ei. Cronicarii noștri făceau istorie cu sentimentul că trecutul este pildă pentru viitor. Muzeele sint un fel de replică dată scepticilor care consideră că noi, ca popor, suntem un popor tinăr.

Popoarele tinere nu au, nu pot face muzeee. Americanii au creat ruine artificiale cu cetăți pentru a sugera această idee de vechime. Au achiziționat vechiul pod al Londrei pentru a fi demontat și transferat în cadre similari, undeva, în America. Noi nu avem nevoie de asemenea artificii, pentru că istoria noastră fiind veche putem să oferim mărturii care atestă această origine veche, nobilă, cu realizări care ne im-

pun în ochii lumii civilizate ca pe un popor cu mari calități.

Muzeele din Iași, față de trecut, se află astăzi într-un stadiu categoric superior. În trecut, muzeele erau considerate în specia lucrurilor imuabile, adresindu-se mai cu seamă văzului. Erau locuri în care se privea. Structura muzeelor de astăzi este o structură activă, dinamică, pentru că muzeele sunt un fel de ateliere în care trecutul se reconstituie, în care se selecționează tipicul pentru a se crea acele puncte de sprijin necesare reconstituirii momentelor de seamă, momentelor tipice din istoria noastră culturală, din istoria generală și din istoria culturii. Structurate în acest mod, muzeele aparțin științei, în vreme ce, în trecut, ele erau mai mult un obiect de curiozitate, pentru un public care mergea cu același sentiment la muzeu ca și la cinematograf, care îl amuză. Iașiul se află astăzi, după Capitală, în rindul primelor centre ale țării, care pot oferi vizitatorilor din interior și din afară, obiecte, mostre demne de stimă.

Ne interesează în momentul de față realizarea Muzeului de istorie a literaturii, care nu cuprinde numai literatura din Moldova, ci din toată țara, în special în legăturile ei cu Iașiul. Intenția este foarte nobilă, am militat mult pentru ca și sătem bucurosi să salutăm aici începutul noului muzeu, care, după părere noastră, va deveni un punct de atracție turistică, culturală pentru Iași. Am văzut multe asemenea muzeze de literatură, la Moscova, la Paris, în Anglia, în diverse țări și orașe. Aș vrea să remarc aici că muzeul care m-a impresionat cel mai mult în direcția aceasta este nu un muzeu dintr-o țară mare, ci un muzeu dintr-o țară mai mică decât o naștră. Este vorba de Muzeul de literatură de la Praga, de la Strahov, care după părerea mea este cel mai interesant din Europa. Cercetătorii de la Muzeul literaturii din Iași, care sint foarte inimoși, beneficiind de foarte numeroasele materiale pe care le vor avea de selecționat, e nevoie, după părerea mea, să facă o vizită la Strahov, pentru a vedea modalitatea de organizare a unui muzeu de literatură. Un muzeu reprezintă o logică a trecutului. Nu este un simplu depozit. Selecționarea materialelor trebuie să se bazeze pe niște idei fundamentale, în așa fel încă reconstituirea trecutului să apară în dominantele sale tipice. Un muzeu este, cu alte cuvinte, o operă de creație; așa cum este o operă literară, de pildă. Din nenumăratele materiale de fapte pe care le are la dispoziție un scriitor, el selecționează în virtutea unui obiectiv, dind deoseptă ceea ce este inutil, utilizând ceea ce servește pentru potențarea unei idei. Aceasta trebuie să fie ideea de bază la un muzeu de literatură. În

primul rînd, un asemenea muzeu va trebui să dea o imagine exactă, nu completă, la amănunt, adică nu prolifică, ci o imagine elocventă, semnificativă, asupra evoluției literare. Să ofere apoi portrete de mari creatori, în sensul că o cameră să fie reconstituită pe cît se poate cu mobilierul autentic, care a aparținut unui mare creator (Eminescu sau Sadoveanu, de pildă), să ofere acele manuscrise care reprezintă momente fundamentale în evoluția scrierii românești. Cind spunem Florență spunem Galeria Uffizi. Avem deci în vedere mariile colecții de artă. Cind spunem Franța spunem Luvru, cind spunem U.R.S.S. spunem Ermitaj. Cind spunem Iași ar trebui să avem în vedere literatură Iașului, care pentru noi, ieșenii de bătină, reprezintă totul. Muzeul de istorie a literaturii va trebui să fie deci o asemenea imagine dinamică, tipică, selectivă, a evoluției literaturii din Iași.

Un muzeu este o instituție de cultură. Ca atare aşteptăm de la cercetătorii noului muzeu nu numai să reconstituie, dar să contribuie la elucidarea unor probleme, la clarificarea unor unghii intunecate în așa fel încă latura documentară, vizuală, să fie completată cu elemente intelectuale, cu elemente istorice, conferind astfel un nou contur istoriei literaturii noastre. Cind spun aceasta am în vedere — un exemplu tipic — cele 2 000 de scrisori provenind de la nenumărați scriitori contemporani, pe care Ibrăileanu a avut inteligența să le păstreze. Simpla lor foiletare m-a făcut să afiu lucruri care modifică radical optica asupra unor curente din trecut, considerate pînă acum unilateral. Sunt multe lucruri de cercetat. Nici nu ne dăm seama că de multe săt. Există arhive nu numai în cadrul arhivelor de stat, ci și arhive speciale, ale Teatrului Național, ale diverselor instituții ca și arhive de instituții nepredeterminate. Rolul Muzeului de istorie a literaturii va fi deci de a valorifica, de a aduce la lumină tezaurele care zac deocamdată necercetate. Aș avea în vedere un element coordonator în activitatea muzeală. Întrevăd posibilitatea unei coordonări în activitatea Muzeului literaturii cu activitatea celorlalte muzei. Să zicem între Muzeul de istorie, Muzeul de istorie a literaturii, Muzeul de artă. În felul acesta consider că s-ar putea etajă, s-ar putea sistematiza activitatea culturală legată de Iași, pe mari epoci, sau măcar pe perioade. Începuturile literaturii, perioada premodernă pînă la 1830, se confundă cu începuturile modeste ale picturii noastre în aceeași perioadă. Perioada revoluționară din 1848 pînă la Unirea țării se poate reflecta, în mod paralel, în istoria generală cu istoria literaturii, cu istoria artelor plastice. Am vizitat în iarna trecută, în luna decembrie, la Paris, un muzeu care s-ar părea că nu are nici un fel de legătură cu cultura. Cind am avut în vedere ideea sincronismelor dintre diversele ramuri ale activității spirituale, mi-a venit în minte vizita la acest muzeu: Muzeul Uzinelor

Renault, care nu se află în uzină, ci pe Champs Elysées, strada marilor edificii, a marilor cinematografe, a marilor instituții politice. Acest muzeu este exceptional de intelligent alcătuit în sensul că de la primul automobil Renault, cu totul arhaic, pînă la automobilul care merge cu 300 km pe oră, istoria e reconstituită în ce a avut ea important pe plan politic, pe plan cultural, în muzică, în pictură, în sculptură, pe plan științific. Și am să vă dau cîteva exemple: cutare tip de automobil apare să zicem, în anul 1925; sint expuse obiecte autentice de epocă: un text al lui Einstein, mănușile unei mari atricte, umbrela lui Charlot care a jucat într-un film de mare succes; sau la momentul anului 1940 se află proclamația adresată de către generalul de Gaulle francezilor, pentru rezistență. Apar în fotografii autentice sau cu scrisori autentice, mari personalități ale epocii. Vă spun că m-a captivat acest muzeu. Așadar, ideea aceasta a sincronizării diverselor activități culturale, spirituale, merită să fie în atenția muzeografilor ieșeni, din diversele ramuri de activitate.

Părerea mea este că un muzeu trebuie să extindă influența în afara zidurilor respective, în afara edificiilor respective. În felul acesta consider necesar ca un oraș cu veche tradiție culturală, ca Iașul, cu atât de multe muzeu și care are un aparat de cercetători aşa de întins, ar trebui să-și manifeste activitatea în mod vizibil într-un buletin. Sibiul e un centru mai mic decit Iașul, cu toate aceasta prezența Sibiului pe plan muzeal este mai simplă decit a Iașului. Cred că o asemenea manifestare în cadrul publicisticii, comunicind rezultatele cercetărilor într-un buletin general al muzeelor din Iași, ar fi utilă, pentru că ar demonstra, nu numai prin cercetarea internă de laborator, posibilitățile de racordare a muzeelor la cercetarea activă propriu-zisă. De ce să credem că un cercetător de la un institut al Academiei, face ceva mai mult decit unul care lucrează la muzeu? S-ar putea scoate la iveală acele numeroase laturi întunecoase de care vorbeam la început, privind diversele aspecte ale istoriei generale sau ale istoriei speciale. O mulțime de lucruri care nu sunt cunoscute, elemente de biografie, pagini necunoscute, comunicări de manuscrise, de documente, toate asta servesc cu fapte prin fapte la dezvoltarea culturii. Nici o mare cultură nu se poate face fără adunarea în așa-numite corporuri a faptelor. Orice cultură pornește, orice cultură trebuie să pornească de la fapte, este primul pas în știință. Știința începe cu clăsificarea faptelor, cu sistematizarea lor, ducind în sfîrșit la interpretarea lor.

Cam aceasta este părerea mea despre muzeu, părere care vine din partea unui om din afară de muzeu. Deci, din partea unui nespecialist, însă cu dorință ca muzeele din Iași să se afle în fruntea celor din țară. Urarea mea este ca muzeele din Iași, cercetătorii din Iași să se afirme ca o forță activă.

PETRU ABRUDAN –
muzeograf principal la
Muzeul de istorie a
Moldovei

Mă voi opri la nouitatea pe care o pregătim în cadrul expoziției Muzeului de istorie a Moldovei.

La elaborarea tematicii am stărtuit, indeosebi, asupra reprezentării epocii feudale în istoria Moldovei, epocă de glorie, în care vom releva, în special, perioada ștefaniană. Nouitatea va consta în aceea că vom înfățișa organizarea tipică a statului feudal, lucru care nu s-a făcut pînă acum, după cite știu, în vreun muzeu: statul domnesc, cancelaria domnească, organizarea administrativă a statului feudal moldovenesc, organizarea juridică și militară. Am achiziționat costume de demnitari feudali, încercăm să obținem un costum de mitropolit. Am îmbogățit colecția de arme de epocă, din care vom expune armament autohton, lucrat de meșterii moldoveni, armament de import și arme captureate în lupte purtate de moldoveni pentru libertate și independență. Va fi înfățișată organizarea tipică a unei cancelarie domnești, evoluția scrisului din cancelaria domnească în secolele XV, XVI, XVII și XVIII din modele din fiecare epocă și prezintând și instrumentul respectiv pentru scris. Vom înfățișa dezvoltarea meșteșugurilor, a comerțului, a circulației monetare, subliniind, cronologic, evenimentele istorice importante și evoluția culturii moldoveni. Din perioada ștefaniană vor fi prezente — prin machete, fotografii color și diorame — construcții de arhitectură proprie moldovenească. Tot prin machete vor fi înfățișate cetăți din secolele XV, XVI, pentru a demonstra sisteme de apărare în Moldova; vom mai expune miniaturi după obiectele de artă feudala.

Sperăm să oferim vizitatorilor o imagine plastică și fidelă asupra dezvoltării societății feudale pe teritoriul Moldovei, sub toate aspectele ei.

Organizarea Muzeului de istorie a Moldovei să-a pornești cu forțe proprii, dar părerea mea este că ar fi fost utilă o intîlnire cu muzeografi din toate muzeele județene, pentru a discuta despre felul în care pot ele să sprijine organizarea acestui muzeu cu materiale din depozitele proprii. Există obiecte care stau în depozitele muzeelor din Moldova și pe care noi nu le putem prezenta în muzeu. Să luăm de exemplu Suceava: Muzeul din Suceava are 8 cămăși de zale încă înfășurate, așa cum au fost găsite, dar spre regretul nostru și paguba expoziției, tovarășii de la muzeu au refuzat să ne dea și

nouă una. Am fost la Ploiești — în afara Moldovei — am găsit acolo materiale moldovenești, în depozite, neexpuse, am spus că organizăm un muzeu al Moldovei, dar lucrul acesta n-a mișcat pe nimeni. Eu sunt pentru colaborare — vă rog să nu înțelegeți că am vrea ca alții să ne facă nouă treburile — dar e o trăsătură învechită aceasta, să nu scoți la lumină un exponat, să-l săi în depozit numai pentru că l-am descoperit tu. N-am găsit înțelegere nici la Muzeul Militar Central, unde s-a acumulat în timp atât armament feudal și modern încit stau în depozite zeci și zeci de exemplare; n-am reușit să primim de la dinși măcar un costum, o armură feudală, desigur pe toate sălile te izbești de ele, iar pentru noi, în prezentarea armatei din epoca feudală, o armură ar fi fost indispensabilă. Să mă ierte colegii de la muzeele respective pentru aducerea în discuție a acestor lucruri, dar un muzeu este un bun al tuturor.

CONSTANTIN BUZDUGAN—șeful secției de istorie veche a Muzeului de istorie a Moldovei

Reorganizarea Muzeului de istorie a Moldovei era reclamată nu numai de tematica să incomplectă, ci și de modul depășit de expunere. În noua formă va trebui să realizăm o expoziție aerată, cu spații între obiecte, pentru a da vizitorului posibilitatea de a surprinde obiectul în toate detaliile sale. La acest mod de prezentare a exponatelor va trebui găsit un tip de mobilier adecvat obiectelor care se expun.

Și tot pe linia sublinierii obiectivelor expoziției, în această clădire a Palatului Culturii, care ne permite o reconstituire plastică a istoriei, și fundalul sălilor și mobilierul să contribuie la crearea atmosferei epocii respective.

Lector univ. **DINU MARIN**

Există în Iași un număr mare de monumente și clădiri legate de istoria orașului, de activitatea unor mari personalități culturale și artistice

apărținând întregii țări. Referitor la sectorul muzeistic memorial cred că ar trebui să se pună plăci comemorative pe toate casele, în toate locurile unde au trăit și au creat marii înaintași ai culturii noastre. Socotesc aceasta nu numai o componentă a preocupării muzeistică noastre, ci și implementarea unei datorii cetățenesti față de contemporani și de urmași noștri. Cred că ar trebui instituită o comisie care să se ocupe de acest lucru.

CONSTANTIN FLOREA

O asemenea comisie există, dar de fapt e numai formală, îi lipsește eficacitatea. Ar trebui ca 3—4 persoane să se ocupe de problema aceasta, să aibă drept de avizare, iar organele municipiului să hotărască operativ lucrările necesare. Pare de necrezut că o asemenea acțiune să se întârgăneze atât timp, dar asta este realitatea.

DINU MARIN

O altă problemă care ține de activitatea muzeistică în general, despre care s-a scris și în ziarul local, este aceea a înființării unor muzeu în acele stațiuni în care s-au făcut importante descoperiri arheologice. Este vorba, în primul rînd, de stațiunea eponimă de la Cucuteni-Băicești, care a intrat în literatura universală de specialitate și este vizitată de oameni de știință din lumea întreagă. Ar fi normal să existe aici o colecție cu piesele cele mai reprezentative pentru istoria județului nostru.

Si tot pe linia păstrării și valorificării mărturisitorilor istoriei, în zona extracarpatică a Moldovei există mii și mii de movele despre care se spun tot felul de legende, fără să se știe exact ce și cu ce ele. Aceste movele cuprind îndeosebi morminte (dacice, din perioada migrației sau altele mai noi); cred că ar trebui cartate, imprej-

Ruinele vechii Curți domnești din Iași

muie cu plantații și date în grija consiliilor comunale. Ele constituie un izvor de completare a informațiilor istorice și, neocrotite, riscă să se piardă sub arături.

Aveam un cimp vast de activitate și dificultatea este că în permanență suntem solicitați de mai multe obiective. Dintre acestea, nu pe ultimul plan, ci printre cele mai acute în ordinea rezolvării — privind lucrurile și în desfășurarea lor viitoare — este aceea a recrutării de cadre tinere specializate care să lucreze în muzee. Așteptăm, încă sperăm într-o rezolvare pozitivă și într-un acord între C.S.C.A. și Ministerul Învățământului pentru soluționarea acestei mult discutate chestiuni.

ALEXANDRU ANDRONIC, cercetător principal la Institutul de istorie și arheologie „A. D. Xenopol”

Reorganizarea Muzeului de istorie a Moldovei este o etapă importantă în dezvoltarea acestui instituție. Tematica expoziției și realizarea ei vor demonstra însemnatatea și valoarea colaborării dintre Institutul de istorie și arheologie al Academiei și muzee.

Dacă rezultatele acestei colaborări sunt intotdeauna pozitive, absența ei lasă regreteabile goluri. Aici, la Iași, în preajma Palatului Culturii, s-au descoperit ruinele Curții domnești, ruine care au fost conservate sub un planșeu de beton armat — foaierul Teatrului de vară. Încă din 1960 am propus și am intervenit ca aceste ruine să fie valorificate, să se creeze un muzeu la fața locului. Ideea noastră era să se fi alcătuit o tematică a acestor ruine, adică să se fi construit niște panouri speciale pe care să apară planurile ruinelor, planurile vechiului palat domnesc, să se reproducă unele stampe care reprezintă înfățișarea palatului domnesc în secolul XVII, stampe care multă vreme au fost considerate drept fanteziste și reprezentând cinești ce orăș din apusul Europei, nicidecum Iașul; ruinele respective fac însă dovada că într-adăvăr orașul și cu cetatea respectivă erau fortificate, curtea domnească mai ales. Dorința noastră ar fi ca, împreună cu Muzeul de istorie a Moldovei, să se treacă de urgență la crearea unei noi secții, a unui muzeu la fața locului, cu obiecte originale. O dată organizată această unitate muzeistică s-ar pune în valoare tot centrul Iașului, pentru că aici se află nu numai vatra vechiiui tîrg feudal, iar, în sistematizarea orașului, se preconizează ca aici să fie piata centrală a Iașului. Deci această rezervație arheologică ar fi întregită de Casa Dosoftei, care se restaurăză, acum,

s-ar putea aduce aici piese cum ar fi piatra de mormînt atribuită lui D. Cantemir, piese din lapidariu, adică s-ar concentra acele mărturii care se leagă tematic de epociile respective, înlesnind vizitarea lor de către turisti și localnici. Se mai poate adăuga acestui complex casa numită Fabrica de luminări, care reprezintă o construcție supraetajată a unei clădiri din sec. XVI, construită cu coloane ca și Casa Dosoftei.

Prof. univ. dr. doc. CONSTANTIN CIO-PRAGA

Asemenea muzei memoriale începînd cu cel care va fi în Casa Dosoftei, sunt foarte necesare. Sunt foarte necesare, sunt foarte importante pentru Iași și pentru cultura țării, în general, și e bine să fie într-un număr cit mai mare.

Casa Dosoftei

Să trecem pe lingă casa lui Negruzzi, pe lingă casa lui Nicu Gane și să spunem: « Aici a stat »... Aceasta să dea acel sentiment de mindrie patriotică, de mindrie națională că avem un trecut și că acest trecut nu e cu nimic inferior altor tări.

Asemenea case memoriale sunt o replică, un fel de demonstrație clasică, concretă, că avem o cultură veche și că ceea ce a făcut Dosoftei, traducind Psaltele, la 1671—1672, se integrează într-o operă ce preocupa întreaga Europă în acel moment.

Cred că acolo ar trebui să existe o secție de carte veche, și cu lucrări străine în care se fac referiri la țara noastră. Dar consider că nu trebuie să fie numai o secție a cărții, ci, tot pe linia ideii de sincronism, e bine să punem și alte documente de epocă. Un instrument muzical vechi sau o armă veche, un costum de epocă, un costum de doamnă, sau de domnitor; după o mănăstire se poate face o machetă; e

bine ca toate obiectele de muzeu să fie originale. Se poate găsi eventual un teasc tipografic, care să se reconstituie pe cît se poate la scară de 1/1. Așa ar fi de dorit să fie organizat un muzeu de natura aceasta cum este Casa Dosoftei.

sigur pe acele puncte unde sunt vître, de căci să sapă zeci de metri de sănături tot căutind. Noi am rămas la sisteme destul de vechi, și, deși arheologia se ocupă cu probleme foarte vechi, ea este receptivă la tehnica nouă. Este obligatoriu ca la Iași să se creeze o bază materială corespunzătoare din punct de vedere tehnic.

LÁSZLO ATILA, asistent la Facultatea de istorie a Universității „Al. I. Cuza” — Iași

ION ARHIP — șef de secție la Muzeul literaturii din Iași

Organizarea unor muzeu la fața locului, — despre care vorbea tovarășul Alexandru Andronic, este necesară pentru că sunt destule puncte intrate în circuitul literaturii de specialitate, unde nu se mai poate vedea nimic după închiderea sanitierului. Totul se acoperă la loc și un specialist care dorește să vadă aşezarea respectivă nu mai găsește nici o urmă.

SILVIU SANIE, cercetător la Institutul de istorie și arheologie „A. D. Xenopol”

E știut că orașul Iași e numit oraș-muzeu. Iașul evocă personalități și epoci. El a păstrat amintirea lui Varlaam, Dosoftei, a lui Conachi, Negruzzii, Alecsandri, Eminescu, Creangă, Sadoveanu, ca să nu pomeneam decât cîteva dintre mariile personalități care au rămas vîî în înjama Iașului și a ieșenilor, personalități care au creat epoci în istoria culturii noastre. În viitorul Muzeu al literaturii vom pune la dispoziția vizitatorilor un ghid literar al Iașului, care să consemneze toate clădirile, casele legate de mari scriitori și de oamenii de cultură care au creat aici, toate locurile prin care a poposit Eminescu, casa lui Vasile Alecsandri, lîngă fosta redacție a « Vieții Românești ». În această casă am fi fericiți să putem organiza un muzeu al teatrului; colecțiile de documente ce le posedăm sint de o mare valoare.

Pentru Muzeul de literatură, planurile noastre sint mari. Casa Dosoftei va adăposti începuturile literaturii pînă la epoca Conachi. În casă lui Vasile Pogor, în care își avea sediul societatea « Junimea » vom amenaja saloul în care aveau loc intrunirile literare. Vizitatorii vor putea « audia » o ședință a Junimiei, după un scenariu imprimat pe bandă de magnetofon, cu glumele lui Panu, ale lui Pogor, ale lui Creangă. Într-una din săli vom amenaja o « masă a umbrelor », așa-zisul cerc al « Vieții Românești », unde au scris oamenii « ascultați de o vreme și de o fard », cum spunea Ionel Teodoreanu.

Muzeul este în posesia unor foarte prețioase exponete și documente; avem un document original cu semnătura lui Eminescu; în colecția C. Negruzzii există actele moșiei Hermeziu, locul unde a trăit, a scris și a murit scriitorul. S-a păstrat un birou a lui Iacob Negruzzii, un birou al lui Garabet Ibrăileanu și o serie de documente de mare valoare.

Muzeul de literatură din Iași va trebui să fie un muzeu de interes național și noi ne angajăm să depunem toate eforturile pentru organizarea unei instituții de înaltă punță. Cerem

sprijinul și înțelegerea forurilor superioare declarind, dintr-un început, că suntem împotriva improvizărilor, a mentalității fotomontajelor, că evenim înțelegerea datoriei nobile față de înaintașii noștri, de contemporanii și de urmașii noștri.

FLAVIU SABĂU — muzeograf principal la Muzeul literaturii din Iași

Iașiul își «giudecă astazi cu zăbavă» — cum să ar exprima poate cronicarul — din nou rosturile faimiei sale muzeale.

Cartierele, străzile, casele, instituțiile de altă dată (societăți, edituri, redacții și cenacluri etc.) monumentele și inscripțiile, apoi arhivele, bibliotecile — martori și contemporani cu cititorii și cărturari și în sfîrșit, amintirile despre ei ajunse pînă la noi, prezintă cadrul natural al autenticului Muzeu al literaturii române din Iași.

A înaintat destul de lînt și înfrinat muzeografia ieșeană. Astăzi însă Muzeul literaturii din Iași se constituie grăție unei reconsiderări drepte și adevărate a valorilor trecutului nostru literar. Ultimii 5 ani au oferit un mânunchi impresionant de manifestări comemorative naționale legate de marii noștri clasici în primul rînd și de o serie de grupări literare sau instituții mari de cultură.

Sărăbătorirea lui Eminescu și Creangă (1964), Alecsandri (1965), Centenarul Coșbuc, comemorarea revistei «Viața Românească», 150 de ani de la primul spectacol de teatru în limba română (1966), Centenarul Academiei și apoi ampla expoziție prilejuită de Centenarul «Con vorbirilor literare», imprenută cu sărăbătorirea a 50 de ani de la moartea lui Titu Maiorescu (1967), comemorarea lui M. Kogălniceanu (1967), G. Topîrcanu (1967), sau semicentenarul înființării celui dintîi muzeu memorial cu specific literar al jârrii — Bojdeuca lui Ion Creangă din Ticău Iașului (1968) și altele, pînă la să-

bătoarea închinată poeziei românești cu prilejul Festivalului «M. Eminescu» din toamna anului trecut, realizarea unei serii de expoziții față de care publicul ieșean a manifestat un interes nemaipomenit, surprinzător chiar și pentru noi, organizatorii. Aceste «campanii muzeale» au reușit să cultive și să impună ideea înființării unui muzeu literar la Iași.

Muzeele de literatură la noi se constituie acum (abia acum!), intr-un moment în care muzeografia noastră tradițională face eforturi de reinnoire în privința formelor ei de reprezentare și manifestare. Așa stănd lucrurile, personal socotesc că e o datorie a noastră să prevedem situația dezvoltării muzeului de pe acum avînd în vedere perspectivele certe pe care le oferă muzeografia noastră. Este astfel foarte bine că s-a reușit a se destina muzeului casa mitropolitului-cărturar Dosoftei, și casa lui Vasile Pogor. Dar în Iași mai există clădirea «Vieții Românești», casa lui Mihail Sadoveanu, casa lui Mihai Codreanu, a Otiliei Cazimir și, aproape de aceasta, «Ulița copilăriei» Teodorenilor, ca să nu mai vorbim de casele lui Asachi sau Alecsandri etc. care ar trebui cuprinse (la alegere, măcar una sau două) în etapele de dezvoltare a muzeului, spre o echilibrată reprezentare a fenomenului literar românesc atât de bogat și dens ilustrat în planul istoriei Iașilor. Normal ar fi — și aici mă refer direct la sectorul în care lucrez — ca în Casa Pogor să reconstituim numai epoca «Junimii», acest moment unic în istoria noastră literară și să nu îngheșuim acolo vasta literatură de la perioada premodernă pînă în actualitate. Altfel peste cîțiva ani, cînd vom obține și altele din casele pomenite, va trebui să reorganizăm întreaga expoziție de bază din Casa Pogor, perturbind întregul muzeu. Aici, la Iași, este și rămîne caracteristic specificul memorialist, evocator și de aceea spre acest deziderat trebuie să tindem în muzeografia literară ieșeană.

În etapa actuală de activitate ne străduim să ne alcătuim diverse instrumente de lucru ca: fișiere, bibliografi, cataloage, atât informaționale cît și de illustrare iconografică și achiziționarea de noi valori muzeale, fără de care tematica noastră generală aflată în lucru nu poate lua adevăratul contur. În bătrînul Iași, tinerețea muzeelor se completează cu tinerețea multora dintre muzeografi. Să ținem seama și de acest lucru.

NOTA REDACȚIEI

În cadrul discuției de la Muzeul de istorie a Moldovei, s-au ridicat o seamă de probleme de mare însemnatate pentru evoluția muncii științifice-muzeistice în județul Iași. Relatarea de față nu a putut cuprinde toate propunerile și inițiativele valoroase care s-au formulat, la masa rotundă.

Redacția «Revistei Muzeelor» mulțumește participanților la discuții și transmite, pe această cale, Comitetului județean de cultură și artă, rugămintea de a informa pe cititorii nostri, prin intermediul «Revistei Muzeelor» asupra măsurilor concrete menite să transforme propunerile și inițiativele în realitate.

ÎNSEMNĂRI MUZEISTICE LA CONSTANȚA

D. FĂLTICEANU

vicepreședinte al Comitetului de cultură și artă al jud. Constanța

În anii care au trecut de la 23 August 1944, viața muzeelor s-a amplificat pe baza unor criterii științifice, în așa fel încit astăzi putem vorbi despre o adevărată mișcare ale cărei obiective se impletește armonios cu scopurile majore ale revoluției noastre socialiste. În acest cadru se înscriv și realizările din județul Constanța.

Incepurile muzeografiei constănțene au fost determinate de necesitatea valorificării monumentelor de cultură materială — mai ales geto-romane — răspândite pretutindeni pe teritoriul dintre Dunărea de Jos și Marea Neagră. Putem spune că vestigile trecutului istoric multisecular al Dobrogei, de o bogăție exceptională, au obligat apariția unuia dintre cele mai vechi muzeu de specialitate din România și a celui mai vechi așezământ de cultură din Dobrogea. În 1879 s-a hotărât înființarea unui muzeu de arheologie la Constanța. Muzeul însă nu avea un local corespunzător, nu avea personal de specialitate, fără să mai amintim de accesoriile indispensabile: laboratoare cu utilaj tehnic, mobilier de expoziție, bibliotecă etc.

Noua etapă în dezvoltarea muzeistică a Constanței a inceput în 1956. Muzeului de arheologie i s-a oferit un local corespunzător, iar colectivul de lucrători, încă modest în acea vreme, s-a angajat într-un susținut efort de plămădire a unui centru muzeografic și științific. În 1958 și-au deschis porțile cele două muzee: Muzeul de arheologie în clădirea fostului palat episcopal și Acvariul în foata anexă a Cazinoului. Nu după multă vreme a luat ființă cea de-a treia instituție — Muzeul de artă (la inceput secție, iar din 1961 muzeu independent).

Noile muzee sunt prevăzute cu laboratoare, depozite corespunzătoare, biblioteci de documentare și personal de specialitate.

În anii din urmă, Muzeul de arheologie și-a imbogățit patrimoniul științific cu sute și mii de obiecte, astfel încit poate reflecta acum aspecte istorice altădată necunoscute publicului vizitator, care găsește aici cel mai edificator curs de istorie antică și feudal-timpurie, cu un pronunțat caracter didactic, perfect accesibil.

Tematica muzeului a fost întocmită în așa fel încit să respecte principiul cronologic și totodată să prezinte materialul pe teme mari și pe ocupări, aceasta mai ales în sălile repartizate epocii greco-romane. Exponatele au fost compartimentate pe probleme de preocupări practice: agricultură, comerț, transporturi, construcții, artă, meșteșuguri etc.

Patrimoniul lucrărilor de artă a crescut de la 309 exemplare în 1961, la 2 332 exemplare în 1968; colecția de pești a Acvarialui a crescut de la 580 în 1958 la 2 041 în 1968; iar tezaurul vestigiilor arheologice de la 8 249 în 1965, la 18 128 în 1968.

Noua și judicioasă organizare a muzeelor și imbogățirea permanentă a colecțiilor au făcut, în mod firesc, ca numărul vizitatorilor să crească de la un an la altul. Astfel dinamica vizitatorilor la Muzeul de arheologie a înregistrat în 1956 cifra de 200 285, în 1967 — 237 101 iar în 1968 — 277 000 de vizitatori. Acvarialul din Constanța a primit în 1968 un număr impresionant de 440 111 vizitatori. În ansamblu, prin cele trei muzee din Constanța, într-un singur an, 1968, au trecut 766 854 vizitatori.

Muzeele din Constanța nu-și limitează activitatea numai la sediu. Pe întreg teritoriul județului, fiecare instituție dispune de ramificații — adevărate secții și filiale — care-și aduc o substanțială contribuție la instruirea științifică și la educarea estetică a maselor largi. Secții ale Muzeului de arheologie din Constanța, în afara expoziției de bază, sint: Edificiul cu mozaic, Parcul arheologic din Constanța, Muzeul și cetatea de la Histria, Muzeul de la Mangalia, Monumentul și cetatea de la Adamclisi, cetățile Capidava și Păcuviul lui Soare. Muzeul de artă își desfășoară activitatea și în cadrul secțiilor de la Topala (Colecția Dinu și Sevasta Vîntilă), Medgidia, Limanu, iar recent la secția de sculptură I. Jalea din Constanța.

Printre manifestările care se bucură de o largă adeziune și de un deosebit prestigiu se numără și expozițiile temporare de artă plastică, organizate periodic, dintre care amintim: expozițiile Th. Pallady, Milița Petrașcu, I. Tuculescu, Picasso, Toulouse-Lautrec sau Expoziția de artă neagră.

Numerose lucrări de artă din colecția constănțeană au participat, datorită valorii lor, la expoziții organizate dincolo de granițele țării (un total de 35 opere în 30 de țări). În acest an, Muzeul de arheologie din Constanța a contribuit cu un număr de 100 piese arheologice la succesul expoziției «Romani in România», deschisă la Köln — R.F. a Germaniei.

Colecțiile arheologice au crescut în ultimii 12 ani, grație descoperirilor din oraș și județ, consecință firească a numeroase lucrări agricole, de construcții edilitare etc. Muzeul a intervinut întotdeauna, prin specialiști săi, executind fie săpături de salvare, fie extinzind cercetările pînă la proporțiile unor mari săntiere arheologice. Dintre cele mai de seamă cercetări arheologice, cu rezultate deosebite, menționăm pe cele de la Basarabi-Murfatlar, Castelu, Medgidia, Hîrșova, Mangalia, Bugeac și Gîrliga. Rezultatele meritorii s-au obținut prin cercetarea Tomisului, unde au fost scoase la lumină și puse în circulație științifică și muzeistică numeroase morminte greco-romane, zidul de incintă al orașului antic, edificiul roman cu mozaic, termele termite din sec. III—IV e.n., basilici paleocrestine, tezaurul de 24 sculpturi de cult ș.a.

Munca de cercetare și mai ales de valorificare științifică a colecțiilor muzeale se dezvoltă an de an, ajungind pînă la manifestări de prestigiu național și internațional, la care muzeografi constănțeni și-au adus un aport demn de subliniat.

Pe lîngă participarea în fiecare an la sesiunile științifice ale muzeelor din țară, au fost organizate sesiuni științifice la Constanța, la care au participat cercetători din toată țara. Astfel, Muzeul de arheologie a organizat o sesiune jubiliară «Ovidiu», o sesiune avînd ca temă descoperirea edificiului cu mozaic, o sesiune cu tema — monumentul de la Adamclisi etc. Muzeografi de la Muzeul de artă au participat la două sesiuni pe țară și la trei sesiuni organizate pe plan local.

Lucrările Muzeului de arheologie au elaborat și editat o serie de cărți și articole de specialitate, activitate susținută și permanentă, încununată anul acesta de apariția publicației de arheologie «Pontice», ale cărei articole și studii științifice aduc o contribuție reală la cunoașterea istoriei vechi a Dobrogei. Astfel, pentru epoca bronzului, s-au obținut dovezi ale interferențelor central-europene cu cele caucaziene; pentru epoca fierului — date noi asupra culturii materiale a geto-dacilor și asupra ritului de înmormântare; lărgirea sferei de cunoaștere a artei greco-romane în Dobrogea și căile de pătrundere ale acesteia; descoperiri epigrafice care urmăresc perioada de guvernare a lui Minicius Natalis și lămuresc funcționalitatea edificiului de lingă mozaic, „trept” terme romane; documentarea unei noi populații în Dobrogea română: carpili; pentru epoca feudal-timpurie noi date cu privire la cunoașterea populației băstinașă.

Valorificarea științifică a patrimoniului arheologic și artistic n-a fost nici ea neglijată. Sînt mulți ani de cînd s-a purces nu numai la publicarea unor articole în reviste și volume de specialitate ale Academiei R.S. România, ci s-a început și publicarea pe cont propriu a unei suite întregi de cărți și broșuri de popularizare, cataloge, ghiduri, plante etc. Acest lucru se impunea din fapt, mai mult cu cît imensul inventar muzeistic, mai ales arheologic, adunat în depozite, trebuie să cunoască publicului și specialiștilor.

S-au editat mai multe tipuri de plante și cărți poștale ilustrate, cu conținut variat și atrăgător, reprezentînd centre arheologice din Dobrogea, Histria, Adamclisi, Callatis, sau diversele piese care îmbogățesc sălile de expoziție, și s-au publicat albume și cărți. Gama publicațiilor se ridică astăzi la peste 20 de titluri dintre care mentionăm: *Tezaurul de sculpturi de la Tomis*, Buc., 1963; *Noi monumente epigrafice din Scythia Minor*, Buc., 1964; *Reprezentări bacchice*, de C. Scopan, 1966; *Bronzuri figurate*, de M. Irimia, 1966; *Necropole elenistice la Tomis*, de M. Bucovălă, 1967; *Cimitirul feudal-timpurie de la Castelu*, de A. Rădulescu și N. Harăpuchi, 1967; *Opoite greco-române*, de C. Iiconomu, 1967.

S-au tipărit de asemenea ghiduri (în limbi română, germană, rusă, franceză și engleză) pentru Muzeul de arheologie din Constanța, Edificiul roman cu mozaic, Histria, Tomis, Callatis, Adamclisi.

Muzeul de artă a tipărit plante pentru secțiile din județ, cataloge și ilustrate, iar Academia și-a editat ghidul în limba română.

Sub raport științific, Constanța a devenit un important centru de cercetare în care activează un număr de 20 cadre de specialitate obținând an de an rezultate deosebite. Acest colectiv de cercetare dispune în prezent de condițiile cele mai bune pentru valorificarea excepționalelor bogății ale Dobrogei. Întregul colectiv de muzeografi depune o muncă asiduă pentru perfecționare și specializare.

Însăptuirile muzeistiche amintite se circumscrîu ideilor principale și cadrului general schițat în programul de perspectivă elaborat în urmă cu 15 ani, pe baza unei analize temeinice a condițiilor și cerințelor locale, cu consultarea unui mare număr de specialiști.

S-a avut în vedere, în primul rînd, crearea unor muzeu de profil, irepetabile din acest punct de vedere, care să valorifice vestigiile și bogățîile cele mai caracteristice — monumentele arheologice, flora și fauna Mării Negre, într-o manieră corespunzătoare muzeografi româneni contemporane, cerințelor litoralului. Toamă condițiile specifice ale litoralului au condus la ideea organizării unor muzeu de artă plastică românească, avînd fiecare o personalitate distinctă.

Asigurarea bazei materiale, crearea unui corp de muzeografi corespunzător numeric și ca diversitate de specialități, ancorarea puternică a muzeelor în viața spirituală a județului, au constituit direcțiile principale prevăzute în programul de perspectivă, care — în mare măsură — au fost înfăptuite.

În ultimul timp, Comitetul județean de cultură și artă a reexaminat cu toată atenția stadiul dezvoltării activității muzeistice și a schițat evoluția acesteia pentru o perioadă viitoare de 10—12 ani.

Desigur, măsurile preconizate au în vedere nu numai dezvoltarea unităților existente și crearea de obiective noi, ci și corectarea unora care se dovedesc a fi depășite. În această ordine de idei menționăm reorganizarea expoziției de bază la Muzeul de arheologie, organizarea pe baze rigurose și științifice a Edificiului cu mozaic, valorificarea corespunzătoare a boxelor de la terasa III și a teraselor vechiului Tomis; reorganizarea — pe baza unor tematici științifice — a muzeelor de la Mangalia, Histria și Adamclisi, obiective de o deosebită însemnatate istorico-muzeistică și turistică.

Colectivul de muzeografi al Muzeului de arheologie va trece la elaborarea lucrării «Mărturii arheologice privind istoria Dobrogei» (titlu provizoriu), care va cuprinde descrierea tuturor așezărilor, a materialelor precum și o exhaustivă bibliografie pe aceste probleme. Ghidul arheologic a lui R. Florescu nu și-a propus o asemenea sarcină, iar după părerea noastră ea este de stringentă actualitate, atât pentru ușurarea cercetărilor, cât și pentru întreprinderea unor măsuri de conservare și de popularizare. Programarea cercetărilor, prin săpături sistematice, legată de gurile tematicice ale expoziției de bază va trebui să fie una din preocupările de căpătenie ale colectivului muzeului. În această activitate ca și în toate acțiunile ce le preconizăm vom solicita și concursul Institutului de arheologie al Academiei R.S. România.

Situația actuală a evidenței patrimoniului muzeal, mai ales la Muzeul de arheologie, este departe de a asigura cunoașterea exactă și operativă a întregului material din expoziții și depozite. Aceste dificultăți sporesc odată cu creșterea colecțiilor. Din aceste considerente, pentru prelucrare și informare, s-a trecut la întocmirea fișelor științifice și a fișelor de trimis, organizate după un sistem propriu de catalog asemănător oarecum celui folosit de biblioteci.

Un alt comportament, în care preocupările de pînă acum nu ne mulțumesc, este cel al popularizării. Deși muzeele din Constanța dispun pe lingă afișe, de tipărituri în valoare de peste două milioane lei, cuprinzînd peste 20 de titluri, majoritatea în 3—4 limbi străine, publicații care se impună an de an, totuși acțiunea de popularizare poartă amprenta rutină, a şablonului, lipsind propagandă veche, dinamică care să utilizeze mijloacele moderne. Programul nostru viitor prevede depășirea acestui stadiu prin amplasarea unor indicatori monumentale pe principiile trasec turistice și puncte de mare atracție, organizarea de vitrine și panouri cu materiale într-o manieră modernă, atractivă, vie, atât în Constanța, pe litoral, cât și în unele centre din țară (acestea din urmă printr-un schimb cu instituțiile muzeale din aceste orașe). Avem în vedere organizarea unor filme de scurt metraj realizate cu aportul cinecluburilor locale, pe care să le proiectăm în aghiuini speciale, dar și în cadrul programelor cinematografelor. Începînd din acest an am inițiat organizarea unei caravane științifice, care va avea un rol deosebit în popularizarea muzeelor.

Afluența mare de vizitatori, mai ales în sezonul estival, a impus necesitatea rezolvării prin mijloace moderne a ghidajului, lucru la care reflectăm cu toată atenția. Paralel cu dezvoltarea și perfecționarea activității instituțiilor muzeale existente, programul nostru de perspectivă cuprinde și crearea de noi unități muzeistice. În această ordine de idei trei obiective ne ocupă pentru viitorul apropiat: organizarea Muzeului de istorie modernă și contemporană și crearea unui Muzeu de artă populară românească, care să poată infăpta sutelor de mii de turiști străini comorile artei noastre populare și organizarea unui complex muzeal cu un profil inedit, care să constituie unul din punctele de mare interes și atracție ale litoralului. Complexul la care ne referim va cuprinde: planetariul, stația solară, observatorul astronomic, piscină cu foci, piscină cu delfini, acvariu, micro-delta, care va prezenta în aer liber flora și fauna caracteristică Dobrogei, un pavilion cuprinzînd bogățiile subsolului și un sector etnografic în aer liber. Amplasat la marginica orașului, spre Mamaia, într-o zonă de mare accesibilitate, credem că acest nou obiectiv va fi la înălțimea cerințelor litoralului românesc și va ocupa un loc de frunte în mișcarea muzeografică din țara noastră.

În anul marii sărbători a poporului nostru — cca de-a 25-a aniversare a eliberării României de sub jugul fascist — muzeografia dobrogiană se prezintă cu un bilanț rodnic și cu proiecte spre noi trepte de înflorire.

Muzeul de Istorie a Municipiului București la a XXV-a Aniversare a Eliberării Patriei

FLORIAN GEORGESCU

director al Muzeului de istorie a municipiului București

Cu aproape cinci decenii în urmă — în iunie 1921 — l-a ființat, din inițiativa unui cerc larg de iubitori ai istoriei Capitalei, prin hotărârea Consiliului Comunal, Muzeul Bucureștilor.

Intr-un articol publicat în coloanele ziarului « Neamul Românesc » din 1 iulie 1921, Nicolae Iorga, unul din consecvenții sprijinitorii ai creării acestei instituții, spunea că muzeul va trebui să fie « nu numai un loc unde se pot concentra, sub o bună îngrijire, lucruri care altfel se risipesc și se distrug, nu numai un mijloc de a iniția pe străini ușor în ceea ce a format originalitatea unei civilizații dispărute, dar și altceva: va fi, într-o epocă în care totul e în funcțiune de cultură ce vom fi să ne căștigăm și mai ales să o răspindim larg în maselor populare, și un complement de realitate pentru instrucția școlară și singura școală prin care trecutul își poate intinde influența lui, învățătoare și inductivă ».

Incepând cu anul 1929 se trece nemijlocit la organizarea expoziției permanente, care se va deschide pentru public la 22 noiembrie 1931 și în care erau expuse colecții de arheologie, documente și stampe, hărți, obiecte de artă plastică, numismatică etc., rezultate din achiziții mai vechi ale primăriei, din cercetări de teren și donații.

În perioada care a urmat, pînă în 1944, patrimoniul muzeal a înregistrat o creștere continuă, instituția afirmindu-se prin activitatea de cercetare și prin valoarea colecțiilor sale. Unele greutăți materiale, cărora li s-a alăturat lipsa unui local adecvat atât conservării colecțiilor, cât și organizării expoziției, după dărîmarea sediului său, « Casa Moruzi », de pe Calea Victoriei, au impiedicat desfășurarea unei activități mai ample a muzeului cu toată stăruința și competența de care a dat dovadă personalul științific din care se cuvine a aminti pe dr. G. Severeanu, D.V. Rosetti, G.D. Florescu.

Marile deziderate la care se referea atât N. Iorga, cit și Dem. I. Dobrescu, primarul Bucureștilor, cu ocazia inaugurării muzeului, au putut fi realizate abia în anii puterii populare, perioadă în care s-a pornit mai întîi la completarea colecțiilor atât prin cercetări, cit și prin achiziții în vederea organizării unei expoziții tematice, care să permită reflectarea amplă a evoluției societății omenești pe teritoriul de azi al Bucureștilor. La 23 ianuarie 1959, cu ocazia sărbătoririi centenarului Unirii Principatelor și în preajma aniversării a 500 de ani de existență, atestată documentar, a orașului București, în palatul Șuțu — monument istoric din prima jumătate a sec. al XIX-lea — s-a redeschis muzeul pentru public, cu o expoziție permanentă, organizată după principii moderne și cu o tematică cuprinzătoare.

Exponatele selectate judicios, grupate tematic și cronologic, oglindesc etapele de seamă ale dezvoltării acestui centru urban, contribuția lui la lupta socială a poporului român și multiplele legături cu marile centre ale lumii.

Piese de mare valoare pentru Capitală și pentru istoria patriei își găsesc locul în sălile expoziției. Printre acestea se remarcă zeita de la Vidra, vase ce aparțin culturilor Tei și Glina, precum și vestigii ale populației geto-dace.

Un viu interes stîrnesc obiectele personale ale lui Constantin Brâncoveanu, George Bibescu, Alexandru Ioan Cuza precum și acelea ce evocă viața și activitatea lui Mihail Eminescu, George Enescu, Aurel Vlaicu, general Eremia Grigorescu și.a. O semnificație deosebită prezintă ciorna Proclamației de la Padeș, întocmită de Tudor Vladimirescu și Proclamația de la Islaz cu semnăturile primului guvern revoluționar alcătuit în 1848 în Tara Românească.

Expoziția de bază constituie unul din obiectivele centrale ale activității muzeale, strins legată de munca de cercetare și de imbogățire a patrimoniului. Ea este în ultimă instanță rezultatul întregii activități și poate constitui un indiciu concludent al stadiului pe care l-a atins muzeul respectiv într-o anumită etapă. Expoziția de bază a unui muzeu de istorie nu poate rămîne imuobilă în condițiile unor ample cercetări datorită cărora se dă în circuitul științific noi date, noi izvoare documentare, fapt ce se repercuzează nemijlocit și în creșterea patrimoniului muzeal. Folosind rezultatele cercetărilor proprii, cele obținute de alții specialiști, valorificind noile obiecte achiziționate, colectivul muzeului a efectuat numeroase modificări în expoziția de bază, unele, ca acele din 1968, constituind

schimbări structurale atât în forma de prezentare, cât și în conținutul tematic. A crescut evident numărul obiectelor originale, s-a realizat o mai judicioasă proporție a spațiului, pentru diferitele teme și perioade, s-a urmărit o corelare mai bună între obiectul original și cel complementar, s-a subliniat mult mai mult interdependența factorului local de cel general etc.

Practica noastră și a întregului sistem muzeal a dovedit că una din cerințele muzeologiei contemporane este cercetarea științifică, parte componentă a ansamblului de manifestări specifice acestui gen de instituție. Muzeul, aşa cum se subliniază în moțiunea aprobată în ședință din 5 august 1968 de Adunarea generală I.C.O.M. la München «trebuie să ocupe un loc de prim ordin printre instituțiile științifice care contribuie la dezvoltarea cultural-socială, economică și turistică a fiecărei țări».

Cercetarea științifică desfășurată de Muzeul de istorie a municipiului București în ultimii ani a urmărit atât lărgirea bazei de informare prin depistarea de noi izvoare arheologice, arhivistice, numismatice, epigrafice, cit și valorificarea patrimoniului existent. Continuând preocupările vechiului muzeu, s-a dezvoltat activitatea de cercetare arheologică, a cărei menire principală a fost cunoașterea unor perioade istorice mai slab cercetate, cum ar fi perioada de formare a limbii și poporului român, geneza orașului, istoria unor monumente etc. Astfel, săpăturile arheologice de la Mălăria – Câmpul Boja, Străulești, Cățelu, Băneasa, Fundeni și.a. au demonstrat continuitatea locuirii acestui teritoriu de către populația autohtonă în perioada prefeudală și în vremea feudalismului timpuriu. O contribuție remarcabilă la studierea începuturilor orașului au adus săpăturile de la Tinganu, cele din vatra fostului sat Măicănești și, în mod deosebit, recentele cercetări de la Curtea Veche. Acestea din urmă au permis o localizare certă a Cetății Bucureștilor ridicată de Vlad Tepeș, arătând totodată că anterior acesteia a funcționat o fortăreață încă din sec. al XIV-lea.

Valorificarea centrului urban din zona fostei Curți domnești, acțiune inițiată de Consiliul popular al municipiului București, a angajat colectivul muzeului atât la cercetarea arheologică, cit și la depistarea izvoarelor istorice și cartografice. Lucrările din această zonă, primele de asemenea amplioare în ţara noastră, urmăresc redarea funcționalității economice initiale a vechilor străzi, restaurarea imobilelor care păstrează amprenta arhitecturii bucureștene din diferite epoci, crearea unei atmosfere generale cit mai aproape de aceea pe care nucleul orașenesc l-a avut în secolele trecute. În prezent, sint în plină desfășurare lucrările de restaurare a Hanului Manuc, a casei din sec. al XIX-lea de pe strada Covaci 16, a hrabușelor de pe str. Șelari 17 și se continuă cercetările la Hanul Gabroveni, Hanul cu Tei etc. Obiectivul de mare importanță istorică din această zonă este Palatul domnesc de la Curtea Veche. Cercetările întreprinse aici au scos la iveală vestigii ale acestui edificiu datând din sec. XVI – XVIII, care urmează a fi conservate ca monumente de mare semnificație pentru orașul București.

Nu mai puțin importante au fost și rezultatele cercetărilor arheologice din incinta monumentelor de la Radu Vodă, Mihai Vodă, Sf. Gheorghe Nou, Slobozia, Foișorul Mavrocordatilor și.a. O atenție deosebită s-a acordat sănăierelor de construcții și amplelor lucrări edilitar-urbanistice. Pentru a cunoaște din timp locul acestor sănăieri în vederea luării tuturor măsurilor cuvenite, la propunerea muzeului, Consiliul popular al municipiului București a emis o decizie prin care beneficiarii sint obligați să anunțe muzeului data și locul începerii lucrărilor.

În București, ca și în restul țării, se construiește intens. Se schimbă vechea infățișare a orașului prin dispariția unor locuințe vechi și prin înălțarea cartierelor moderne. Este de datoria muzeului ca toate aceste transformări să fie consignate documentar, permanentele schimbări care au loc în viața orașului nostru fiind totodată etape în procesul său de dezvoltare. În acest sens, Consiliul popular al municipiului București a hotărât ca muzeul să fie consultat asupra fiecărui obiectiv supus demolării. Prin cercetătorii săi, muzeul trece la fizarea imobilelor, la fotografierea lor făcind, acolo unde este cazul, propuneri de menținere a acestor locuințe.

Activitatea de cercetare a muzeului este mult mai complexă. Ea urmărește, în primul rînd, studierea patrimoniului muzeal care cuprinde în prezent peste 100 000 de obiecte, precum și problemele majore ale multiseculariei istoriei a Bucureștilor. Cele mai valoroase rezultate ale acestei activități au fost incluse în publicațiile muzeului. Numai în ultimul deceniu, muzeul a publicat un număr de 25 volume, cu o tematică largă, care răspunde celor mai variate cerințe, aducind contribuții de seamă la cunoașterea trecutului, a transformărilor pe care orașul le înregistrează în zilele noastre. Analizate în ansamblu, aceste publicații pot fi grupate în lucrări care valorifică rezultatele cercetărilor arheologice și ale patrimoniului muzeal: *Cercetări arheologice în București I-II, Bucureștiul de odinioară, Cultura Tei, Documente privind istoria orașului București*, lucrări de sinteză: *Istoria Orașului București, București-scurt istoric*, broșuri consacrate unor evenimente social-politice: *Răscoala seimenilor și a dorobanților din București la 1655, Orașul București și răscoala poporului din 1821, Participarea maselor populare bucureștene la revoluția din 1848, Evocări – Locuri și case din București legate de lupta P.C.R. etc.* și materiale privind dezvoltarea edilitar-urbanistică a orașului, monumente etc.: *Probleme edilitare bucureștene, București – oraș socialist, Podul Mogoșoaiei, Calea Victoriei etc.*

Multiplele probleme abordate în cadrul cercetării științifice au impus tipărirea unei publicații cu caracter de culegere scoasă sub titlu *București – materiale de istorie și muzeografie*, ajunsă la cel de-al VII-lea volum. Paginile acestor volume au fost puse la dispoziția nu numai a cercetătorilor

din muzeu, ci și a specialiștilor din afară instituției și a iubitorilor istoriei orașului. Astfel, cercetarea științifică a fost un factor hotăritor în creșterea prestigiului instituției în pregătirea cadrelor.

Un loc important în activitatea științifică l-a ocupat organizarea depozitelor muzeale. Întregul patrimoniu se află grupat în 15 mari colecții, pe orânduri sociale, fiecare obiect beneficiind de fișă își științifică în care sunt înscrise datele esențiale care îl caracterizează. Ca instrumente de lucru au fost întocmite liste de colecții, repertoare, precum și fișe multiplicate care permit organizarea tematică a fiecărei colecții. Aflată în plină desfășurare, acțiunea de completare a fișelor științifice asigură într-o fază viitoare baza de alcătuire a catalogelor de colecții, obiective de seamă ale muncii noastre de perspectivă. În prezent se află în studiu cataloagele colecțiilor de stampe, desene, gravuri, documente, numismatică și.a.

O eficiență însemnată în stimularea cercetării are ciclul de comunicări organizat bilunar la sediul muzeului. Inițiat în 1957, acest ciclu a prilejuit expunerea și dezbaterea a peste 200 de teme.

Multe dintre materialele expuse au văzut lumina tiparului în cadrul publicațiilor muzeului.

Dacă muzeul este chemat să joace un rol însemnat în educația maselor, singur sau în colaborare cu alte instituții educative și culturale. Analizată prin perspectiva ultimului deceniu, activitatea cultural-educativă a înregistrat o continuă dezvoltare, tinând seama de transformările intervenite în structura social-politică a patriei noastre. Ea s-a adaptat cerințelor, a creat forme noi de manifestare în așa fel incit acțiunile cultural-educative și metodele folosite au evoluat și ele. Subordonată muncii de propagare a importanței valorilor muzeale și a principalelor aspecte ale istoriei orașului, activitatea culturală s-a desfășurat atât la sediul muzeului, cit și în afara. La sediu, ea s-a manifestat atât printr-o îndrumare competență în expoziția de bază prin consultațiile, lecțiile speciale, expunerile tematice, cit și prin organizarea unor expoziții temporare în cadrul cărora s-au prezentat colecții, sau obiecte de seamă, ce nu figurează în expoziția permanentă. Prin această metodă s-a asigurat expunerea unui mare număr de piese originale, permîșindu-se un contact mai larg între vizitatori și patrimoniul muzeal. Tematica unor atari expoziții a cuprins colecțiile de documente, hărți și planuri, costume de epocă, obiecte arheologice recent descoperite, daruri oferite orașului București de diferite delegații străine etc.

Răspunzind cerințelor actuale și inițind forme proprii, muzeul a desfășurat o largă activitate cultural-educativă în afara sediului, în întreprinderi, instituții, școli etc., concretizată prin expoziții itinerante, conferințe, lectorate, simpozioane, seri muzeale, vizite la locurile istorice, expuneri în cadrul universităților populare și.a. Însimind cifrele consemnate în arhiva muzeului, rezultă că în ultimul deceniu această instituție a organizat 640 expoziții itinerante, a susținut 1 550 de conferințe și și-a adus contribuția la desfășurarea a 33 lectorate, a inițiat 75 simpozioane etc. Pentru a putea sprijini în mod organizat activitatea tuturor iubitorilor istoriei orașului, muzeul a trecut la constituirea, încă în 1960 a cercului « Prietenii muzeului ». S-a extins astfel contactul cu publicul, care a adus un larg sprijin la unele din manifestări, la semnalarea, în vederea salvării, a unor vestigii, s-au primit importante donații etc.

Sarcinile muzeului au sporit cu mult în urma afilierei și încă cinci unități muzeale din raza orașului, astfel că în prezent Muzeul de istorie a municipiului București este un complex muzeal format din nouă muzeu: Muzeul Pompierilor, Colecția Maria și dr. G. Severeanu, Expoziția de numismatică, Muzeul C.I. și C.C. Nottara, Muzeul memorial prof. dr. G. Marinescu, Muzeul memorial prof. dr. V. Babes, Muzeul memorial G. Bacovia și Colecția de artă comparată.

Experiența de pînă acum și noile sarcini ivite ne permit să afirmăm că, în viitor, activitatea muzeului se va diversifica și în același timp va tinde spre aprofundare. Vom amplifica cercetarea de teren în vederea depistării de obiecte, case și locuri istorice și a salvării vestigilor arheologice. Depistarea și achiziționarea a noi obiecte valoroase va stăruî și în continuare în preocupările colectivului nostru.

În munca de conservare și valorificare a patrimoniului muzeal, paralel cu perfectionarea formelor și mijloacelor de păstrare și evidență, se va intensifica ritmul de alcătuire a catalogelor de colecții — exhaustiv sau în anumite cazuri selectiv.

Cunoașterea istoriei orașului București prin monumentele, locurile istorice, străzile și piețele sale este un alt deziderat al muncii noastre în viitor. În acest sens ne gîndim la realizarea unei lucrări de mari proporții, cu caracter de repertoriu, care să cuprindă nu numai monumentele recunoscute ca atare, ci și acele case, locuri și alte obiective ce prezintă interes istoric și arhitectonic. Ea va servi atât publicului larg, cit și edililor orașului, care o vor putea utiliza în acțiunea de sistematizare și modernizare a Bucureștilor.

În munca cultural-educativă se va stăruî mai mult în găsirea unor forme noi de investigare a cerințelor publicului. Ne preocupă, în primul rînd, organizarea unor anchete-sondaj, ca pe această bază să cunoaștem mai exact dorințele și preocupările vizitatorilor, activitatea muzeistică căpătind astfel un plus de eficacitate. Pe aceeași linie de largire a contactului cu publicul va fi activizat cercul « Prietenii muzeului » spre a stimula interesul față de diversele preocupări ale muzeului.

Avgind asigurare condițiile materiale, disponind de un colectiv hotărît să contribuie la infăptuirea mărețelor sarcini ale revoluției culturale în patria noastră, suntem convinși că planurile de perspectivă vor prinde viață, experiența și rezultatele de pînă acum reprezentînd o garanție și un indemn.

C E T A T E A B U C U R E Ş T I L O R
Î N S E C O L E L E X I V – X V *

PANAIT I. PANAIT

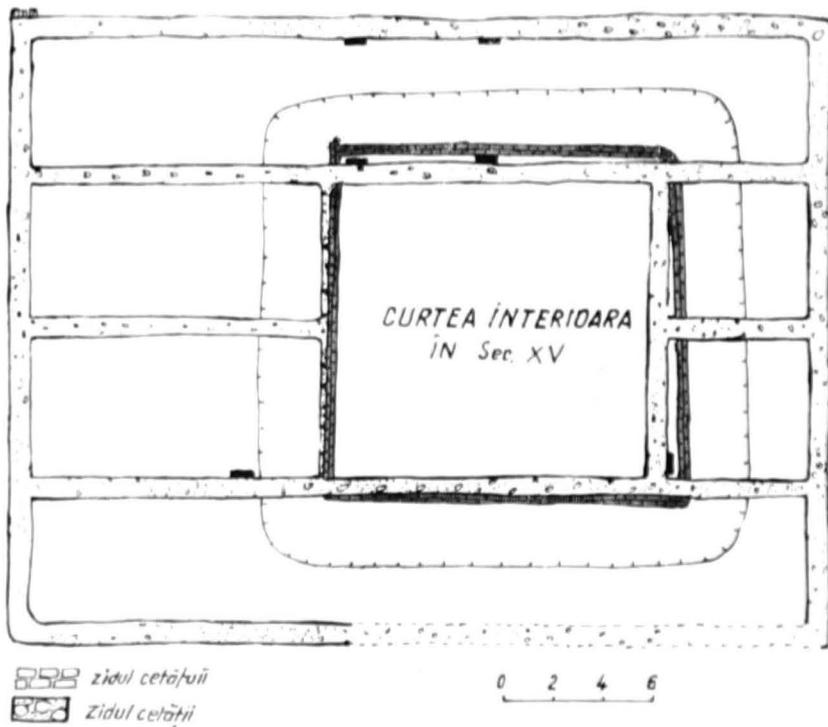

Fig. 1. Schiță a cetății și cetății Bucureștilor în sec. XIV – XV.

Teritoriul ce a adăpostit timp de aproape patru veacuri Curtea voievozilor Țării Românești la București face parte integrantă din însăși vatra vechiului oraș. Putem spune chiar că, începând cu secolele XIV–XV, promontoriul ce se înălță pe malul stîng al Dimboviței — pe locul în care astăzi își profilează turtele citoria lui Mircea Ciobanul, biserică Curții domnești — a devenit nucleul către care a gravitat și de la care apoi a iradiat însuși tîrgul Bucureștilor. Importanța acestui

* Comunicare jinută la 27 martie 1969 în cadrul Muzeului de istorie a municipiului București sub titlu „Descoperiri arheologice în zona „Curtea Veche”.

sector a fost semnalată cu consecvență în lucrările consacrate orașului Capitală. Pornindu-se de la modestele descoperiri arheologice din jurul anului 1870, semnalate de Dimitrie Pappasoglu¹, de la existența pînă în amurgul secolului al XVIII-lea a clădirilor Palatului domnesc, de la considerente de ordin geografic, mulți dintre cercetători au socotit perimetru cuprins între albia Dimboviței, B-dul 1848, str. Lipscani și str. Smirdan, ca zonă de o remarcabilă importanță pentru cunoașterea evoluției urbei Bucureștilor.

În decursul unui secol de la apariția celor dintii studii consacrate în exclusivitate istoriei orașului București, au fost emise numeroase ipoteze privitoare la istoricul Curții domnești, la etapele acesteia, la însăși funcționalitatea ei. Pornind cu locul și perioada înălțării, cu raportul dintre cetate și curte, cu marii ctitori, s-au emis și susținut ipoteze, unele de la înălțimea academică a lui N. Iorga, C. Moisil, altele formulate de persoane de mult intrate în anonimat.

Ceea ce constituie o trăsătură comună a istoriografiei vechi este faptul că ea admitea existența București la unu punct fortificat, loc de găzduire a suitelor domnești aflate în drum spre Durostorum sau spre marele vad al Giurgiului. Locul ocupat de această construcție trebuia căutat pe o arie largă.

Ing. Dimitrie Berindei, căruia li revine meritul de a fi întocmit primul studiu despre București, intuia că cetatea trebuie stabilită „pe malul de nord al Dimboviței, cuprinzind o parte oarecare din locurile dimprejurul Curții Vechi”².

Acestei ipoteze i s-au alăturat în decursul vremii D. Pappasoglu care, deși admitea reședința voievozilor în această zonă, muta centrul inițial al așezării în mahalalele Dobroteasa, Staicu, Sirbi, și.a.³, precum și G.I. Ionescu-Gion⁴, George Costescu⁵, Dan Berindei⁶, Paul Cernovodeanu⁷, C.C. Giurescu⁸.

Alți istorici și-au indreptat atenția spre colinele din imediata vecinătate a nucleului urban. Gr. Tocilescu scria în 1898 că cetatea Bucureștilor se ridica „pe malul drept al rîului deasupra și în jurul unui din cele trei dealuri Mihai Vodă, Mitropolie și Radu Vodă iar nu pe malul stîng”⁹.

La rîndul său, marele istoric N. Iorga avea să oscileze între colina Mihai Vodă¹⁰ sau dealul Radu Vodă¹¹. O notă aparte face articolul polemic al lui Stoica Nicolaescu care, pornind de la izvoarele cartografice plasază cetatea Bucureștilor „mai jos de București, în calea spre Giurgiu”¹². Alte lucrări de mai mică importanță datorate lui I. Licheardopol, C. Bilciurescu nu fac altceva decât să redea confuz această problemă, susținând prezența Curții mai jos de zona Pieptii Unirii de azi, dar pe malul stîng al rîului¹³. Numai din citarea acestor ipoteze se degajă concluzia unanimă a autorilor lor de a admite la București o cetate indisolubil legată de prezența temporară sau permanentă a domniei sau a dregătorilor domnești.

N. Iorga nota chiar că: „Avem a face la început cu o fortăreață a Domniei”¹⁴ la București.

Dacă locul ce a adăpostit o atare construcție a fost atât de controversat, perioada înălțării ei nu a rămas mai prejos. G. Ionescu-Nica scria în 1945, că nașterea orașului București s-a petrecut înainte de anul 1241¹⁵, vreme în care Gion și apoi P. Lahovary susținuseră că tătarii și cumanii „găsind aici loc prielnic, construiesc un fel de cetate — de conac”¹⁶.

Dar cele mai multe păreri tind să plaseze înălțarea cetății în secolul al XIV-lea sau la începutul veacului următor¹⁷.

Profesorul de geografie al Colegiului Sf. Sava, Iosif Genilie¹⁸ se oprește asupra datei de 1383 cind Mircea, victorios împotriva lui Baiazid, a zidit „Curtea Veche”¹⁹. El se află în concordanță cu însemnările unui grup de călători străini de la începutul sec. al XIX-lea, toți trecători prin Bucu-

¹ D. Pappasoglu, *Istoria începutului orașului București*, București, 1870. Sunt menționate descoperirile lui C. Slătineanu din raza Curții Vechi care constau din: inel cu safir, ţeară de tun, ghidule, iastaguri orientali și.a.

² D. Berindei, *București*, în „Revista Română”, I, (1861) p. 324.

³ Major D. Pappasoglu, *Călăuză sau Conducătorul Bucureștilor*, Buc., 1871, p. 7. Ibidem *Istoria fondării orașului București*, Buc., 1892, p. 93.

⁴ G.I. Ionescu-Gion, *Istoria Bucureștilor*, Buc., 1899.

⁵ George Costescu, *București veche și nou*, Buc., 1944, p. 11.

⁶ Dan Berindei, *Orășul București rezidență în veacurile XIV, XV, XVI și XVII*, în „Comunicări și articole de istorie”, București, 1955, p.7. Ibidem, *Orășul București rezidență în capitala Țării Românești (1459 – 1862)*, București, 1963, p.14. Autorul revine să spovedă că întrucât cercetările arheologice nu au găsit această cetate, ea va trebui căutată în susul rîului.

⁷ Paul I. Cernovodeanu, *Istoria Bucureștilor prin călătorii străini*, Buc., 1958, (manuscris dactilografiat în Biblioteca M.I.B.).

⁸ C.C. Giurescu, *Istoria Bucureștilor*, București, 1966, p. 45.

⁹ Gr. Tocilescu, *Cetatea Bucureștilor și cetatea Dimboviței*, în „Tinerimea Română”, I, (1898), p.12.

¹⁰ N. Iorga, *Istoria Românilor prin călători*, I, ed. II, Buc. 1928, p. 31.

¹¹ Ibidem, *Istoria Bucureștilor*, Buc., 1939, p. 22.

¹² St. Nicolaescu, *Istoricul orașului București. Cînd au ajuns Bucureștilor scaun de domnie al Țării Românești*, în „București”, 1937, nr. I – 2, p. 99.

¹³ I.P. Licheardopol, *București*, Buc., 1889, p. 81; C. Șt. Bilciurescu, *Ghidul Bucureștilor*, Buc., 1897, p. 6.

¹⁴ N. Iorga, op. cit., p. 6.

¹⁵ G. Ionescu-Nica, *Dacia romană. Originea preistorică a Bucureștilor*, Buc., 1945, p. 17.

¹⁶ P. Lahovary, *Elemente monografice ale Pieptii Amza*, Buc., 1937, p. 14.

¹⁷ Panait I. Panait, *Începuturile orașului reflectate în primele lucrări de istoriografie bucureșteană*, în „M.I.M.”, IV, Buc., p. 353 – 354.

¹⁸ Iosif Genilie, *Geografie*, București, 1835, p. 219.

¹⁹ D. Pappasoglu, *Istoria începutului orașului București*, Buc., 1870, p. 10.

rești, Dimitrie Filipides²⁰, W. Wilkinson²¹, Ignatie Iacovenko²², care, culegindu-și informații din tradiția locală, atribuiau rolul de întâi ctitor al Bucureștilor lui Mircea cel Bătrân. Lor li se alătură în 1869 Ulysse de Marsillac care presupune pe acest teren al Bucureștilor și urmele anticei cetăți Pinum²³. Istoricii sfîrșitului de veac XIX, vor merge fie după ipotezele lui G.I. Ionescu Gion — și el influențat de teoriile lui Bogdan Petriceicu Hașdeu²⁴ — fie după acelea ale lui Gr. Tocilescu, în atenția căruia stăruie domnia marelui Mircea. În fine, N. Iorga nu va exita pentru a indica la București un loc de popas al voievodului, de la sfîrșitul sec. al XIV-lea, atât de solicitată de desfășurarea evenimentelor din Dobrogea sau de la Dunărea de jos²⁵.

Istoriografia contemporană a continuat dezbaterea acestei probleme atât în cadrul unor studii, cit și în lucrările de sinteză. Dar și de data aceasta părerile sunt împărțite: prof. C.C. Giurescu, în ultima sinteză privind *Istoria Bucureștilor*, admite existența tîrgului de aici, înainte de 1300, și presupune identificarea reședinței pîrcălabului de Ilfov, chiar pe locul unde va fi viitoarea Curte domnească²⁶. De asemenea domnia-sa reia însemnările lui Giacomo di Pietro Luccari, publicate în 1605 la Veneția, care cuprindeau știrea că, pe la 1310, Negru Vodă a făcut cetatea Cimpulungului și a ridicat din cărămidă cetății la București, Tîrgoviște, Floci și Buzău²⁷. La rîndul său, Dan Berindei într-un studiu și apoi în lucrarea monografică ce a văzut lumina tiparului în 1963, admite București ca « un punct militar în valea de jos a Dimboviței și în același timp un mic centru meșteșugăresc și un loc de popas pentru negustorii care lucrau cu orașele dundrene... »²⁸ situație anterioară jumătății sec. al XV-lea. În primul volum al *Istoriei orașului București*, editat de Muzeul de istorie a orașului București, deși se consemna prezența vestigilor din sec. al XIV-lea pe teritoriul orașului, se admitea aici o cetate abia din timpul lui Vlad Tepeș²⁹.

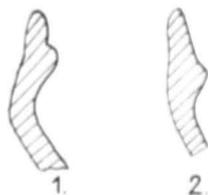

Fig. 2. Profile de vase descoperite în țanțul cetății.

Fig. 3. Blăne de lemn descoperite în țanțul de pe latura de sud a cetății.

O notă aparte se degăjă din studiul cercetătorului Ștefan Olteanu, care consideră că București nu au beneficiat de o cetate în înțelesul propriu al noțiunii, ci de unele întăriri ce înconjurau tîrgul medieval³⁰.

Dezbătând problema cetății de pe cursul mijlociu al Argeșului s-a pus în decursul ultimelor 7 decenii întrebarea în ce măsură știrile privitoare la evenimentele din 1368 și 1396, care consemneză existența unei cetăți a Dimboviței, se referă sau nu la București.

Ipoteza de lucru sunt împărțite. Cercetătorii care plasează începuturile tîrgului în primele decenii ale sec. al XIV-lea admit o cetate a Dimboviței la București încă din cursul acelui veac. N. Stoicescu³¹ și C.C. Giurescu dau această localizare ca sigură. Pîrcălabul care a înfrinț pe voie-

²⁰ N. Bănescu, *Viața și opera lui Daniel (Dimitrie) Philippide*, în « Anuarul Institutului de istorie națională », Cluj, II (1923), p. 193.

²¹ Paul I. Cernovodeanu, *op. cit.*

²² I. Iacovenko, *Нынешнее состояние турецких княжеств Молдавии и Валахии* St. Petersburg 1828, p. 47.

²³ Ulysse de Marsillac, *De Peint à Bucarest*, Buc., 1839, p. 114.

²⁴ Bogdan Petriceicu Hașdeu, *Negru Vodă, Un secol și jumătate din începuturile statului Terrei Românești* (1230–1380).

²⁵ N. Iorga, *op. cit.*, p. 9.

²⁶ C.C. Giurescu, *op. cit.*, p. 47.

²⁷ Ibidem, p. 44.

²⁸ Dan Berindei, *Orașul București redință și capitală a Țării Românești, 1459–1862*, Buc. 1963, p. 15.

²⁹ *Istoria orașului București*, M.I.B., 1965, p. 81–82.

³⁰ Șt. Olteanu, *Genesa orașului București în lumina cercetărilor arheologice*, în « M.I.M. », II, p. 23–25.

³¹ N. Stoicescu, *Reperitoriu bibliografic al monumentelor feudale din București*, Ed. Acad. 1961, n. 23.

vodul Ardealului, Nicolae Lackfy, acel Dragomir valahul este castelanul de la București, pe cind, după părerea acelorași cercetători, Vlad Uzurpatorul cu întreaga sa familie a fost capturat, în 1396, tot în fortăreața acestui tîrg. Prof. A. Sacerdoțeanu, deși inclină la plasa acestei evenimente la cetatea de la Podul Dimboviței, nu respinge posibilitatea de a fi existat atunci și București³², pe cind Dan Berindei arată că probabil numai faptele voievodului Ștefan s-au petrecut la București³³, celelalte, anterioare, fiind legate de fortificațiile de pe cursul superior al Dimboviței. Două lucrări mai vechi, care inițiază de altfel dezbaterea acestei probleme, datorate lui Al. Lapedatu și Al. Vasilescu, indică Cetatea Dimboviței în sec. al XIV-lea, în zona de munte și nu la București³⁴.

Cu această bogată și totuși contradictorie informație au început și s-au extins, în ultimii 15 ani, cercetările arheologice din raza vechiului oraș medieval.

Săpăturile de la Radu Vodă³⁵, Mihai Vodă³⁶ ca și cele de la Curtea Veche³⁷, «au adus — așa cum subliniază prof. I. Ionașcu în prefata *Bucureștilor de odinioară* — contribuții bogate la cunoașterea vieții omenesti de pe acest teritoriu, dar ele sunt încă destul de sfidante în rezultate pentru perioada feudalismului timpuriu, adică tocmai pentru timpul când au început să apară cetățea, tîrgul și apoi orașul (sec. XIV și prima jumătate a sec. XV)»³⁸. Rezumind observațiile arheologului D. V. Rosetti, care a condus cercetările la Curtea Veche, putem afirma că în campaniile din 1953—1959 s-au precizat elemente privind topografia veche a locului; s-au stabilit marile etape de locuire ale acestei zone pînă în vremea feudalismului, s-a cercetat un zid de bolovani de riu și cărămidă care, după tehnica în care a fost înălțat, amintește secolele XIV—XV, s-au semnalat vestigii din construcțiile meșterilor lui Mircea Ciobanul și s-au făcut multiple observații referitoare la sec. XVII—XIX³⁹. Dar caracterul limitat al secțiunilor deschise, desfășurarea săpăturilor în condițiile unei intense locuirii nu au permis urmărirea ansamblului de monumente precum

Fig. 4. Profil stratografic pe latura de est a cetății.

și o datare mai strinsă. În august 1967, s-au reluat cercetările în cadrul celei de-a doua mari campanii arheologice la Curtea Veche, parte componentă a unor ample lucrări de descoperire, conservare și valorificare a vestigiilor istorice și a clădirilor ce păstrează elemente ale arhitecturii feudale bucureștene. Un colectiv larg de arhitecți, ingineri coordonat de arh. C. Joja, istorici și arheologi, au trecut la efectuarea unor studii și proiecte privind zona Curtea Veche.

Cercetările arheologice au lărgit cunoștințele referitoare la evoluția istorică a acestui sector bucureștean începînd cu sec. al III-lea e.n. pînă în sec. al XIX-lea⁴⁰. Cercetările s-au desfășurat în perimetru fostului palat voievodal de pe strada Soarelui, în raza Hanului Manuc de pe strada 30 Decembrie și Căldărarui, la Hanul cu Tei din str. Lipscani și în hrublele de pe str. Covaci și str. Șelari 13—15, beneficiindu-se de sprijinul larg al Consiliului popular al municipiului București.

³² A. Sacerdoțeanu, *Așezările omenesti în Tara Românească pînă la 1418*, Buc., 1942, p. 8.

³³ Dan Berindei, *Orasul București în secolurile XIV, XV și XVI* în «C.A.I.», 1935, p. 6.

³⁴ Alex. Lapedatu, *Două vechi cetăți românești, Potenari și Dimbovița* în «B.C.M.I.» III (1910), p. 179; Alex. Vasilescu, *Cetatea Dimboviței*, în «B.C.M.I.», XXXVIII, 1943, Fac. 123—126, p. 37.

³⁵ Ion Ionașcu — Vlad Zirra, *Măndrăstirea Radu Vodă și Biserica Bucur*, în «București de odinioară», Ed. St., 1959, p. 51—78.

³⁶ Gh. Cantacuzino, *Cercetări arheologice pe Dealul Mihai Vodă și imprejurimi*, în «București de odinioară», p. 93—127.

³⁷ D.V. Rosetti, *Curtea Veche*, în «București de odinioară», p. 147—165.

³⁸ București de odinioară, p. 6—7.

³⁹ D.V. Rosetti, *Săpăturile arheologice din sectorul Curtea Veche* în «București», București, 1954, p. 187—241.

⁴⁰ Săpăturile arheologice s-au desfășurat în cadrul planului de cercetare științifică al Muzeului de istorie a municipiului București. Au participat la aceste lucrări A. Ștefănescu și N. Androș. Coordonarea întregii lucrări a revenit arh. C. Joja, șeful de proiect fiind arh. N. Pruncu.

Ceea ce a constituit o trăsătură de bază a acestei campanii a fost posibilitatea de a se studia atât vestigiile păstrate în pămînt, cît și cele încastrate în zidurile ce s-au construit după scoaterea la mezt a Curții din 1798—1799⁴¹.

Excavarea unor mari cantități de moloz adunat timp de aproape două secole, precum și îndepărțarea clădirilor ce s-au înălțat pe fundațiile construcțiilor domnești în jurul anului 1816, au permis lărgirea cîmplului de cercetare și scoaterea la iveală a unor valoroase monumente istorice.

În prezent se poate afirma că teritoriul ce a adăpostit complexul arhitectonic domnesc a cunoscut locuri omenești prefeudale și feudale timpurii care se înscriu în răstimpul cuprins între secolele III—XI. Astfel, pe str. Soarelui nr. 8 și nr. 12, au fost descoperite două bordeie prefeudale bogate în ceramică specifică sec. III—IV, pe cind în str. Soarelui nr. 8 au fost semnalate două bordeie din sec. VI—VII. Totuși aşezarea care a cunoscut cea mai amplă dezvoltare a fost aceea feudală timpurie a cărei vatră poate fi urmărită de la Piața Operetei, la Pasajul francez, Bărătie, Sf. Ioan Nou, pînă spre Podul Șerban Vodă. Recentele săpături au surprins bordeie din această perioadă extrem de bogate în fragmente de vase ornate cu decor în striuri. Ceea ce atrage atenția în mod deosebit este descoperirea, în două din aceste bordeie, a unor borcane cu decor în striuri, cu toarte sau urechiușe.

Acest tip de vas nu a mai fost întlnit pînă în prezent pe teritoriul Capitalei și este extrem de rar în Cîmpia Română. Borcane de acest gen sunt semnalate la Capidava, aparținînd cu precădere nivelului I de locuire de acolo datat în timpul marii expediții a împăratului Ioan Tzimiskes⁴² și la bisericuță de la Garvăni-Dinogetia, în complexele de la sfîrșitul sec. al X-lea⁴³.

Totuși la Piața de Flori aceste materiale aparțin unei faze mai tîrzii, ele putînd fi atribuite sec. X—XI. Din punct de vedere stratigrafic gropile bordeielor care conțin asemenea piese pornesc din partea superioară a stratului feudal timpurii.

Urmărind depunerile stratigrafice, s-a remarcat faptul că deasupra pămîntului cenușiu inchis, bogat în fragmente ceramice s-a aşternut un strat subțire de pămînt cenușiu amestecat cu lentele de loess, mici buchiî de cărbune și pămînt ars, și foarte rare bulgări de mortar alb. În acest strat gros numai de 0,15 m au continuat să apară fragmente de vase feudale timpurii dar și părți din pereții unor oale-borcan lucrate la roată dintr-o pastă bine pregătită. Tot aici au fost găsite cîteva fragmente de olane ce aveau suprafața exterioară netezită, pe cind cea interioară păstra un strat de nisip aruncat încă pe pasta crudă. Acest nivel marchează începuturile locuirii feudale propriu-zise. Corelația între el și construcția ce îl corespunde a putut fi definitivată la un an de la începerea săpăturilor, cînd, scoțind molozul din fostele hrube ale palatului din str. Soarelui, la adîncimea de 5 m de la nivelul actual, au fost descoperite fundațiile unor ziduri ce înscriu o suprafață patrulară. Făcute din cărămidă cu dimensiunile de 24 (25) × 14 × 4 cm, zidurile s-au afundat pînă la stratul de nisip, căruia îi corespunde în prezent și pinza de apă freatică, avînd grosimea oscilantă între 0,75 și 0,46 m.

Toate cele patru ziduri au o vădită ingroșare în partea lor inferioară. Construcția pe care o indică este ușor trapezoidală cu suprafața de circa 160 mp. Ea era înconjurată cu un sănț de apărare care în partea inferioară atingea 2,10—2,30 m. Presupunem că la cota nivelului de călcare contemporan, sănțul se lărgea pînă la circa 3 m (fig. 4). Analizînd aceste vestigii acoperite de zidurile înălțate ulterior, identificăm prin ele existența la București a unei cetăți, un turn cu laturile de circa 14 m, care străjuia zona înconjurătoare⁴⁴. Cît privește datarea lui, singurele materiale de care beneficiem au fost găsite în sănțul înconjurător, sănț umplut lent, avînd depuneri de pămînt nederanjate. Ca atare ele marchează o perioadă post quem înălțării zidurilor cetății. Este vorba de fragmente ce au aparținut unor vase cu pereții groși, făcuți dintr-o pastă poroasă, oale-borcan, vase cu pereții subiri cu buza triunghiulară în secțiune (fig. 2).

Unul din aceste vase a avut margininea acoperită cu smalț verde-oliv. Alte fragmente provin de la un castron cu decor obînuit prin tehnică sgrafitto, acoperit cu smalț galben-verzui, motivul fiind realizat cu smalț maro și verde dens.

Acestor materiale li s-au alăturat numeroase fragmente de olane identice ca înfășare cu cele găsite în stratul din afara cetății. Ca atare turnul acesta era acoperit cu olane. Din scheletul lemnos nu s-au mai găsit decît cîteva birne carbonizate prăvălîte în sănțul de pe latura de sud, (fig. 3). Dăinuidc pe un teren bogat cu vestigii feudale timpurii sănțul cetății a primit odată cu pămîntul de umplutură și numeroase fragmente din sec. X—XI.

Studiile comparativ cu obiectele arheologice de la Străulești, Bragadiru sau Tinganu, fragmentele de vase din sănțul primei citadele de la București datează din a doua jumătate a sec. al XIV-lea. Avem de a face îșadar în zona Curtea Veche, cu o construcție cu funcționalitate în primul rînd militară. În urma acestor descoperiri, problema Cetății Dîmbovița nu se încheie. De data aceasta existența concretă a citadeliei îndreptățește în primul rînd admîterea unui dregător

⁴¹ Pentru a obține sumele necesare reparatiilor de la Curtea Nouă, Constantin Vodă Hangerli a parcelat și vîndut perimetru Curții Vechi în anii 1798—1799.

⁴² Gr. Florescu, R. Florescu și P. Diaconu, *Capidava*, I, Buc. 1958, pl. XXV/2.

⁴³ Maria Comsa, *Ceramică folosită de locuitori ale zonelor feudale timpurii din Dinogetia* v. I, Ed. Academiei, 1967, p. 201.

⁴⁴ P.I. Panait, *Cetățuia Bucureștilor în sec. al XIV-lea*. Comunicare la sesiunea muzeelor din 1969 (msc).

domnesc la Bucureşti în sec. al XIV-lea. Este posibil și normal ca aici să fi avut reședința pîrăcălabul de la Ilfov, aşa cum atrăgea atenția prof. C. C. Giurescu.

Fără îndoială că se mai poate discuta chiar și în aceste condiții stabilirea castelanului Dragomir valahul la Bucureşti, după cum argumente pro și contra vin în întimpinarea evenimentelor din 1396. Existența acestei fortărețe putea asigura adâpostul familiei voievodale și ca atare Ștefan a luptat aici. Dar admînind că documentul regal de răspiată din 8 decembrie 1397 reflectă adevarul, subliniind greaua și îndelungată luptă între transilvăneni și Vlad Uzurpatorul, ar putea fi ridicate semne de îndoială asupra capacitatei de rezistență a unui atare loc întărît. Ceea ce rămîne o realitate este faptul că, în zona de centru a Bucureștilor de azi, a dăinuit în veacul al XIV-lea

Fig. 5. Zid bolovaniș din sec. al XV-lea.

Fig. 6. Profil stratografic în traveea 2 de pe latura de est a cetății.

Fig. 7. Vedere a laturii de est a cetății Bucureștilor.

o cetăție peste fundațiile căreia meșterii voievozilor din sec. al XV-lea vor înălța, după alte principii și la alte proporții, ceea ce de acum înainte izvoarele scrise o vor consemna sub numele de *Cetatea Bucureștilor*.

Cercetările arheologice din ultimul timp au avut menirea să redea Capitalei acel vestigiu din piatră atât de discutat în istoriografie timp de mai bine de 100 ani. Reperată în 1953 prin latura de est de către D. V. Rosetti⁴⁶, Cetatea Bucureștilor este astăzi complet identificată. Radicalele prefaceri din sec. XV–XVII au afectat mult aspectul inițial. Totuși situația stratigrafică, cit și cercetarea fundațiilor permit acumularea unor elemente suficiente pentru a reconstituî trăsăturile de bază ale construcției medievale (fig. 1).

Relatăriile cuprinse în cîteva din puținile documente date de Vlad Tepes sunt totuși suficiente pentru a urmări transformările petrecute în zona viitoarei Curți Vechi la mijlocul sec. al XV-lea. Scrisoarea din 13 iunie 1458 dată «lingă cursul rîului Dimboviței»⁴⁷ și hrisolul din 20 septembrie 1459⁴⁸ sunt considerate ca dovezi ale prezenței voievodului în noua cetate dimbovițeană. Prof. I. Ionașcu consideră că în acești ani, 1458–1459, au avut loc lucrările de înălțare a fortificației bucureștene, parte a unui întreg sistem defensiv din Cîmpia Română⁴⁹.

Cercetările arheologice, asupra rezultatelor cărora vom stăruî de data aceasta, confirmă tezele privitoare la zidirea unei construcții importante în sectorul Curții Vechi la jumătatea sec. al XV-lea. De o parte și de alta a străzii Soarelui nr. 8–12, și nr. 7–9, au fost scoase la iveală fundații și pereții hrubelor unui edificiu făcut din piatră, bolovani de riu sau blocuri de talic. Această construcție suprapune complet suprafață cetății din cîrâmîdă, inclusiv sănțul ei de apărare, năruindu-i laturile pînă la cota nivelului de călcare. Noua construcție de formă dreptunghiulară, orientată est-vest, avea dimensiunile de 30,45 m lungime și 22,75 m lățime (fig. 1).

Laturile de sud, de nord și de est erau însoțite de hrube late de 5 m și respectiv 6 m pe cind pe partea de vest se găseau 4 pivnițe lungi de 12 m. În mijlocul cetății se afla o curte interioară.

Astfel, construcția aceasta din piatră beneficia pe cele patru laturi de hrube cărora le corespundeau încăperile parterului, dintre care apartamentele voievodale se aflau pe latura de vest. Avind în vedere că nivelul de călcare în sec. al XV-lea se afla la 2,10 m față de cota actuală a străzii, în partea de nord a construcției, rezultă că parterul se prezenta înălțat, situație frecvent întîlnită la edificiile epocii respective. Din punctul de vedere al tehnicii de lucru constructorii au întrebunțat în etapa aceasta numai piatra sub formă de blocuri și bolovani de riu de factură spongiosă, granit și gresie (fig. 5). Diametrul acestor blocuri oscilează între 0,25–0,46 m. Mortarul este alb, rezistent, amestecat cu cuburi de var nestins, piatră și spârțuri de granit. Privit din interiorul hrubelor, zidul se prezintă cu o ușoară bombare de la bază spre coamă. Fundația este de 0,40 m deci foarte puțin adîncă față de greutatea unui zid lat de 0,80 m.

Nivelul de călcare al hrubelor este marcat de un strat de mortar de nuanță cenușie, cu picătricele în compozиție (fig. 6). În travea II (numerotată de la nord spre sud) sub acest paviment s-au găsit bucăți de scinduri de esență slabă, groase de 1–1,5 cm care sunt desigur deșeu rămase de la constructori și acoperite în grabă de zidarii ce finisau hrubele. Peste acest paviment, în general orizontal, s-a depus pretutindeni un strat subțire de pămînt cenușiu cu mult carbunc. Materialul ceramic semnalat în acest strat datează în fond și etapa de funcționare a hrubelor. S-au descoperit fragmente de vase lucrate la roată dintr-o pastă fină, cu buza scundă ușor vălurită de concluri orizontale. Vasurile acestea cu toartă, în general pînțecoase, cît și cailele cilindrice ce le însoțeau sunt frecvent întîlnite la București, fiind dateate la Tinganu⁵⁰, Curtea Veche⁵¹, Radu Vodă⁵², în a două jumătate a sec. al XV-lea. Tinind seama și de faptul că fundațiile ctitorie lui Radu cel Frumos de la Tinganu au o compoziție identică cu zidurile cetății Bucureștilor se poate afirma că acestea au fost înălțate în perioada lui Vlad Tepes, deci în jurul anilor 1458–1459.

După planul său, construcția medievală de la Curtea Veche aduce un element nou în arhitectura românească. Ea nu poate fi socotită o simplă casă domnească de tipul acelora de la Tîrgoviște sau Curtea de Argeș, dar nu urmează nici planul cetăților de la Giurgiu sau Turnu, ca să menționăm numai cetățile de cîmpie. Cetatea Bucureștilor răspunde mai mult denumirii de *castrum* așa după cum de fapt ea apare în cele mai multe din izvoarele vremii: «*Castro fluvii Dombovicha*» în scrisoarea din 4 iunie 1460⁵³ și în aceea din 10 august 1460⁵⁴; «*Castro Bokarest*» în aceea din 1467 și 1469⁵⁵; «*castel care se cheand Dimbovita*» în Cronica moldo-germană⁵⁶; «*Bukarest castellum prope Dombovisse*» în însemnările lui Antal Verancsis⁵⁷ și a. S-a ridicat aşadar în locul modestei

⁴⁶ D.V. Rosetti, *op. cit.*, în «București», Ed. Acad. 1954, p. 236–240.

⁴⁷ Ion Bogdan, *Relație*..., p. 320; Hurmuzaki, XV/1, p. 49.

⁴⁸ Documente privitoare la istoria României, Veacurile XIII, XIV și XV, B. Tara Românească, p. 130–131.

⁴⁹ București de odinioară, p. 58; Ion Ionașcu, A. Petric, P. Caraion, *București. Pagini de istorie*, Buc., 1961, p. 18–19.

⁵⁰ P. Panait, *Complexul medieval Tinganu, Așezarea medievală*, în «C.A.B.» II, Buc., 1965, p. 259, fig. 17/4.

⁵¹ București de odinioară, Pl. CVI/3.

⁵² Ibidem, Pl. LVII/7.

⁵³ Ion Bogdan, *Relație*..., p. 321; Hurmuzaki, XV/1, p. 56.

⁵⁴ Hurmuzaki, XV/1, p. 57.

⁵⁵ I. Bogdan, *Relație*..., p. 328; Hurmuzaki, XV/1, p. 73.

⁵⁶ Cronicile slave-române din sec. XV–XVI, publicate de Ion Bogdan Ed. P.P. Panaitescu, Ed. Acad. 1959, p. 31.

⁵⁷ Antal Verancsis, *Oisea munica ed Szalay Lasslo*, I, Pest., 1857, p. 136.

cetățui din cărămidă o construcție care avea să îmbine funcțiile de adăpost al Curții domnești cu acelea de loc întărit în fața unor primejdii dușmane. În lumina acestor descoperiri credem că nu mai poate fi nici o indoială asupra localizării evenimentelor ce au urmat în zeci de ani domniei a lui Radu cel Frumos, începută la sfîrșitul campaniei sultanale din 1462 și încheiată în vîlmașagul unor aprige dispute pentru scaunul Tării Românești în jurul anului 1476. Luptele dintre acest domn, tributar politicii filo-otomane și Ștefan cel Mare al Moldovei, declanșate în 1471, și-au mutat locul de desfășurare în 1473 pe malurile Dimboviței.

După singeroasa simbătă de la 18 noiembrie a aceluia an, pierzind luptă de pe apa Vodnei aflată la cca 45 km de București⁴⁷, Radu se refugiază în Cetatea Dimboviței care nu poate fi altă decât cea descoperită recent. Cronica menționează că «in aceeași lundă, în ziua de 23, a venit Ștefan Vodă cu toși ostenești săi în fața castelului și l-a asediat cu tărie și în timpul noptii a fugit Radul Vodă din castel»⁴⁸. Cronica moldo-polonă consemnează că a locuit Ștefan «in acel castel trei zile»⁴⁹.

Aceste două elemente: asediul scurt și faptul că invingătorul a putut rămâne cîteva zile în cetatea ce adăpostea încă pe înfricoșata doamna a țării și pe tinără Maria Voicita, vădesc că reședința voievodală nu a avut de suferit de pe urma asediului moldovenesc. Lucrurile stau cu totul altfel în 1476 cind un nou conflict se declanșează în Tara Românească. În aceeași lună de noiembrie, Bucureștiul era din nou asediat de oști moldovenești și transilvăneni. O scrisoare a lui Ștefan Bathory, comandanțul trupelor regale, este expediată la 11 noiembrie 1476 din tabăra ce se afla chiar în apropierea Bucureștilor (ex. *Castris gecium regalium proprio ipsam Bokaryschya in festo Beati Martini...*)⁵⁰. De data aceasta cetatea va rezista mai mult. Dintre o scrisoare a pircăbului de Tîrgoviște, Cîrstian, aflăm că abia la 16 noiembrie «intr-o simbdă s-a cucerit prin luptă cetatea Bucureștilor»⁵¹.

Sînt luate cu această ocazie prăzi, steaguri, cai turcești, cămile. Pe scaunul Tării Românești vine Vlad Tepeș, dar pentru scurt timp căci în pădurea Băltenilor el cade răpus de un complot boieresc⁵².

Vacant din nou, scaunul voievodal al Tării Românești revine lui Laiotă Basarab, dar noui domni preiau o curte năruită.

Tot ceea ce se făcuse încă din primăvara anului 1476, cind documentele încep să vorbească pentru prima oară despre «Cetatea Nouă»⁵³, trebuia reluat. De data aceasta la noi dimensiuni, căci desfășurarea marilor ciocniri din anii 1473–1475, cind Radu cel Frumos a înfruntat cel puțin patru puternice atacuri ale rivalului său, s-a repercutat și asupra cetății Bucureștilor. Zidurile ei au fost puse la grele încercări așa cum chiar cronicile o arată.

Dar în noiembrie 1477, înfrinț fiind de moldoveni, Laiotă pierde tronul țării în favoarea lui Basarab cel Tânăr, Tepelus. Un act emis la 18 ianuarie 1480 «in cetatea nouă de scaun București»⁵⁴ dovedește în mod indubitabil că s-au înfăptuit la cetatea domnească de aici înnoiri de amplioare. Analizind zidurile bolovănite ale construcției recent descoperite pe strada Soarelui se constată cu ușurință schimbări structurale în compoziția acestora. Astfel, zidul de est este la cca 1 m de la nivelul de călcare începe să fie alcătuit numai din bolovani de riu cu diametrul de 11–23 cm, intercalăți din loc în loc de șiruri de cărămidă groasă de 4 cm. Noul zid schițează chiar o altă fundație care, deși sprijinită pe cea veche, este mai lată decât aceasta. Zidul de nord, care a suferit cel mai mult în timpul distrugerilor din 1476, atacul moldo-transilvănean petrecindu-se probabil din această parte, a fost și el refăcut, cărămidă reprezentând un procent însemnat, iar cele două faze de refacere vădindu-se cu ușurință. Ceea ce este de remarcat este faptul că, după evenimentele din 1476, cetatea a fost mărită spre est cu două travee care însumează lățimea de circa 7 m. Ele erau lipsite de pivniță și nici compartimentarea nu corespunde celor 4 travee ale vechii cetății. Cu această ocazie s-a creat una din intrările pe care le cunoaștem astăzi la hrube, o usă înaltă de 1,50 m și lată de 0,80 m care permitea accesul prin încăperile parterului, adăugat mult mai jos decât cel vechi întrucât urma nivelul de călcare al terenului înconjurător. La vechile hrube a fost amenajat un nou paviment obținut tot dintr-un strat subțire de mortar. În stadiul acesta, «castrum București» ocupă o suprafață de 918 mp, dintre care curtea interioară reprezenta 111,60 mp, restul fiind acoperit de clădiri.

Comparată cu alte edificii domnești, această construcție depășea cu mult casele de la Tîrgoviște înălțate de Mircea cel Bătrân, pe o suprafață de 256 mp⁵⁵ fiind aproape egală cu palatul lui Petru Cercel ce se va înălța în a doua jumătate a sec. al XVI-lea și care avea 928 mp⁵⁶.

⁴⁷ P.P. Panaitescu, *Ștefan cel Mare și orașul București*, «Studii», an. XII (1959) nr. 5, p. 14.

⁴⁸ *Cronicile slavo-române din secole XV–XVI*, publicate de Ion Bogdan, ediția P.P. Panaitescu, 1959, p. 31.

⁴⁹ Ibidem, p. 180.

⁵⁰ Hurmuzaki, XV/1, p. 95, doc. CL, XVII.

⁵¹ Ibidem, XV/1, p. 93.

⁵² N. Iorga, *Istoria Bucureștilor*, Buc., 1939, p. 29.

⁵³ Înălțat din 1476 sînt emise documente dintr-o localitate denumită «Novo Castro». Aici este scrisoarea către brașoveni din 15 aprilie 1476 (Hurmuzaki XV/1, p. 89, doc. CL, III), cea din 9 mai 1476 (Ibidem, p. 89) și alegătoarea din 14 iunie 1476 (Ibidem, p. 91–92).

⁵⁴ *Documente privitoare la Istoria României*, Volumul XIII, XIV și XV, B. Tara Românească, p. 167.

⁵⁵ N. Constantinescu și Cristian Moisescu, *Curtea domnească din Tîrgoviște*, Buc., 1965, pl. III–IV.

⁵⁶ Ibidem, p. 26.

Atât hrisoavele emise în perioada 1478—1480, cât și textul hagiografic ce cuprinde viața Sf. Nicodim⁶⁷ confirmă pe deplin amplele transformări ce au avut loc la Curtea Veche din București către sfârșitul sec. al XV-lea. Cât privește meșterii care au realizat atât prima fază, datorată inițiativei lui Vlad Tepeș, cît și cea de-a doua atribuită lui Tepeluș, sintem îndreptățiti să-i considerăm ca aduși de peste munți, din orașele Brașov și Sibiu, cu care se întrețineau ample relații. Un grup de izvoare contemporane susțin această ipoteză. Astfel nu ni se pare lipsită de interes scrisoarea din 25 mai 1458 prin care Vlad Tepeș cerea brașovenilor niște meșteri⁶⁸. La 17 noiembrie 1476 același Cîrstian pîrcălabul, atât de devotat lui Tepeș, cere tot din orașul de peste Carpați doi meșteri și sase calfe pentru a înălța o casă la Tîrgoviște⁶⁹. Basarab Tepeluș va face și el apel între anii 1480—1481 „pentru doi zidari buni, unul care să stie să învelească cu olane, iar altul, să-mi facă o măndstire din cărămida și piatră”⁷⁰.

Către sfârșitul sec. al XV-lea, în 1494, se afla la Curtea lui Vlad Călugărul din București un Mihail pixenmeister (constructor de cetăți) care cerea sfatușului din Sibiu să i se trimită corespondență la Tîrgoviște, căci acolo va merge cu voievodul ce dorește să facă o cetate sau un castel, pe care el meșterul, urma „să arate cum să fie”⁷¹.

Dar cum pentru atari construcții era mobilizat un număr important de lucrători, trebuie să admitem că meșterii transilvăneni aveau mai mult rolul de antreprenori.

Chilia, zidită într-o singură vară de către Ștefan cel Mare, a fost opera a 800 de zidari și a 17 000 de ajutoare⁷². Importantă cetate de pe Bosfor, Rumeție Hisar făcută de Mahomed al II-lea Fatih, se datorează muncii a 1000 de meșteri zidari și salahori⁷³. și exemplele pot fi sporite. Ca atare și la Cetatea Bucureștilor se poate admite prezența unor antreprenori transilvăneni, meșteri care îndrumau activitatea lucrătorilor locali, elementul predominant alcătuindu-l însă lucrătorii din țară. Refăcută în ultimele decenii ale sec. al XV-lea, Cetatea Bucureștilor înregistrează ample transformări la mijlocul sec. al XVI-lea, în una din domniile lui Mircea Ciobanul. Este vorba, aşa cum indică recentele descoperiri, de cea de-a treia domnie, atunci cind se abandonează vechiul plan al construcției, înălțindu-se din cărămida și bolovani de riu, palatul domnesc. Hrube ale acestei faze și ziduri făcute din bolovani incasetajă după o veche tehnică bizantină se mai păstrează și astăzi.

Cercetând vestigiile acestei etape se poate spune că prin noile lucrări s-a abandonat vecchia compartimentare a construcției lui Vlad Tepeș și Tepeluș. Se trece la o nouă fază, aceea a palatului domnesc.

Dar despre palatul domnesc, despre dezvoltarea lui în secolele următoare, despre unele construcții anexe, despre însăși întinderea Curții, care a manifestat o tendință continuă de impingere spre albia Dimboviței, despre raportul ansamblului arhitectonic voievodal cu orașul, rămîne să revenim cu altă ocazie.

Concluzia ce se desprinde din analiza cercetărilor arheologice efectuate în 1967—1969 este aceea că așezarea București a beneficiat încă din sec. al XIV-lea de o construcție întărîtă și că perimetru vechii curți domnești tezaurizează vestigiile medievale de o excepțională valoare pentru istoria orașului Capitală.

РЕЗЮМЕ

После последовательного анализа гипотез, существующих более 100 лет в связи с существованием крепости в Бухаресте, автор описывает основные результаты археологических исследований, предпринятых в 1967—1968 гг. в зоне Курти Веке (Старый господарский двор). Были найдены кирпичные фундаменты цитадели, относящейся ко второй половине XIV века, а также стены крепости Влада Цепеша, построенные в 1458—1459 гг. Четырехугольная постройка (30,45 × 22,75 м) была сложена из речных камней, скрепленных известком. Затем эти раскопки уточнили фазы ее переделки во второй половине XV века, а также огромные изменения произведенные воеводой Мирчей Чобану в второй половине XIV века. Эти открытия в зоне Курти Веке являются большим вкладом в изучение начала средневекового Бухареста.

RÉSUMÉ

Après une succincte analyse des hypothèses émises depuis plus d'un siècle, concernant l'existence d'une fortification à Bucarest, l'auteur présente les principaux résultats des fouilles archéologiques effectuées en 1967—1968 dans la zone de Curtea-Veche. À cette occasion ont été découvertes les fondations d'une forteresse en briques, datant de la seconde moitié du XIVème siècle, ainsi que les murs de la forteresse de Vlad Tepeș, érigés en 1458—1459. La construction rectangulaire (30,45 × 22,75 m) a été faite en grosses pierres liées à l'aide de mortier. En même temps on a pu préciser les phases de sa réfection qui a eu lieu pendant la seconde moitié du XVème siècle, ainsi que les amples transformations dues au voevode Mircea Ciobanul, vers la moitié du XVIème siècle. Les découvertes de la zone Curtea-Veche constituent une importante contribution à la connaissance des débuts du bourg moyenâgeux de Bucarest.

⁶⁷ Petre Ș. Năsturel, *Cetatea București în secolul al XV-lea*, în «M.I.M.» I, p. 141—157.

⁶⁸ Hurmuzaki XV/1, p. 49.

⁶⁹ Hurmuzaki XV/1, p. 85, doc. CL XVIII.

⁷⁰ Ion Bogdan, *Documente și reședințe*, Buc. 1902, p. 104; Gr. Toțescu-534, *Documente istorice slavo-române*, Buc. 1931, p. 129.

⁷¹ B.P. Hășdeu — în Columna lui Traian, anul V (1874) p. 127—128.

⁷² *Cronicile slavo-române din sec. XV—XVI*, publicate de Ion Bogdan, ed. P. P. Panaitescu, Buc. 1959, p. 34.

⁷³ Ducas, *Istoria turco-bizantină (1341—1462)*, Ed. Acad. 1959, p. 294.

DIN ISTORIA MUZEOGRAFIEI ROMÂNEȘTI

Primul local al școlilor din Blaj.

PRIMELE MUZEE ȘCOLARE

VICTORIA POPOVICI

Gimnaziul din Năsăud.

Schola din Scheii Brașovului.

Remarcată mai întâi de către presă ca un mijloc de cunoaștere a trecutului patriei și ca o disciplină culturală cu largi posibilități de afirmare științifică și națională, muzeografia, pe latura ei didactică, a fost repede îmbrățișată de către liceele, seminarile și preparandile românești, pentru a deveni, apoi, o preocupare consecventă a diferitelor societăți culturale.

Un prim semnal în această direcție l-a dat George Barițiu în anul 1839, cind, evocînd anumite vechimi din Transilvania¹, a vorbit despre «grosul vandalism al veacurilor trecute» care a distrus «o mulțime mare de monumente... scrise sau zidite din piatră și metal», în timp ce alte «antichități» au fost «duse din patria noastră și așezate în muzeuri de ale țărilor străine».

Se subliniau în termeni categorici atît consecințele nefaste ale războaielor de jaf și distrugere cît și descoperirea sistematică de monumente și obiecte de artă din epoca dacο-romană care luau calea muzeelor din Apus.

Cu toate acestea, adăuga Barițiu, «din tremi în vîrem tot mai dă patriotul peste obiecturi de acelea păstrate din vechime, care deșteaptă într-însul sentimentul acel puternic și dulce de a iubi acel pămînt, în al cărui săn se află de atîtea sute de ani îngropate oasele și cenușa strămoșilor săi».

¹ - Foaia pentru mințe, imprimată în literatură ~ 1839, p. 211 - 215. Ca și în Transilvania, în Tara Românească și Moldova, decenile 3, 4 ale vîscului al XIX-lea înregistrează preocuparea pentru descoperirea vestigioilor istorice.

În felul acesta indemnul pentru colecționarea «antichităților» și a altor obiecte de artă, precum și acela de a întocmi o «descrivere sistematică a monumentelor patriei» se făcuse auzit prin glasul presei. O primă etapă în drumul spre înființarea unui muzeu istoric românesc a constituit-o organizarea și dezvoltarea muzeelor școlare, care, în urma revoluției de la 1848, au luat un avint din ce în ce mai viguros.

Existența unor «muzeu scolare» dovedește străduința cadrelor didactice de a înzestră școlile cu material didactic cit mai variat, constituind totodată un indiciu asupra orientării școlii românești spre un invățămînt realist.

O considerabilă avere culturală o constituie colecțiile liceelor și ale altor școli ale statului ori ale confesiunilor.

Istoria colecțiilor liceelor din Transilvania începe cu secolul al XV-lea. Cele mai vechi, deși nu cele mai însemnate colecționi școlare sunt ale liceului evanghelic din Sibiu (1446), ale liceului romano-catolic din Kezdi-Oșorheiu (1696), urmăză cele din secolul al XVIII-lea ale liceelor din Tîrgu-Mureș (1708 și 1718). Cel mai însemnat muzeu școlar din Ardeal este Muzeul Colegiului Bethlen din Aiud din anul 1796. Majoritatea colecțiunilor școlare din Transilvania datează din jumătatea a doua a secolului al XIX-lea. Din jumătatea I a secolului trecut sunt colecțiile liceului romano-catolic din Satu-Mare (1804) și din Șimleu, ale liceului evanghelic din Mediaș (1840) ori ale liceului reformat din Cluj (1841).

În anul 1850 s-a înființat muzeul de la liceul românesc greco-catolic din Blaj, în 1851 cel de la liceul românesc greco-oriental din Brașov, cărora le-au urmat muzeele de la liceul din Năsăud (1863) de la gimnaziul din Brad (1872), de la seminarul din Sibiu (1875), de la preprandia din Gherla (1881)² etc.

Un studiu asupra muzeului din Blaj, care, sub raportul bogăției colecțiilor de științe naturale și a relicvelor istorice, a fost cel mai remarcabil muzeu didactic al românilor transilvani, găsim în anul 1860 în «Foaia pentru minți, înimă și literatură» nr. 3, 4 p. 17—19, 25—27). Din acest studiu, intitulat *Originea și întemeierea Muzeului școlastic din Blasius semnat cu inițialele S.M.*, sub care se ascundea modestia profesorului Simion S. Mihali-Mihalescu (organiza-

² Coriolan Petranu, *Muzeele din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș*, Buc. 1922, p. 189.

Vezi și «Foaia pentru minți, înimă și literatură» nr. 22/24, 1859, p. 171—172.

torul muzeului și unul din cei dinti muzeologii români)³ afișăm că liceul din Blaj, înființat în anul 1754, a avut și înainte de 1848 o însemnată colecție de documente istorice și de instrumente de fizică, dar că, în timpul revoluției, toată această zestre muzeologică a fost distrusă. «În toamna anului 1850 cînd s-a redeschis gimnaziul, partea mijloacelor ajutătoare de învățămînt cerute de noul sistem atunci introdus, era așa zicind o tabula rasa. Din instrumentele fizicale și matematice cîte erau înainte de 1849, numai un glob pămîntesc cu inscriere maghiară mai rănduse din furia aceluia an. Profesorii nu au primit leafă, nici cărți după care să propună» (p. 17). În anii următori, în urma stăruințelor referentului școlar Gavril Dargo, liceul a fost din nou înzestrat cu o colecție de mineralogie, căreia în curind i s-au adăugat și colecțiile de fizică, zoologie și botanică.

După acest început modest în anul 1853 și 1854 preotul Balint, cunoscutul luptător revoluționar de la 1848, donează trei tabule cerate, cărora, mai tîrziu le vor urma altele cinci, oferite de vicarul Ioan Micu Moldoveanu. Episcopul Alex. Șterca Șuluju a dăruit muzeului numeroase monede. La 1857 se face «Consigna monetarum». În anul următor muzeul se imbogățește cu obiecte romane.

O dezvoltare mai puternică a luat muzeul din Blaj, începînd din anul 1857, cînd profesorul Simion S. Mihali-Mihalescu a fost ales membru al Societății de științe naturale de la Sibiu, înființată în anul 1848, și a cunoscut bogatele ei colecții precum și metodele de organizare științifică.

Data decisivă a întemeierii Muzeului de științele naturii a fost 19 iulie 1858, cînd profesorul Simion S. Mihali-Mihalescu a participat la adunarea extraordinară a Societății de științe naturale înținută în scopul cumpărării unei colecții de gîndaci de 16 000 exemplare în 6 000 de specii de la marele naturalist E.A. Bielz (p. 19).

Din inițiativa lui Mihalescu — cu concursul lui Timotei Cipariu — în anul 1858 muzeul a fost complet reorganizat, primind numele de Muzeul fizic, matematic, cultural al liceului din Blaj⁴.

În 1889—90 colecția de antichități se separă de cea a științelor naturii iar din banii donați

³ N. Comșa, *Dascălii Blajului*, 1940, p. 84—85.

⁴ Vasile Netea, *Inițiative și realizări muzeografice românești în Transilvania pînă la 1818*, în «Revista Muzeelor», an II (1965), nr. 1, p. 40.

de Mitropolitul dr. Ion Vancea s-a cumpărat o colecție de modele de gips, care, unite cu antichitățile și monedele, a fost aranjată în două camere formind un « Cabinet de arheologie ».

Liceul a participat prin colecțiunile sale, în 1905, la expoziția etnografică din Sibiu și la expoziția generală din București, la 1906, organizată de dr. Constantin Istrati. Colecțiile muzeului s-au dezvoltat mai ales prin donații, dintre care cea mai însemnată este a lui Ioan Micu Moldovan, din 1915: cinci tabule cerate și o colecție numismatică⁵.

În jurul anului 1830 a luat ființă la Colegiul național de la Sf. Sava primul muzeu din București⁶, după cum rezultă din documentele școlare⁷, presa contemporană, planurile vechi ale orașului etc.

Din 1832 avem date sigure că muzeul a funcționat la început cu colecții complexe cu caracter didactic — la « Colegiul Național » servind atât școala, cât și oamenii dornici de cultură, prin organizarea — la Sf. Sava — a unor forme mai largi de răspindire a cunoștințelor despre natură.

Mihalache Ghica a fost primul însemnat donator de obiecte antice și piese numismatice⁸.

Începând de prin 1832, colecțiile muzeului erau adăpostite într-o sală dintr-o clădire din incinta mănăstirii Sf. Sava situată în partea opusă clădirii colegiului.

Prin 1835—36 Petrace Poenaru, directorul Colegiului și reprezentantul Eforiei Școalelor din Moldova clădește o sală mare deasupra vechiului muzeu, din 1832, care devenise neîncăpător. În această sală se găseau colecțiile în 1837, cind, savantul rus, Anatole Demidoff îl vizitează, consemnând această vizită în descrierea celebrei sale călătorii prin țara noastră și țările învecinate⁹. În anii aceștia documentele menționează pe marele ban (dvornic) Mihail Ghica, drept prefect sau director (protector) al muzeului.

Din anul 1837, P. Poenaru numește pe primul conducător științific al muzeului, în persoana talentatului pictor și naturalist (ornitolog) Carol

Wallenstein, profesor la Colegiul Sf. Sava, care a îndrumat activitatea muzeului timp de 20 de ani.

În această perioadă, muzeul este consacrat oficial ca Muzeu de istorie naturală și antichități.

Datorită meritelor sale deosebite, Wallenstein este numit de Eforia Școalelor ca director al Pinacotecii de la Sf. Sava, în anul 1850. Precepțul conservator al muzeului a izbutit să organizeze colecțiile științifice separind, în 1850, colecțiile de fizică și chimie de cele de istorie naturală, pe acestea din urmă imbogățindu-le cu păsări preparate de el.

După înființarea Universității din București, se separă colecțiile istorice și arheologice de cele de științe naturale, luind astfel ființă Muzeul de antichități și Muzeul de istorie naturală, azi Muzeul „Grigore Antipa”.

În rindul celor mai vechi muzeu școlare se incadrează și cele ce au funcționat pe lingă Școalele centrale române greco-ortodoxe din Brașov¹⁰ (1851).

Cabinetul de științe naturale s-a schimbat într-un frumos muzeu ajungind să posede aproape 9 000 de exemplare din zoologie și botanică, 564 exemplare de minerale și 223 tablouri de perete.

În acest timp au luat amploare și cabinetul de fizică, laboratorul de chimie, colecțiunea merceologică și tehnologică, destinată îndeosebi pentru școala comercială.

Colecțiunea hărților istorice și geografice arată o creștere continuă. La sfîrșitul anului 1899/900 colecțiunea posedă 83 hărți istorice, 242 hărți geografice și 6 tablouri etnografice. Aci în calitate de custode a funcționat între anii 1889/1898 profesorul Vasile Goldiș. Colecțiunea numismatică, începută în deceniul 1860—1870, s-a înmulțit cu deosebire prin donații.

În anul școlar 1894/5 a luat ființă Muzeul istoric-filologic, pentru sprijinirea instrucției la istorie și limbile clasice.

Un alt muzeu școlar care trebuie menționat este cel al « Gimnaziului superior fundațional din Năsăud » (1864). În 1867 muzeul depășea 61 instrumente de fizică, 50 modele de cristale, 6 hărți, 2 atlasuri, o colecție de minerale, o colecție zoologică, o colecție botanică, cîteva corpuși pentru desenuri geometrice și cîteva monede.

⁵ Vesti și lucrarea dr. Ambrozie Chetianu: *Istoria naturală și muzeul de la școală din Blaj* — 1902.

⁶ « Muzeul de istorie naturală Grigore Antipa, 1831—1861 », Buc., 1961, p. 6. Vesti și lucrarea lui Ion N. Vlad și Gh. Stancoveneanu: *C. Valistan, Naturalistul și muzeograful* — Craiova, Muzeul de artă, 1967, p. 99—100.

⁷ *Arhivele Stat.*, Buc. Ministr. Inst., dos. 1515/1846, f. 1.

⁸ Ion C. Filitti: *Domnile români sub regalumul organic*, Buc., 1915, p. 226.

⁹ A. Demidoff, *Voyage dans la Russie Méridionale par la Hongrie, la Valachie et la Moldavie, exécuté en 1837*, Paris, 1940.

¹⁰ Anuarul XXXIII al Gimnaziului mare public român de religiune greco-orientală din Brașov și al școlii comerciale

și reale și al școalelor centrale primare pe anul școlar 1896—97 publicat de Virgil Onișiu — Brașov, 1897.

Colecțiile s-au imbogățit mult de-a lungul anilor prin bogate donații de la particulari și instituții.

La sfîrșitul anului 1888/89 s-au mutat atât biblioteca clă și muzeul în nou lăcaș al liceului.

Muzeul școlii cuprindea: cabinetul de științele naturii; cabinetul numismatic și arheologic; cabinetul gimnastic și cel de muzică.

La 1875 profesorul A.P. Alexi a organizat o grădină botanică și în 1883 un observator meteorologic, subvenționat de stat cu instrumente. Școala mai avea organizat în 1912 un muzeu filologic, istoric și de arte¹¹.

În Anuarul gimnaziului și internatului din Iași pe anul 1862–1863 publicat de Titu Maiorescu, directorul liceului în acea perioadă, găsim menționate la rubrica « Instituții pentru înlesnirea învățământului » — Colecțiile cabinetului de fizică și geodezie al căruia conducător era distinsul fizician D. St. Micle¹².

Mai multe documente arhivistice atestă indirect existența muzeelor la diferite tipuri de școli.

În legătură cu organizarea expoziției universale de la Paris, 1900, pentru asigurarea reușitei acestia, se luără măsuri energetice, în vedere pregătirii materialului expoziabil. S-au acordat sume considerabile pentru cheltuielile expoziției. Comisarul expoziției a fost numit la început Petre Poni, și apoi Dimitrie C. Ollănescu.

O circulară ministerială din 1898 cerea școlilor de toate gradele să trimită diferite obiecte selecționate pentru expoziție¹³. Juriul desemnat cu alegerea exponentelor era foarte exigent și adesea obiectele trimise de școli și alte instituții erau « refuzate ca puțin interesante sau de calitate inferioară ».

Astfel, prin adresa din 15 dec. 1898, Ministerul Agriculturii răspunde raportului Școlii comerciale de gr. I, Craiova, « că s-a renunțat la expunerea unei colecții de obiecte din » Muzeul Școlii »¹⁴.

Anuarele Școlii comerciale Gh. Chiu din Craiova consemnează, începând cu anul 1890, muzeul școlii¹⁵.

O altă notă din 22.V. 1899, a Ministerului Agriculturii (Serv. expoziției) face cunoscut Școlii comerciale de gr. I Ploiești între altele că « s-a renunțat la ideea de a se expune obiecte din muzeul școlii »¹⁶.

¹¹ Virgil Șotropa și Nicolae Drăganu, *Istoria școalelor naționale*, Năsăud, 1913, p. 280–302.

¹² Anuarul gimnaziului și internatului din Iași pe anul 1862–1863, Cap. III. Cabinetul de fizică poseda 236 aparate, 16 aparate matematice, 2 astronomice iar laboratorul de chimie era înzestrat cu 75 aparate.

¹³ Encyclopédia Românească, 1943, vol. IV, p. 311. În circulară Ministerului Agriculturii, Industriei și Comerțului, adresată țării, se spunea: « Guvernul țării a primit invitația republicii franceze de a lăsa parte la expoziția ce organizează la Paris, pentru anul 1900. Acea expoziție va fi un inventar documentat de tot ce se poate produce mai însemnat artelor, științei și activitatea economică din întreaga lădă în acest secol... » și mai departe: « E deci de datorie tuturor românilor să ne dea concurul lor patriotic, pentru că și în această ocazie suntem să mărim vaza României și să întărim bumbacul ei renomé ».

¹⁴ Arh. St. Buc., R.E.A.Z., nr. arh. 1160/1896, f. 96, copie. ¹⁵ Anuarul Școlii comerciale Gh. Chiu, Craiova, din anii 1890–1891, 1893–1894; 1896–97–98; 1901–02, 1914–15, 1921–23.

¹⁶ Arh. St. Buc., R.E.A.Z., nr. arh. 1160/1896, f. 145.

O adresă din 31 ianuarie 1900, înaintată de Serviciul expoziției învățământului profesional către Ministerul Instrucțiunii, « cere să se repartizeze alte obiecte pentru expoziția de la Paris, cele trimise fiind puțin interesante sau de calitate inferioară ».

Prințul altele cere Muzeului Școlii comerciale gr. II din București, diferite țesături, 1 tavă sculptată și alte obiecte¹⁷.

Prințul adresă din 22 noiembrie 1905, Direcția Școlii comerciale gr. I « Alexandru Ioan I » din Galați, propune Inspectorului general al artelor și clădirilor din București ca în monografia acestei școli să fie incluse 3 fotografii, adică: una arătând aspectul localului, a 2-a laboratorul de fizică și chimie, a 3-a arătând muzeul de mărfuri etc. . . .¹⁸.

Am prezentat aici numai cîteva din primele noastre muzeu școlare. Acestea sunt cele mai vechi și socotim cele mai însemnate.

Pretențiile noastre ar fi prea mari dacă am vedea în colecțiile școlare muzeu în sensul celor de astăzi.

Cerințele didactice reclamau înființarea unor cabineți de fizică și chimie. Acești laboratoare cu caracter didactic li se alătură colecțiile de istorie naturală și numismatică. Restrinse inițial la necesitățile stricte ale învățământului, cu timpul își largesc sfera de activitate contribuind la educația științifică a publicului.

Anuarele publicate de școlile secundare românești stau risipite și uitate în cine știe ce ungher prăfuit.

În paginile lor palpită realitatea școlii românești. De s-ar cerceta acesta anuar, s-ar descoperi că există o pedagogie românească vie, dar necunoscută. Și în paginile lor s-ar găsi strădaniile profesorilor cu o înaltă pregătire, cu o deplină înțelegere practică și pedagogică, care au împins mersul înainte al școlii românești. Datorită stăruințelor lor și ale altora s-au construit edificii muzeale, s-a achiziționat o bună parte din material și s-au organizat, sistematic, colecțiile dobândite. Aceste muzeu au completat în mod intuitiv și în mare măsură cunoștințele date de școală și cele cîștigate prin lectură. În felul acesta, se desprinde rolul dinamic și activ în viața comunității, a muzeelor școlare.

Pornită într-un ritm susținut, muzeografia școlară a înregistrat succese în cea de-a doua jumătate a sec. al XIX-lea. Sprînjinită de opinia publică, de instituțiile centrale și de cadre cu o serioasă pregătire științifică, dezvoltarea muzeelor școlare subliniază și mai pregnant vechimea unor direcții de dezvoltare a școlii românești pe terenul ferm al realităților sociale și naționale, dar și îndrăzneala soluțiilor propuse.

¹⁷ Ibidem, f. 444 orig.

¹⁸ Arh. St. Buc. Ministerul artelor, nr. arh. 32/1905, f.7, orig. Vez și Anuarul Șc. comerciale Al. I. Cuza », din Galați anii 1914–15, 1928–29, 1931–32. Menționăm că este cea mai veche școală comercială din țară, fiind înființată de Domnitorul Cuza la 26 oct. 1864, a 2-a fiind cea din București.

ARTA**ROMÂNEASCĂ****PE****MERIDIANELE****LUMII****MIRCEA DEAC**

O expoziție de artă organizată în străinătate este o fereastră deschisă spre țara noastră. Aici se pot vedea, în imagini sensibile, viața, aspirațiile și talentul poporului nostru. Și cu atit mai clar este acest lucru cu cit, an cu an, numărul expozițiilor a crescut în ampleoare și în diversitatea conținutului lor. Afisele și catalogele expozițiilor consemnează participarea a sute de artiști la succesul acestor manifestări ca și contribuția esențială a specialiștilor și muzeografilor, care și-au adus aportul competent în organizarea unei arii de bogate și diverse expoziții și în prezentarea științifică a artei din cele mai vechi epoci pînă în zilele noastre.

Se cuvine astfel să arătăm în primul rînd succesul de care s-au bucurat anul acesta la Muzeul romano-germanic din Köln vestigile artistice ale antichității noastre prezentate într-o amplă expoziție «Romanii în România», la care și-au adus contribuția 25 de muzeze. Incurziunea sugestivă în trecutul țării, de la inscripția

de pe un mare vas de cult, — *Decebalus Per Scorilo* (Decebal fiul lui Scorilo) la piesele originale ale Monumentului de la Adamclisi, atestă prin documente primii pasi pe calea formării poporului român și a limbii române. «Cucerirea acestui stat și instituirea unei provincii unice dincolo de linia Rin-Dunare — scria prof. Dr. Otto Doppelfeld, directorul Muzeului romano-germanic din Köln, — era pentru romani o necesitate politică; ea este totodată și un fapt de importanță epocală. Această nouă provincie, care după crizantele războiașe ale lui Traian înfloarea repede, această «Dacie felix» era într-adevăr o fericită creație, era perspectiva amestecului între poporul dac și cultura imperiului roman. Fiind trainică ea a supraviețuit furtunilor migrațiilor popoarelor și apoi hanguii perioadei de domnație turcescă; ea mai dăduse și astăzi ca o adeverărată insulă a latinăștilor, o insulă și o unitate de-a dreptul miraculoasă. Probabil că niciieri pe lume nu există o limbă cu o răspindire atât de unitard ca limba română».

Valoarea științifică a acestei expoziții este sporită și de editarea în cîteva zeci de mii de exemplare a unui catalog voluminos în care sunt descrise cele aproape 1 000 de piese și sunt cuprinse importante studii istorice.

De aprecieri pozitive, trezind un interes remarcabil, s-a bucurat și prezentarea Tezaurului național al epocii medievale în expoziții itinerante la Londra, Edimburg, Paris, Stuttgart și recent la Neuchâtel în Elveția.

«După părerea mea, scria Winefride Wilson în «The Tablet», revelația expoziției a constituit-o selecția de broderii nemaiîndizute pînă acum. În perioada de aur a secolului al XV-lea, caracterul monumental al personajelor, emoția exprimată de chipuri, ritmicitatea compozițională sublimată dar nu supraaccentuată de firele de aur și perle, conferă unui epitrahil sau unui vîl de iconostas valoarea unei opere majore de artă».

„The Times” scria de asemenea: «Arta românească nu a cunoscut evoluția Renașterii din Europa contemporană, în schimb suprafața uniformă a picturii bizantine este acoperită de căldura unui popor mai puțin ascetic și mai apropiat de cele pădmintesti», iar Robert Melville în New Statesman «nota: »Nu-mi amintesc să fi văzut vreodată un exemplar mai strălucit de spiritualitate medievală».

De același succes s-a bucurat expoziția și la Paris. Oameni de cultură de seamă au subliniat importanța și valoarea sa. Gustav Diehl, André Grabar, Julien Caen și alții oameni de specialitate și-au exprimat viul interes. Julien Caen de exemplu nota: «Este o artă admirabilă, care s-a

dezvoltat în Valahia ca și în Moldova, de-a lungul a patru secole, fiind în același timp religioasă și laică, jucând rolul pe care tablourile și tapiseriile le jucau în Europa occidentală», iar în «Paris Press l'Intrensicéant» scria: «Ceramica și piele se brodate au un savuros caracter popular. Artiștii noștri contemporani vin și consultă cu interes acest ansamblu de culori și de forme, impresionați de prospețimea și exuberanța lor».

O altă expoziție care a trezit un larg interes a fost pictura pe sticlă și xilogravură românească populară. Deschisă inițial în 1964, la Bruxelles, cu concursul specialistului în artă populară Cornel Irimie, directorul Muzeului Brukenthal, autorul tematicii acestei expoziții, ea a urmat un drum ascendent al interesului, la München, Braunschweig, Copenhaga, Dortmund, Recklinghausen, Baden-Baden, apoi în Suedia și Norvegia.

Wolfgang Christlieb în «*Abendzeitung*» nota: «Dacă ar fi cunoscut această artă populară înfloritoare, necontaminată de reprezentările academiste, la mare stîmd în vremea lor, Marc și Kandinsky s-ar fi ridicat probabil pe o treaptă superioară în artă lor», iar într-un ziar danez scria: «Cu toate că a fost creată cu o sută de ani în urmă, ea amintește de Picasso».

O amplă expoziție de tapiserii și scoarțe românești colindă pe meridianele lumii ca un simbol și solie de frumusețe. Ea a fost deschisă la Washington, Chicago și Nashville, la Rio de Janeiro și Caracas, la Istanbul, Ankara, Cairo și Alexandria, Moscova și recent ea circulă în țările scandinave trezind peste tot un flux de admiratie.

Corinne Franklin scria entuziasă în „The Nashville Bauner”: «*Expoziția de tapiserie românească a adus primăvara la Cheekwood*». Numeroase, elogioase și inspirate au fost și cuvintele celorlați critici, care și-au notat impresiile, ca Louise Durbin (Washington Post), Franke Cretlein (Sunday Star), Clara Hieranyus (The Nashville Tennessean), Shirley Krawitt și a.

În afara expozițiilor amintite au fost prezentate în aproape toate capitalele Europei expoziții colective și personale de pictură, sculptură, grafică și arte decorative.

Arta plastică contemporană se bucură de unanime aprecieri. Criticul de artă M. Kuzmina analizind expoziția de pictură și sculptură deschisă la Moscova scria următoarele: «*Cromatica sa puternică și sonoră se impune printr-o neobișnuită frumusețe și nobilere*. Nu mai puțin în *pisaj și natură statică*, prin *inegalabilă poezie și plasticitate* Ciucurencu știe să folosească *cromatismul* pentru a exprima sentimente și ginduri majore. Tabloul său

Epilog la răscoala din 1907 este o profună sinteză a gindurilor stîrnîte de momente dramatice ale istoriei românești».

Aproape același aprecieri la adresa pictorului Ciucurencu făcea în urmă cu cinci ani cronicarul lui «Volksstimme» cu ocazia expoziției organizate la Viena: «*Fără îndoială că Epilogul răscoalei este una din cele mai bune opere ale sale. Un tablou în albastru, — dar cite nuanțe nu a scos pictor din această singură culoare. Conținutul și forma sănătății imbină aici într-o formulă plină de expresivitate și efect*».

Sahner Horst într-un articol intitulat «Farmacul culorilor» publicat la Berlin cu ocazia expoziției pictorului Ciucurencu scria de asemenea: «*La Bienala de la Venetia am luat contact prima oară cu lumea de imagini a lui Ciucurencu. Bogăția picturală a lucrărilor sale a avut un efect captivant asupra mea. Fiecare lucrare este pentru ochi o sărbătoare. Ele demonstrează în mod convingător ce importanță se poate atribui culorii, ca formă de exprimare, cît este de capabilă să elucideze sensibil conținutul lucrării respective*».

De aceea nu a fost nici o surpriză cind editura germană Gradus Bliter ca și cea din New York Graphic Society au editat în zeci de mii de exemplare lucrările *Ciclame*, *Pisaj* și *Femei* sezoniale.

De un succés răsunător s-a bucurat și creația pictorului Corneliu Baba, despre care criticul Paulson scria: «*În lucrările sale nu recunoaștem doar arta unui pictor de înaltă factură ci și calitatea de mare artist care, bazîndu-se pe o profundă tradiție națională, crează o operă actuală și originală*».

În articolul «Corneliu Baba la Muzeul din Bruxelles», Paul Caso de la ziarul belgian «Le Soir» arăta: «*Această simpatie nu o vom precupea pictorului român. Ne-a mișcat climatul retrospectivei sale, starea susținătoare a emoționantei portrete ale soției sale, al scriitorului Mihail Sorbul, al poetului Tudor Arghezi și al actriței Lucia Sturdza Bulandra. Tablouri ca Natură Moartă, cu roșuri profunde, aparținând Muzeului din Constanța și pateticul Pisaj de la Assisi sănătății unui artist ce aparține erei de expansiune a expresionismului european*».

Lucrările pictoriței Ligia Macovei s-au bucurat de asemenea de largi aprecieri în diferite expoziții la Roma, Viena, Moscova, recent la Praga și Budapesta.

Cităm cîteva din însemnările cuprinse în unele ziaruri vieneze: «*Avem de-a face, fără îndoială, cu o pictoriță de anvergură, cu o personalitate dinamică poate nu întru totul armomani*».

nioasă, ci mai degrabă, împărțită între o simfirie romantică și un intelect critic » (Arbeiter Zeitung) sau « Mai presus de orice se detășează desenele ei, cele mai multe constituind cicluri de ilustrații la poezii. Aici domnește o limpezime a formei, care stârnește admiratie » (Viener Zeitung). Or, spicul din « Volksstimme »: « Ceea ce impresionează atât de placut în lucrările Ligiei Macovei, este înainte de toate angajarea personală a artistei, pregnând în fiecare tablou ».

Bienala de la Veneția a constituit în ultimii ani prilejul unor fructuoase verificări. Aici au debutat, putem zice, pictorii Ion Gheorghiu, Ion Bitan și Ion Pacea, ale căror lucrări au fost după aceea solicitate în alte diverse expoziții la Paris și Le Hâvre, la Roma și Hamburg. Aici, la Veneția, operele lui Tuculescu au trezit admirare unanimă iar, anul trecut, succesul reputat de sculptorul Ovidiu Maitec, pictorul Virgil Almășanu și graficianul Octav Grigorescu s-a concretizat nu numai în solicitarea expoziției și organizarea ei la Budapesta și Belgrad dar și în achiziționarea a numeroase din operele expuse.

Referitor la lucrările pictorilor Ion Pacea și Ion Gheorghiu cărora li s-au adăugat în expoziția lor din Franța, din orașul Le Hâvre cele ale pictorilor Vladimir Setran și Spiru Chintilă, presa locală (Paris-Normandie) subliniază: « *Oprele expuse, deși de facturi diferite, marchează în întregimea lor un adeverat elan către viitor cu toate că sunt inspirate de străvechi tradiții picturale, ceea ce le dă un aspect cu care nu suntem obișnuiți... Tindra pictură românească vădește efortul liber al căutării, dar păstrează în același timp amprenta unui trecut bogat.* »

Despre operele acestor artiști a scris și cunoscutul critic Georges Boudaille: « *Oprele lor sunt românești prin simbolul specific al culorilor vîi, prin lirismul temperat de răjiune și prin numeroase amintiri ale folclorului....* »

Iată ce se scrie și despre pictorul V. Setran: « *Tindrul Setran este cel mai înțelept pentru tratarea marilor forme, hrântite cu materie, uneori abstrakte și pline de conținut emoțional.* »

Expoziții de pictură s-au deschis în numeroase capitale — la Moscova, Varșovia, Praga, New-Delhi și Belgrad.

Recent, la 17 mai, s-a închis la Tel-Aviv expoziția de pictură contemporană românească căreia presa și criticii de artă i-au acordat o atenție cu totul remarcabilă. « *Se poate spune, scria Miriam Tal în « Hayom », că arta română contemporană, din această expoziție, se relevă ca o artă majoră, plină de sensibilitate, lipsită de complexe, păstrând de o directă bucurie a vieții.* »

« In ceea ce privește stilurile — scria Ruth Ben Harin în « Larnerhav », afișat în această expoziție toate curentele principale europene: impresionism, cubism, constructivism, futurism etc. Multe din lucrări amintesc prin forma lor de pictori cunoscuți contemporani dar, în același timp, diferă prin caracterul lor de « original ». Ceea ce este comun tuturor lucrărilor din expoziție este atmosfera destinsă, coloristica plăcută, plină de bucurie, intonația umanistă și blindă ».

Comentariile pot continua și la alte genuri artistice. Bunăoară, artele decorative s-au bucurat de o primire căldă la Moscova, Budapesta și Sofia. Numele unor artiști ca Aurelia Ghiață, Mimi Podeanu, Patriciu Mateescu, Grațiela Stoichiță să, au devenit cunoscute.

In articoul său « Culori insorite » din « Vecernia Moskva », I. Ostraia scria: « *Expoziția artiștilor români nu este mare, dar aici vizitatorul se oprește, întrizie, se desparte greu de obiectele minunate, dovezi vîi ale dezvoltării artei decorative românești, a vieții fericite a poporului....* »

Numerose expoziții de grafică au fost deschise la Teheran și Tunis, în țările Americii Latine și în Extremul Orient ca și în țările cu care avem permanente acorduri culturale.

Alături de asemenea expoziții se cuvine să amintim de succesele reputate de artiști invitați personal să deschidă în străinătate expoziții și din numărul lor mare subliniem pe Ovidiu Maitec, Ion Bitan, Ion Gheorghiu, Ion Pacea, Iulia Oniță, Mihu Vulcănescu, Ilie Pavel să.

Împlinirea în acest an, la 23 August, a 25 de ani de la Eliberarea patriei de sub jugul fascist, prilejuiește artiștilor noi realizări. Năzuințele oamenilor de cultură din trecut, lupta lor pentru unitatea poporului român sunt strins legate de operele umaniste ale contemporanilor noștri, mărturisite în opere de artă profunde, realiste și de ținută artistică. Cele mai multe sunt prezentate în ample expoziții atât în țară, cât și în străinătate. Menționăm dintre acestea: Lucian Grigorescu la Sofia, H. Catargi și Ion Muscelianu la Berlin, o amplă expoziție de artă plastică contemporană la Moscova și Varșovia și în R.S.F. Iugoslavia, una de grafică contemporană la Praga și Budapesta, de artă populară în R.P. Chineză, ca și în Austria, Danemarca, Finlanda și alte numeroase țări.

Astfel, aș cum arătam, arta noastră străbate meridianele lumii. Nimic nu mărturisește cu mai multă subtilitate și profunzime viața spirituală a unui popor decit creațiile sale artistice.

In acest mod arta devine o fereastră deschisă spre spiritualitatea poporului român și mărturisește inclinația sa spre frumos, dorința sa fermă pentru pace.

MUZEUL DE ARTĂ DIN TÎRGU MUREŞ

VIORICA HERDAN

N. Grigorescu – *Apus de soare*

Nagy Istvan – *Paisaj de iarnă*

N.N. Tonitza – *Japoneză*

Într-o clădirea orașului Tîrgu-Mureş, Palatul Culturii se detasează inevitabil grație jinutei sale impunătoare, și concentrează atenția tuturor, datorită vieții artistice pe care o adăpostește, ca locaș al majorității instituțiilor culturale.

În 1913, la terminarea clădirii, în corpul lateral stîng, la etajul III, s-a deschis Muzeul de artă, avînd un număr modest de lucrări — 83, intre care 68 donate și 15 cumpărate.

Printre ele erau cîteva de o importanță majoră ca valoare artistică. Tabloul *Spăldătoresele* de Munkácsy Mihály, două peisaje de Paál László, al cărui nume este sinonim cu apariția peisajului maghiar, lucrări de Lozzi Károly și de Fényes Adolf. Erau și lucrări de Vida Árpád, pictor clasic maghiar originar din Tîrgu-Mureş, din care colecția muzeului deține astăzi 51 de lucrări. În fiecare an colecția s-a imbogățit prin donații

Ion Gheorghiu — *Târancu*

Nagy Imre — *Furtuna*

sau cumpărări succesive, căutindu-se a se respecta principiul specificului local în special în achiziții. Astăzi, muzeul numără aproape o mie de lucrări de pictură, sculptură, și grafică fiind profilat pe artă românească și maghiară. S-a căutat ca fiecare perioadă să fie reprezentată cu lucrări valoroase reușindu-se acest lucru mai puțin în reprezentarea diferiților artiști și a perioadelor lor de creație.

Pictura clasică românească aparține unor nume de frunte, ca Theodor Aman, Nicolae Grigorescu reținând atenția prin originalitatea sa un *Apus de soare* de Nicolae Grigorescu, din categoria peisajelor simple, foarte caracteristic prin aerul melancolic și nostalgic al peisajelor grigoresciene cu influențe vizibile din perioada barbizoniană în tratarea arborilor.

Una dintre școlile care și-a adus din plin contribuția la dezvoltarea picturii peisagistice, animate în același timp de prezența omului în cadrul peisagistic este Școala de la Baia-Mare. Collecția muzeului depinde un număr de 20 de lucrări, printre ele numărindu-se capodopera lui Ferenczy Károly (1852–1917) *Coborâre de pe cruce*, pictată în anul 1903.

Arta dintre cele două războaie mondiale este ilustrată în general prin toate numele strălucite ale acestei perioade, cu lucrări reprezentative aparținând lui Petrescu, Tonitza, Pallady, Dărăscu, Dimitrescu, Iser, Șirato, Mützner, Teodorescu-Sion, Rodica Maniu și două sculpturi de Dimitrie Paciurea — *Satir* și *Pan*. Din aceeași

perioadă depinem 25 de lucrări de Nagy István (1873–1937), 6 lucrări figurind la Expoziția retrospectivă de la Budapesta în 1967.

Arta contemporană ocupă un loc important atât în cadrul expoziției de bază cit și în cadrul colecției. Alături de lucrări aparținând generației lui Cornelius Baba, Alexandru Ciucurencu și Henri Catargi, generația mai tinărtă este reprezentată de Ion Gheorghiu cu remarcabila *Pasărea și pisica* ce a figurat la mai multe expoziții internaționale, Ion Pacea, Spiru Chintilă, Petre Achițenie și alții.

În cadrul expunerilor muzeale locul important este ocupat de expoziția de bază ce cuprinde în medie 120 de lucrări, cele mai valoroase din patrimoniul artistic. În cadrul expoziției se face o reconstituire a evoluției cronologice a artei românești și maghiare, bineînțeles în limitele colecției, urmărindu-se în același timp anumite curente specifice unei anumite perioade. O a doua expoziție permanentă — am spune — a muzeului este închinată maestrului emerit al artei Nagy Imre, fiind expuse 96 de lucrări din 129 cite are colecția.

În cheieirea succintei prezentări a Muzeului de artă din Tîrgu Mureș amintim cîteva dintre ultimele sale achiziții: *Pesaj algerian* de Samuel Mützner, *Natură moartă cu găina* de Lucian Grigorescu, *Natură statică cu pести* și *Pesajul Dundrii* de Nicolae Dărăscu, *Nud compozitional* de Cornelius Mihailescu, *Compoziție* de Mattis-Teutsch, *Atacul* de Aurel Popp și altele.

IMPORTANȚA ȘTIINȚIFICĂ SI MUZEOGRAFICĂ A UNEI COLECȚII DE MOLUȘTE

ZOE STOICESCU

Activitatea muzeografului biolog este strins legată de alcătuirea și sistematizarea colecțiilor de faună și floră, materiale științifice absolut necesare desfășurării muncii de cercetare și rezolvării unor probleme de muzeografie.

Conștient de necesitatea creării unui bogat patrimoniu științific al muzeului, colectivul de specialitate al Muzeului de științe naturii din Ploiești s-a străduit să adune, din nemărginita bogăție a naturii, un număr cit mai mare de colecții. Printre acestea se numără și colecția de moluște indigene și exotice, alcătuirea ei începând cu aproape un deceniu în urmă. Deși este o colecție relativ mică (130 de specii gasteropode și bivalve indigene și 65 specii moluște exotice) ea nu este lipsită de interes științific și utilitate practică.

Pieselete ce alcătuiesc colecția au fost procurate pe mai multe căi:

- colectare din teren (pentru moluștele indigene din țară);

- achiziționare de la colecționari (pentru moluștele exotice);

- colectare din fauna unor țări europene vizitate de către unii din specialiștii muzeului.

Printre specile de care dispunem se numără multe rarități. Amintim doar cîteva: *Brachiodontes monterosatoi*, *Micromelania lincta*, *Lithoglyphus apertus*, *Venerupis lineatus*, *Irus irus* etc., precum și numeroase forme din fauna oceanelor Pacific, Indian, Atlantic. Aceste piese fac să crească valoarea științifică a colecției noastre. Proveniența foarte diferită (atât geografic cât și ecologic) a moluștelor indigene și exotice din colecție ne furnizează date asupra răspindirii și a modului de viață a acestui grup de animale nevertebrate. Exemplarele de proveniență europeană pot fi studiate comparativ cu unele specii identice din fauna malacologică a țării noastre.

În afara valorii sale științifice, colecția de moluște a muzeului ploieștean își justifică practic existența intr-o serie de acțiuni didactice și muzeografice desfășurate de noi. Pieselete care o compun au fost în parte utilizate în organizarea de expoziții temporare cu tematică complexă ca: « Fauna marină », « Natura în filatelic », « Fauna braziliană » etc., dar colecția poate fi expusă și ca atare.

În cadrul lecțiilor de zoologie predate în muzeu sau în depozitul științific, arătăm și reprezentanții celor mai tipici ai grupului la lecțiile referitoare la moluște. Chiar la lecțiile de Biologie generală, unele piese din colecție servesc drept material intuitiv pentru demonstrarea ideilor evoluționiste de adaptare la mediu, variabilitatea etc. De asemenea, în ce privește activitatea desfășurată cu elevii la cercul naturaliștilor, studiul, prepararea, disecția moluștelor stîrnesc un viu interes.

Intrucît fiecare dintre speciile indigene și exotice sunt reprezentate prin numeroase exemplare, într-un viitor apropiat vom trece la schimbul de piese cu muzei și colecționari din țară și străinătate. În acest scop am alcătuit liste ale principalelor grupe sistematice pe care le avem în colecție (gasteropode, bivalve).

Fiecare specie are completată o fișă științifică. Și deoarece se tinde la realizarea unei colecții cit mai complete se vor continua și în viitor achiziționarea și colecționarea de piese valoroase din natura indigenă și străină.

MUZEELLE DE ȘTIINȚE NATURALE ȘI PROBLEMELE OCROTIRII NATURII

MARIA IACOB

Despre bogățiile și frumusețile naturale ale pământului țării noastre ne vorbesc opere literare de seamă, lucrări științifice de specialitate din diferite domenii ale științelor naturii. Mai puțin, poate, s-a spus despre felul în care ele trebuie conservate sau exploatare rațional, și mai puțin să se explicat, poate, de ce anume trebuie ele ocrotite, ținind seama de experiența pozitivă sau negativă de pînă acum și avind în vedere consecințele utilitar-economice și instructiv-educative ale ocrotirii naturii.

Fără a avea pretenția de a da un răspuns complet tuturor acestor probleme majore, materialul de față va încerca să aducă o modestă contribuție la cunoașterea multiplelor și complexelor sarcini ale ocrotirii naturii în țara noastră, la a căror rezolvare muzeele de științe naturale au un serios aport.

Cercetările întreprinse de specialiști, în ultima vreme, ne prezintă o situație alarmantă în întreaga lume. Astfel, într-o statistică prezentată la Conferința internațională pentru ocrotirea naturii, jinută la Basel în 1947, se arăta că în ultimii 2 000 de ani au dispărut de pe suprafața pământului 106 specii de mamifere. Dintre acestea, numai în secolul trecut au dispărut 67%, iar în prezent alte 100 specii de animale sint pe cale de dispariție.

În țara noastră pădurea este formațiunea naturală care a avut cel mai mult de suferit din cauza exploatarii nerăționale. Numai în ultimele veacuri s-au pierdut aproximativ 5 milioane hectare de pădure. Cu atât mai regretabil, cu cît pe lîngă pierderea unei importante valori economice a dispărut un extraordinar complex biologic impreună cu bogăția și problematica lui științifică. Ne referim doar la vinat, la distrugerea echilibrului biologic important în lupta contra dăunătorilor pădurii, agriculturii, pomiculturii etc. Prefaceri adinci au avut loc în diferite formațiuni naturale, flora și fauna originară pierzind pentru totdeauna elemente valoroase. Între acestea vom aminti: boarul (*Bos primigenius*), altădată prezent în munți și cîmpia extracarpatică, zimbrul (*Bison bonasus*), din pădurile Carpaților Orientali (ultimul exemplar impușcat în plaiul Birgăului la 8. X. 1762), calul sălbatic (*Equus cabalus*), încă prezent la începutul secolului al XVIII-lea, antilopa de stepă (*Saiga tatarica*), ultima dată existentă în Munții Făgăraș și Rodnei, castorul sau breibul (*Castor fiber*), stîrpit la începutul secolului trecut, capra de munte (*Capra ibex*). Numeroase specii de plante au dispărut din cauza folosirii abuzive a plantelor de leac, ornamentale sau a celor cu lemn tare.

De aceea, cel mai important principiu al mișcării pentru ocrotirea naturii în țara noastră a fost acela al salvării și conservării unor teritorii, unor peisaje naturale, unor specii de plante și animale rare sau pe cale de dispariție.

Poate că nu este lipsit de interes să ne amintim, fie și pe scurt, cîteva date și fapte privind istoricul acestei probleme în țara noastră. Aceasta este cu atât mai necesar cu cît acțiunea de ocrotire a naturii din România de azi, realizate cu sprijinul multilateral al statului, se clădește pe meritoasele începuturi ale entuziaștilor de la sfîrșitul secolului trecut și începutul secolului nostru.

Între oamenii de cultură și știință de la sfîrșitul secolului trecut, care au atras atenția asupra valorii științifice și artistice a unor peisaje, arătind și necesitatea ocrotirii lor, se numără pictorul N. Grigorescu, botanistul D. Grecescu și balneologul I. Bernat.

Mai tîrziu, la începutul secolului nostru, I.P. Licheardopol critică irresponsabila acțiune de comercializare a păsărilor, și arată că distrugerea răpitoarelor folosite pentru agricultură dăunează totodată echilibrului biologic în natură. În 1907, P. Antonescu, la Congresul de agricultură de la Viena, pună problema ocrotirii naturii în România, propunind măsuri pentru protejarea și conservarea unor peisaje și monumente naturale. Apoi, (1913–1914), biologi și oameni de știință ca: Grigore Antipa, Iuliu Prodan, Alex. Popovici propun ocrotirea unor specii de plante și animale rare. Aceasta poate fi socotită prima etapă din istoricul ocrotirii naturii în România.

O altă etapă importantă în ocrotirea naturii în țara noastră este marcată de înființarea la București, de către geograful Mihai Haret, în 1920, a Asociației « Hanul drumejilor » (transformată apoi în « Societatea de turism și pentru protecția naturii »), iar în 1922 a Asociației « Frăția munteneană » al cărei cititor a fost marele savant român Emil Racoviță. Ambele asociații aveau în preocupările lor probleme de ocrotirea naturii.

Perioada 1922—1928 este însemnată prin largul răsunet pe care îl au problemele de ocrotirea naturii în rindul unei pleiade de intelectuali, oameni de știință, dacă ar fi să-i amintim pe căiva din cei mai remarcabili ca: Emil Racoviță, Al. Borza, Andrei Popovici-Bîznoșanu, Victor Stanciu, Mihail Guguleac, A. Mühlendorf, Emil Pop, Valeriu Pușcariu, I. Tulopdy. Are loc o serioasă campanie în presă, se țin conferințe insuflătoare și se depun strădani îdeosebite pentru reglementarea și legiferarea acestei probleme.

În aceeași perioadă, se inscrie ca eveniment național de seamă primul Congres al naturaliștilor, ținut la Cluj, în 1928, cu care ocazia se dezbat probleme de ocrotirea naturii, iar Emil Racoviță propune adoptarea unei hotărâri cu privire la elaborarea unei legi de ocrotirea naturii.

Ca o consecință a luptei lui Emil Racoviță, Alex. Borza și Andrei Popovici, apare, la 7 iulie 1930, prima lege de protecție a monumentelor naturii. În baza acestei legi se creează prima Comisie a monumentelor naturii pe lingă Ministerul Agriculturii și Domeniilor. Între 1933—1938 apar comisiile regionale la Cluj (1933), Craiova (1936) și Iași (1938), cea din Cluj fiind deosebit de activă sub conducerea neobositului om de știință Alexandru Borza.

O nouă etapă poate fi considerată ca fiind cuprinsă între 1930—1943, etapă în care se trece la o activitate și măsuri concrete de ocrotirea naturii. Astfel, sunt declarate 36 de monumente ale naturii, printre care și Parcul Național Retezat și se iau măsuri pentru interzicerea distrugerii unor plante și animale rare. Se continuă în această etapă munca de propagandă, mai sistematică și eficientă, organizându-se conferințe, expoziții, apar numeroase lucrări științifice, privind rezervațiile naturale din țară (Finațele Clujului, Cheile Turzii, Flora Bucegilor, Finațele de la Bosangi etc.).

Nu putem să nu subliniem apariția, în aceeași perioadă, a importanței lucrării de specialitate a lui Emil Racoviță, *Monumentele naturii*, apărută în 1934 în România, iar în 1937 în Franță (publicată în « Memoriile Societății de biogeografie » din Paris). Ea trebuie amintită, întrucât autorul ne apare ca un teoretician de valoare al problemelor legate de ocrotirea naturii. Lucrarea reprezintă un adevărat indreptar pentru definiția, clasificarea și reglementarea ocrotirii naturii, principii care corespund aproape integral concepțiilor adoptate de « Uniunea internațională pentru conservarea naturii și a resurselor sale ». (U.I.C.N.).

Deci, în istoricul ocrotirii naturii în țara noastră distingem mai multe etape: prima etapă, sfîrșitul sec. XIX și începutul sec. XX (pînă în 1920) este o etapă de enunțare teoretică a ideilor de ocrotirea naturii și de atragere a atenției asupra importanței sale pentru om și natura însăși; a doua etapă, între 1920—1930, este caracterizată printr-o activitate teoretică, științifică documentată, care se incununează de succese concrete, între care amintim apariția primei legi pentru protecția monumentelor naturii; a treia etapă 1930—1943 este poate cea mai fructuoasă prin rezultatele și realizările concrete, mai ales prin crearea primelor rezervații naturale și ocrotirea unor specii de plante și animale amenințate cu dispariția; a patra, o putem socoti de la 1944 — pînă în prezent, etapă calitativ deosebită de cele precedente. Ea are ca principală caracteristică faptul că ocrotirea naturii a devenit o problemă de stat.

Un moment important în istoria cercetării științifice este reprezentat de noua lege pentru ocrotirea monumentelor naturii din octombrie 1950 (Decretul nr. 237) completată în 1954 cu un regulament de aplicare prin H.C.M. 518. Prin această lege se stabilește că « Monumentele naturii sunt bunuri ale întregului popor », cu o deosebită importanță națională, educativă și științifică, precizându-se că orice deteriorare a lor se pedepsește aspru. Se pun bazele ocrotirii naturii pe noi principii.

Îndrumarea cercetării științifice și coordonarea pe țară a problemelor de ocrotire a naturii sunt încredințate Comisiei monumentelor naturii de pe lingă Academia R.S. România. Subcomisiile monumentelor naturii de la Cluj, Iași, Timișoara, Craiova, precum și consiliile județene de ocrotirea naturii ajută activitatea comisiilor centrale, ele fiind un fel de organe executive, care rezolvă concret, pe teren, problemele ocrotirii naturii.

Măsurile de administrare și organizare pe teren a ocrotirii monumentelor naturii sunt date, conform Decretului amintit mai sus, în sarcina organelor locale ale puterii de stat.

Colaboratorii apropiati ai Comisiei monumentelor naturii sunt diferite ministeriale, institutii si organizatii de masă intre care amintim: Ministerul Economiei Forestiere, Comitetul de Stat pentru Cultură și Artă — Direcția muzeelor și monumentelor, Ministerul Învățământului, Comitetul geologic, Comitetul de stat al apelor, Asociația generală a vinătorilor și pescarilor sportivi.

Anual au loc consfătuiri ale consiliilor județene de ocrotire a naturii, din care fac parte reprezentanți ai instituțiilor amintite.

Prima consfătuire a ornitologilor, din 18—20. III. 1966, care a avut loc la Brașov, a trezit și mai mult interesul specialistilor și amatorilor — iubitorii ai naturii — pentru ocrotirea avifaunei noastre.

În această ultimă etapă, pe lîngă măsurile concrete luate pe plan național, intre care unele au fost amintite mai sus, România este prezentă și în manifestările și organismele internaționale. Este membră a « Uniunii internaționale pentru conservarea naturii și a resurselor sale » (U.I.C.N.), cu sediul la Morges (Elveția), membră în « Comitetul internațional pentru ocrotirea păsărilor », cu sediul la Londra și are un membru permanent în « Comisia internațională a parcurilor naționale », cu sediul la Washington.

Manifestări de prestigiu la care țara noastră și-a adus contribuția sunt: A II-a Conferință Europeană de ocrotirea Sauvaginei — Noordwijk aan Zee (9—15 mai 1966); Conferința internațională privind cercetarea și ocrotirea păsărilor de apă, Brno (13—16. IV. 1965); Congresul « Natura și omul » de la Amsterdam (27—30. IV. 1967); Conferința europeană a parcurilor naționale de la Clervaux-Luxemburg (4—7. V. 1967); Conferința de înființare a Comitetului regional est-european din Comisia de educație a U.I.C.N., Praga—Splindleruv Mlyn (25. IX. —1. X. 1967).

Tara noastră a fost la rîndul ei gazdă unor manifestări cu participare internațională, dintre care mentionăm: Prima Conferință națională de ocrotire a naturii, organizată în 1960 la Sinaia; A II-a Conferință internațională de ocrotire a naturii, organizată în 1965 la Constanța; iar între 1—6. IX. 1968 a avut loc la Cluj al III-lea Simpozion de ocrotire a naturii a țărilor sociale « Recreția și turismul » în parcurile naționale și rezervațiile naturale.

Ocrotirea naturii, în concepția noastră de azi intrunsează scopurile înalte ale științei cu acelaia ale dragostei pentru frumos, ale instruirii și educației maselor în spiritul respectului și dragostei față de natură și ale cunoașterii practice a valorilor ei. În vremurile noastre, deci, ocrotirea naturii este factor de conservare, studiu, valorificare și educare, deși, cu regret trebuie să spunem, nu totdeauna și nu pretutindeni există suficientă convingere în noblețea, valoarea culturală și, nu în ultimul rînd, utilitatea acestei cauze. Este suficient să amintim situația rezervației cu *Nymphaea lotus var. thermalis* de la Băile 1 Mai. În ultimii ani au fost luate o serie de măsuri menite să ducă la îmbunătățirea situației în domeniul ocrotirii naturii. Astfel, numărul rezervațiilor naturale biologice și paleontologice a crescut de la 2 (în 1944) la 10 în prezent, al peșterilor ocrotite de la 1 (în 1944) la 20. Mai amintim cele 15 specii de plante și 21 specii animale ocrotite prin lege. La acestea ar trebui să adăugăm încă alte specii de plante și animale ce se cer să fie declarate rezervații naturale sau parcuri naționale. Abia atunci, probabil, după apariția noii legi a ocrotirii naturii, vom avea o imagine reală a ceea ce trebuie să ocrotim.

Muzeele de științe naturale sunt o verigă și — am putea spune fără să exagerăm — poate una din cele mai importante, în lanțul instituțiilor care au ca sarcină ocrotirea naturii.

Referindu-ne doar la mijloacele specifice de care muzeele trebuie să facă uz în educarea și instruirea maselor pe linia ocrotirii naturii, vom aminti pe cele mai importante și caracteristice cu o capacitate puternică de captare a interesului și participării publicului, a turistului în special la rezolvarea multiplelor aspecte pe care le ridică această problemă.

Expoziția de bază este unul dintre cele mai eficace mijloace pentru instruirea și educarea vizitatorilor, în sensul cunoașterii frumuseților și bogățiilor naturale ale zonei prezentate în muzeu și un indemn la respectarea și ocrotirea lor.

În ultimii ani, tot mai multe muzeze, îndeosebi cele reorganizate la un nivel științific și muzeografic corespunzător, au avut în atenția lor prezentarea, în expozițiile permanente, a unor probleme de ocrotire a naturii. Ele au organizat secții proprii de ocrotire a naturii, relevînd transformarea naturii de către om, cum este cazul Muzeului de științe naturale din Ploiești și Adjud sau au prezentat în expoziția de bază elementele de floră și faună ocrotite, aşa cum este cazul la Muzeul « Delta Dunării » din Tulcea, la Muzeul de științele naturale din Focșani

In unele muzei însă, ca cel din Craiova, Timișoara, Galați, temele de ocrotirea naturii sunt încă slab sau de loc prezentate; se impune, indiscutabil, o reorganizare în acest sens a expozițiilor de bază care suferă de această lacună.

Este necesar ca toate muzeele și secțiile de științe naturale să aibă bine reprezentate problemele de ocrotirea naturii folosind mijloace și forme cit mai variate, mergind de la simpla specificație în etichete a plantelor și animalelor ocrotite (marcind, eventual prin insigna C.M.N.) pînă la organizarea de secții speciale de ocrotirea naturii.

Expozițiile temporare sint în atenția specialiștilor noștri din muzei. Merită amintire ca avind rezultate meritorii pe această linie, muzeele din Ploiești, Deva, Suceava, Galați. Această formă de activitate este uneori mai eficientă, mai operativă și mai interesantă decît expoziția permanentă, din motive lesne de înțeles. În primul rînd, ea are o tematică mai restrînsă, bine precizată, ceea ce permite prezentarea mai aprofundată, mai complexă a ideii sale de bază. Temele ce urmează a fi tratate într-o asemenea expoziție sint desigur diverse și muzeografii noștri au dovedit că știu să se orienteze în alegerea subiectelor.

Am vrea să atragem atenția asupra cîtorva caracteristici de bază ale expozițiilor temporare:

a. Alegerea temei trebuie să răspundă unor necesități, ceea ce presupune cunoașterea unor cerințe ale agriculturii regiunii respective, fie o constatare făcută în urma unor observații, cercetări și studii, în teren, asupra diminuării unor specii, schimbările unui peisaj sub influența unor factori naturali sau antropogeni. Alegerea cu discernămînt a temelor este și ea o condiție a succesului;

b. În mod obligatoriu, expoziția temporară trebuie să prezinte material original, ceea ce îi conferă în ultimă instanță atributul de expoziție muzeală și îi sporește mult eficacitatea.

O popularizare multiplă în tot județul, prin afișe, fluturași, presă, stații de radio-amplificare etc., asigură vizionarea unei asemenea expoziții și de către locuitorii satelor. Un exemplu pozitiv îl-i-a oferit de curînd (septembrie 1968), secția de științe naturale a Muzeului din Deva, organizînd interesanta expoziție temporară « Rezervații naturale din jud. Hunedoara »; popularizarea ei ar putea trece și granițele județului, cu atât mai mult cu cît s-a tipărit și un pliant cu aceeași temă.

c. Însoțirea acestor expoziții temporare de conferințe științifice va face să sporească succesul lor. Se pot organiza, la deschiderea unor asemenea expoziții, sesiuni de comunicări științifice județene sau interjudețene, cu teme de ocrotirea naturii, sau simpozioane științifice.

d. Unele expoziții temporare pot deveni expoziții itinerante, volante, în măsura în care este asigurată conservarea pieselor originale, securitatea lor.

e. Fără a neglija toate regulile și principiile de prezentare științifico-muzeografică, grija pentru asigurarea unei expuneri estetice trebuie să fie o preocupare de seamă a muzeografului. Graficianul și arhitectul, fantasia și bunul gust al muzeografului, trebuie să-și spună cuvîntul.

Conferințele pe teme de ocrotirea naturii pot deveni și ele mijloace interesante și active prin alegerea cu discernămînt a temei care să intereseze o masă cit mai largă de auditori; prin însoțirea conferinței de material original (obiecte de muzeu ca: plante și animale ocrotite), de material intuitiv (planșe, grafice, mulaje), de proiecții de diafilme sau diapositive, precum și prezentarea unor filme documentar-științifice.

Muzei ca cele din București (Gr. Antipa), Oradea, Ploiești, Tulcea, Piatra Neamă, Bacău etc. desfășoară o interesantă activitate de popularizare prin conferințe în domeniul ocrotirii naturii.

Simpozioanele sint forme de activitate superioară conferințelor, deoarece, luindu-și ca sarcină prezentarea unor probleme de ocrotirea naturii cu ajutorul a 2—3 conferențieri, pot adănci anumite aspecte teoretice și practice, actuale sau de perspectivă.

Brigada muzeală, deși o formă de activitate mai puțin cunoscută și practicată, rămîne totuși eficientă, dacă este temeinic organizată.

Caravana muzeală, formă de muncă încă puțin cunoscută la noi, este un muzeobuz, de fapt o expoziție muzeală itinerantă de un tip special, în care predomină obiectele muzeale originale.

În acest an, înimosul colectiv de specialiști de la Muzeul « Delta Dunării » din Tulcea preconizează organizarea unei asemenea caravane muzeale.

Desigur că formele de activitate prezentate nu epuizează gama largă de manifestări cu caracter muzeal care sunt sau pot fi organizate de muzeele de științe naturale pe teme de ocrotirea naturii.

Dar numai cunoașterea și organizarea formelor de activitate descrise mai sus nu sunt suficiente pentru desfășurarea unor activități permanente, sistematice și eficace, în domeniul ocrotirii naturii. Pentru a răspunde acestor deziderate, specialiștilor din muzeele de științe naturale le revin o serie de alte sarcini, între care vom aminti:

— organizarea unei activități de studiu și cercetări sistematice în regiunile respective și în rezervațiile naturale de pe teritoriul zonei lor de cercetare, concretizate prin fișe științifice (dosare cu toată biografia obiectului), referate și comunicări;

— cunoașterea și studierea zonelor sau peisajelor, plantelor, animalelor, sau altor fenomene naturale ce urmează să fie puse sub ocrotirea legii, cu toată documentația științifică întocmită cu spirit de răspundere și competență;

— colaborarea specialiștilor din muzeu cu toți factorii care concordă la rezolvarea sarcinilor în domeniul ocrotirii naturii, punând un accent deosebit pe colaborarea cu școala, organizația de pionieri și U.T.C., în scopul organizării unei intense activități cultural-educative în această direcție;

— organizarea unor cercuri de « prietenii ai naturii » cu sprijinul căror se pot organiza excursii, expoziții interesante, concursuri pe diferite teme privind ocrotirea naturii, îndeosebi cu tineretul;

— realizarea unei legături strânse, a unei colaborări concrete, cu O.N.T., în scopul organizării în comun a unor forme de activitate pentru turiști, asigurând instruirea ghizilor O.N.T. prin seminarii și colocviu pe tema respectivă;

— sprijinirea instruirii custozilor C.M.N., care de asemenea pot fi antrenați în organizarea unor forme de propagandă turistică de popularizare a activității de conservare și ocrotire a naturii;

— tipărirea unor materiale de propagandă ca: ghiduri, broșuri, plante, afișe, fluturași etc.

Am vrea să subliniem că nu împărtășim ideile celor ce susțin, că nu trebuie popularizate animalele și plantele ocrotite, de teamă ca oamenii să nu le distrugă. Organizarea unei activități sistematice de educare a maselor ne va ajuta să realizăm mai mult ca pînă acum în problemele de ocrotirea naturii. În această campanie de instruire și educare trebuie atrase în mod deosebit cadrele didactice, comandanții de pionieri, custozii C.M.N., membrii A.G.V.P.S., activiștii culturali din întreprinderi și instituții, activiștii ai caselor de cultură, directori de cămine culturale și toți iubitorii naturii, pasionați de turism.

C.S.C.A. — Direcția muzeelor și monumentelor a avut intotdeauna în atenția sa probleme de ocrotire a naturii, sprijinind, prin toate mijloacele de care a dispus, rezolvarea unor sarcini pe această linie, recomandind muzeelor de profil să oglindească în expozițiile lor temele majore ale acestui domeniu de activitate, și să desfășoare o intensă și permanentă activitate de propagandă științifico-educativă în rîndul maselor.

Însuși faptul că în planul de perspectivă al profilării rețelei de muzeu este prevăzută organizarea unui muzeu de ocrotire și transformare a naturii demonstrează o dată în plus preocuparea acestui organ de specialitate, în direcția ocrotirii naturii. Pe aceeași linie se înscriu unele indicații, recomandări și circulare trimise comitetelor de cultură și artă județene și muzeelor de științe naturale. Amintim dintre acestea cele referitoare la ocrotirea și amenajarea peșterilor, iar alta privind organizarea de cercetări științifice multilaterale și sistematice în zonele ce urmează să fie afectate de intervenția activă a omului, în scopul transformării unor regiuni naturale pentru punerea lor în circuitul economic.

« Conservarea mediilor naturale pe o perioadă a planetei noastre constituie ea însăși o folosire a terenului, de aceeași valoare ca și transformarea lui. Numai o înțelegere între economisti și biologi poate și trebuie să ducă la soluții juste și să asigure dezvoltarea raională a omenirii în armonie cu legile naturii », spune prof. Jean Dorst, de la Muzeul de istorie naturală din Paris, în lucrarea sa « Avant que la nature meurt » apărută în 1965.

Sperăm că evocarea unor momente din istoria ocrotirii naturii în țara noastră și sublinierea unor rezultate bune obținute chiar în primele etape și îndeosebi în zilele noastre, va constitui un imbold pentru toți cei încadrăți în frontul apărării și ocrotirii naturii, un imbold pentru a face mai mult și mai bine.

Cu atât mai mult, frumoasele rezultate obținute pe acest târziu, în ultimii 25 de ani, prin grija statului nostru socialist, trebuie să-i insuflătească pe ocrotitorii naturii, să le sporească rîndurile, grija, inițiativa și fantezia în găsirea unor noi forme și mijloace de activitate de instruire și educare a maselor largi de oameni ai muncii și îndeosebi a tineretului.

ȘCOLILE ROMÂNEȘTI DE BIOLOGIE ȘI PERSPECTIVELE DEZVOLTĂRII LOR

Prof. dr. doc. RADU CODREANU

membru corespondent al Academiei R.S.R.

Dimitrie Brândza (1846 - 1895).

O caracteristică a epocii contemporane este fără indoială dezvoltarea impetuoașă a biologiei ca beneficiară a progreselor realizate în cunoașterea structurii corpusculare a materiei vii și utilizarea tehnică a variatelor forme de energie. Complexitatea intrinsecă a fenomenelor vieții și solicitarea multilaterală a disciplinelor biologice în raport cu cerințele crescănde ale evoluției sociale au dus în ultimul timp la o serie de dezbateri pe plan mondial și național în ceea ce privește orientarea cit mai justă a cercetărilor în biologie.

Rezultatele impresionante ale domeniilor experimentale care reclamă însă o înzestrare din ce în ce mai costisitoare a laboratoarelor, pun problema dacă aceste direcții moderne trebuie să precumpără pînă la exclusivitate, sau dacă, în afara lor, relațiile omului cu lumea vie au totuși o amploare demnă de interesul general. Pentru a dobîndi elementele sigure ale unei orientări cit mai rodnice a cercetărilor biologice în țara noastră, este necesar să examinăm în cele ce urmează tendințele care au constituit specificul biologiei românești de pînă acum și i-au permis să se afirme în știință universală.

Așit în provinciile de peste Carpați, cit și în Principatele Române, cercetările floristice au precedat pe cele privitoare la faună, ajungind

la încheierea unor memorabile opere de ansamblu. Școli de *botanică sistematică* s-au constituit mai întîi la București, cea inițiată de D. Brîndza, D. Grăcescu și continuată de Z. Panțu, S. Radian, Marcel Brândza, Tr. Săvulescu, M. Gușuleac, apoi la Cluj prin activitatea lui J. Prodan, Al. Borza și E. Nyarady. În anii puterii populare, sub egida Academicii, s-a realizat editarea monumentală opere «Flora Republicii Socialiste România» dar ea fiind limitată la Fanerogame, urmăzi să fie completată cu studiul grupelor de plante inferioare.

In *morfologia vegetală*, de la remarcabilele lucrări ale lui A. Vlădescu, ritmul cercetărilor a fost inegal, de aceea se cunosc să fie sporite contribuții recente aduse în cadrul Secției cu același nume a Institutului de biologie al Academiei (C.C. Georgescu și colaboratorii precum și la Catedra de la Facultatea de biologie din București (I. Tarnayschi și colaboratori). O consacratie internațională recentă au dobîndit cercetările de *citologie vegetală*, urmărite cu perseverență de cîteva decenii de dr. Constantinescu și colectivul său din sectorul farmaceutic.

O direcție de cercetări care merită relevanță este școala de *palinologie* a acad. E. Pop. Pornind de la Paleobotanică, palinologia română

nească a permis reconstituirea vegetației din perioadele trecute pe teritoriul țării noastre, cu ajutorul sondajelor efectuate în turbării.

O școală de mare prestigiu este aceea de *fiziologie plantelor* al cărei promotor a fost E. Teodorescu, la București, savant de renume mondial, secundat de fratele său, I. Constantineanu, ulterior profesor și inițiator al acestei discipline la Iași. Din școala bucureșteană au făcut parte N. Deleanu, C.T. Popescu, Stan Ionescu, P.P. Stănescu, St. Popescu, I. Gr. Mihăilescu și acad. N. Sălăgeanu, care au adus contribuții importante în variate probleme de actualitate: volubilitate, grefe, fotosintează și nutriție minerală. Întemeietorul școlii de la Cluj a fost I. Grintescu, având succesiști pe Acad. E. Pop și Șt. Peterfi, care au orientat cercetările în domeniul mișcărilor protoplasmice și al fiziologiei algelor.

Școala de *patologie vegetală, micologie și microbiologie* se datorează marelui botanist și om de cultură, Tr. Săvulescu, fiind continuată cu bogate rezultate teoretice și aplicative de acad. Alice Săvulescu în cadrul Institutului de Biologie, de prof. Olga Săvulescu la Facultatea de biologie din București și C. Sandu-Ville la Iași.

Cu opera lui V. Babeș, se afirmă cu priorități pe plan mondial, o dublă școală de *Bacteriologie și Anatomie patologică*, ducind la eficiente aplicații medicale, paralel cu noiștiri biologice generale, reluate în nenumărate contribuții ale unei mișcări reprezentative în știința românească.

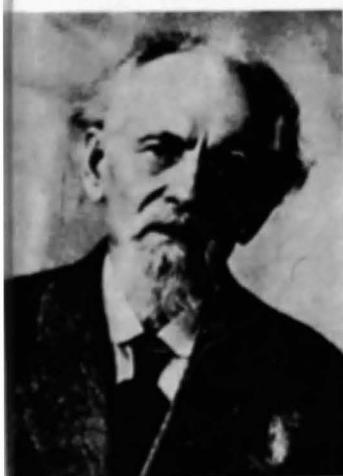
Caracteristici asemănătoare de știință de frontieră, cercetând interacțiunea dintre extremitatele a două regnuri și având un larg orizont

comparat și aplicativ, prezintă școala experimentală de *Microbiologie și Imunologie* a lui I. Cantacuzino, care a stabilit o prioritate românească de mare răsunet în imunitatea Nevertebratelor, demonstrând necesitatea cunoașterii evoluției filogenetice a proceselor de apărare a organismelor. Pe de altă parte, stimulind cercetările de biochimie ale Aristicii Dimbovițeanu și mai recente ale Lydiei Mesrobeanu, I. Cantacuzino a fost un anticipator lucid al dezvoltării moderne a imunochimiei și fiziolgiei microbiene.

Un aspect esențial al Microbiologiei care trebuie intensificat la noi este cunoașterea rolului în natură al microorganismelor auto-trofe și din fermentații. Din acest punct de vedere, constatăm progrese prin introducerea Microbiologiei în programul de învățămînt al Facultății de biologie din București (prof. G. Zarnea) și cercetările de microbiologia Mării Negre efectuate de M. Zarma etc.

V. Babeș ne apare ca un fecund precursor și în alte domenii de contact ale Biologiei cu Medicina. În Virusologie, el a dat impuls ascensiunii internaționale a lui C. Levaditi, la care trebuie să adăugăm opera lui M. Ciucă, colaboratorul lui J. Bordet la descoperirea bacteriofagului; cercetările lui C. Ionescu-Mihăilești despre genetica virală; școala de *Inframicrobiologie* fondată de savantul de mare renume, Șt. S. Nicolau, în al căruia Institut se urmăresc cercetări importante de *biologie moleculară*.

În Protozoologie, V. Babeș rămîne actual prin descoperirea unui ordin de paraziți endoglobulari care-i poartă numele, Babesii sau Piroplasme, al căror studiu a fost continuat la Facultatea

Eminescu Teodorescu (1868-1949).

Ioan Cantacuzino (1863-1934).

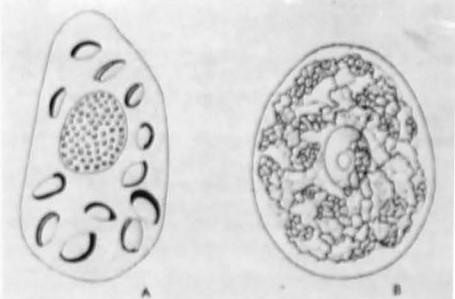
Victor Babeș (1854-1920).

Paul Bujor (1862–1952).

Dimitrie Voinov (1867–1951).

Elementele golgiene reale după Voinov (A) față de concepția clasică a lui Golgi (B). (Din « Biologie Générale » de P.P. Grassé și col., Paris 1966, pag. 53).

de medicină veterinară din București (C. Starcovici, C.S. Motaș, C. Cernăianu). În ordinul vecin al Hemosporidiilor, activitatea lui Gh. Zotta și M. Ciucă a dus la un considerabil succes epidemiologic: eradicarea malariei în țara noastră. Cercetări asupra Protozoelor libere sau parazite au fost întreprinse și de biologi recenti (I. Lepșă, R. Codreanu, I. Tuculescu), totuși față de actualul interes mondial pentru Protozoologie, justificat și de aplicarea fecundă a microscopiei electronice, este necesar ca această importantă ramură a Biologiei să fie mai intens cultivată. Există cele mai bune premise în acest sens, doavăd că J. Drăgesco și-a ciștigat un renume în Protistologia franceză prin studiile sale aprofundate asupra Ciliatelor.

V. Babeș a fost și un inițiator în CitoLOGIE, căci din laboratorul său și-a luat avântul Gh. Marinescu, maestru de notorietate mondială în analiza celulei nervoase, și această strălucită tradiție a fost urmată de I.T. Niculescu. Mediici au efectuat cercetări valoroase și în alte

direcții ale CitoLOGIEI, exemplu vitelogeneza citochimia (acad. V. Gh. Mirza, I. Diculescu) explantările de țesuturi (E. Crăciun), sistemu reticulo-endotelial (Ş. Brătianu), cariologia și factorii proliferărilor maligne, (A. Caratzală O. Costăchel) etc.

Dar cel mai însemnat curent în citoLOGIE românească se datorează lui D. Voinov, — printr-o coincidență succesor al lui V. Babeș în Academie —, care insuflăt de un pătrunzăto spirit biologic a susținut importanța structurilor celulare elementare pentru înțelegerea proceselor vitale și astfel a împărtinut la noi histofiziologia, citogenetica și studiul constituenților citoplasmici. Pe lîngă numeroși elevi români (I. Steopoae, V. Iuga, G. Th. Dornescu, Marg Dumitrescu, V. Radu etc.), opera sa este deosebit de prețioasă pe plan internațional pentru elucidarea naturii aparatului Golgi și a autonomicie sale, confirmată de microscopia electronică. Ulterior tratat străin reuneste sugestiv pe prima pagină imaginile date de Golgi și de Voinov

Ioan Athanasiu (1868-1926).

Eugen Botezat (1871-1964).

Ion Borcea (1879-1936).

Acest precedent ilustru îndreptățește cerința ca preocupările de citologie să progresze cu mai multă vigoare în instituțiile noastre de Biologie. Voinov era atât de convins de perspectivele durabile ale acestei discipline în țara noastră, încât el publică încă din 1900 primul tratat românesc de microscopie. Marea autoritate științifică pe care a dobândit-o Gh. Palade, utilizând la Institutul Rockefeller (New York) microscopia electronică pentru aprofundarea structurilor celulare, constituie o garanție de bună orientare și un indemn optimist.

De asemenea, cu toate eforturile desfășurate în favoarea Geneticii, această disciplină de interes major n-a izbutit să-și afirme la noi întregul său conținut fundamental, de care depinde de fapt eficacitatea ameliorărilor urmărite în domeniile beneficiare ale agronomiei, zootehniei, medicinei etc.

Morfologia animală a luat la noi amplioarea unor școli înaintea Zoologiei sistematice, ceea ce a prilejuit o cunoaștere mai temeinică a structurilor în profitul acesteia din urmă. Concomitent cu D. Voinov, la Universitatea din Iași, P. Bujor formează o remarcabilă pleiadă de elevi, care devin ei însuși șefi de școală în direcții variate: *histologie* (I.A. Scriban, C.N. Ionescu, G.Th. Dornescu, V. Gh. Radu), *zoologie și oceanografie* (I. Borcea, M. Băcescu), *parazitologie* (Gh. Zotta), *antropologie* (I. Gh. Botez, O. Necrasov).

Este de regretat că domeniul în care P. Bujor însuși a lucrat, *Emбриologie*, nu a avut continuatori, această lacună persistind și astăzi în tematica biologilor noștri, deoarece nu o putem considera decit în parte implinită prin cercetările descriptive sau experimentale valuroase ale unor medici (C. Crișan și V. Preda la Cluj, B. Menkeș la Timișoara). O direcție

care merita urmată este investigarea structurii fine a organelor de simț, capitol inaugurat prin rezultatele fundamentale ale lui E. Botezat, elogios comentate de R.Y. Cajal.

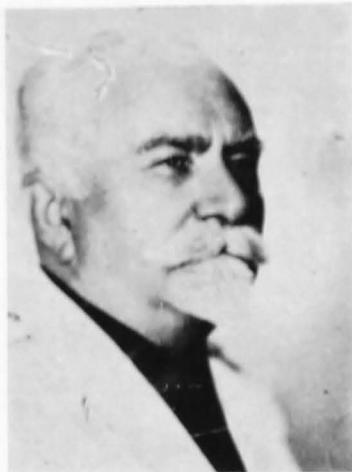
În general, medicina umană și veterinară au avut un aport considerabil în dezvoltarea disciplinelor morfológice: opera prestigioasă în anatomia umană a lui Toma Ionescu; școala de anatomică funcțională, antropologie și genetică a lui Fr. Rainer, care a dus pe succesorul său, Gr. T. Popa la descoperirea capitală a circulației port-hipofizare; cercetările de histofiziologie ale lui I. Drăgoiu, care ne-a lăsat un excelent tratat; școala de anatomie comparată a prof. V. Gheție.

In *parazitologia românească* se înregistrează o mișcare susținută și de la marii inițiatori, V. Babes și N. Leon, a fost o fertilă imbinare între orientarea aplicativă și cea fundamentală, asigurată prin sfertările conjugate ale medicilor și biologilor: I. Ciurea, în helmintologie, Gh. Zotta în flageloze și paludism; Gh. Dinulescu, V. Nitulescu și Gh. Lupașcu în entomologie parazitologică; R. Codreanu în parazitismul și patologia comparată a Nevertebratelor; I. Rădulescu și El. Roman-Chiriac în parazitologia pestilor etc.

Fiziologia animală, generală și comparată, s-a dezvoltat în cadrul științelor naturale, intemeietorii ei fiind Al. Vitzu la București și L. Cosmovici la Iași, dar a beneficiat nefindoielnic de participarea fecundă a unor personalități din domeniul medical. Cea mai proeminătă figură este I. Athanasiu, virtuos al înregistrării grafice și pionier al electrofiziologiei nervoase, care a fost inițial medic veterinar și din a cărui școală bogată au făcut parte biologi și medici (Ar. Grădinescu, I. Nițescu, V. Rășcanu, Gh. Nicușita).

Prof. Andrei Popovici-Băznoșanu (n. 1876).

Emil Racoviță (1868–1947).

Grigore Antipa (1867–1944).

Contemporani cu I. Athanasius sunt N. Florescu și D. Călugăreanu, ultimul fiind colaborator, introducând biochimia în învățământul nostru biologic și întemeind apoi școala de fiziologie de la Universitatea din Cluj, unde aveau să se afirme succesiv N. Gavrilescu, Ar. Grădinescu și elevii acestuia, E. Pora, N. Șanta.

Școli active de Fiziologie sunt în prezent aceea a acad. E. Pora la Cluj, privind mai ales fiziologia ecologică a adaptărilor osmotice la animalele marine, a prof. P. Jitariu la Iași și Nistor Șanta la București.

Deși strîns impletite cu preocupările clinice, aduc rezultate fundamentale în fiziologie, școala lui D. Danielopol, consacrată investigației rolului sistemului nervos vegetativ în homeostazie, aceea a acad. Gr. Benetato, renumit prin aplicarea metodei originale a «capului izolat», precum și școala consacrată de endocrinologie a acad. C. I. Parhon, continuată de acad. Șt. Milcu.

Diversitatea taxonomică, greu de cuprins, a lumii animale a pricinuit o însemnată întîrziere a cunoștințelor asupra faunei țării noastre, deși în trecut au apărut opere devenite clasice asupra mai multor grupuri, elaborate în mare parte pe lîngă muzeele de Istorie Naturală de la Sibiu, București și Timișoara («Fauna ihtiologică a României» de Gr. Antipa, «Ornis Romaniae» de R. Dombrowski, lucrările entomologice ale lui Ar. Caradgea și C.N. Hurmuzachi, «Păsările din Republica Populară Română» de D. Lintia etc.). Principalii promotori ai dezvoltării cercetărilor de zoologie sistematică la noi au fost A. Popovici-Băznoșanu și I. Borcea prin înființarea Stațiunilor zoologice de la Sinaia și Agigea, precum și E. Botezat, W.K. Knechtel, C. Motaș, V. Gh. Radu, ai căror numeroși elevi (M.A. Ionescu, C. Bogescu, Al. Grossu, P. Ţuster,

M. Constantineanu, M. Băcescu, S. Cărăușu, L. Rudescu, F. Cîrdci, Z. Feider, Tr. Orghidan, N. Botnariuc, E. Niculescu, L. Botoșăneanu, Z. Matic etc.) au adus contribuții substanțiale pentru editarea valoroasei serii de peste 50 de volume din «Fauna Republicii Socialiste România», sub auspiciile Academiei.

Prin directivele riguroase care au fost aplicate în întocmirea acestora, s-a ajuns la o activitate disciplinată și coordonată, care va permite stabilirea întregului inventar faunistic al țării, a originilor sale zoogeografice, adică reconstituirea evoluției animale pe teritoriul românesc și definirea resurselor exploataabile ce ni le poate oferi. După grupurile mai intens studiate, au dobândit o dezvoltare deosebită Helmintologia, Malacologia, Carcinologia, Acarologia, Entomologia generală și aplicată, Ihtiologia, Herpetologia, Ornitologia și Antropologia, care reprezintă acum domenii cu tradiții de cercetare la un nivel internațional și purtând totodată pecetea specificului românesc.

Bazele Ecologiei le datorăm spiritului realist și realizator al lui Gr. Antipa, care prin studiul Dunării și al Mării Negre, al faunei ihtiologice și al interdependențelor care le determină productivitatea, prin introducerea dioramelor ca mod de prezentare muzeală, a fost în același timp întemeietorul Oceanologiei, al Hidrobiologiei limnologice, al Pisciculturii și unul din creatorii Muzeologiei în para noastră. Aceste direcții de cercetare, tot atât de importante din punct de vedere fundamental ca și aplicativ, sunt în prezent școli științifice înfloritoare prin contribuțiiile ulterioare ale lui P. Bujor, asupra lacurilor sărate; A. Popovici-Băznoșanu în ecologia terestră; I. Borcea în explorarea lacurilor litorale și a Mării Negre; C. Motaș în studiul apelor de munte și al disciplinei pe care a numit-o *Froac-*

tobiologie; Th. Bușniță și L. Rudescu în Limnologie și Piscicultură; M. Băcescu în organizarea studiului aprofundat al Mării Negre, dezvoltarea Muzeologiei, a Etnozoologiei și participarea la expediții oceanografice îndepărtate; N. Botnariuc în cercetarea zonei inundabile a Dunării. Menționăm și rezultatele lui C.S. Antonescu, S. Cărăușu, G.D. Vasiliu, Z. Popovici, V. Grimalschi și ale altor numeroși colaboratori.

Opera monumentală a lui Emil Racoviță înscrie o impresionantă serie de priorități românești în știință universală: anume în biologia marină, oceanografie, explorarea Antarctică, cetologie, speologie, sistematică evolutivă, zoogeografie, biologie generală și evoluție, protecția monumentelor și a echilibrelor naturale, organizarea muncii științifice, rolul uman al științei. Influența sa durabilă în biologia românească se vădese în dezvoltarea continuă a activității Institutului de speologie care-i poartă numele, sub conducerea stăruitoare a prof. C. Motaș și apoi Tr. Orgheidan; în intensificarea acțiunilor pentru ocoretirea naturii, unde a fost ajutat de la început de prof. A. Popovici-Bîznoșanu și Al. Borza dar care se desfășoară acum cu înaltul sprijin al Academiei și zelul neobosit al lui V. Pușcariu, în Comisia instituită în acest scop; în sfîrșit prin multiplicarea preocupărilor de sistematized evolutionistă, zoogeografie și biologie generală (R. Codreanu, N. Botnariuc, P. Bănărescu etc.). Folosirea conceputului său istoric în morfologia comparată și în sistematică rămine un fir conducător care deschide perspective indelungate de rodnică activitate biologilor români.

În concluzie, această concentrată privire asupra principalelor direcții de dezvoltare ale biologiei românești ne arată efortul permanent de a promova cunoașterea atât în domeniile înaintate cât și în cele clasice ale științei vietii, menținind proporția firească între rezultatele de originalitate fundamentală și cele de eficiență aplicativă, de altfel indisolubil legate între ele.

Începute cu mari greutăți pe lingă catedrele primelor noastre centre universitare de la Iași și București, datorită activității creațoare a unor eminente personalități, cercetările biologice originale s-au dezvoltat multă vreme în cadrul Universităților, contribuind la sporirea prestigiului și a rolului lor în societate. Prin reorganizarea din temelie, înfăptuită în zilele noastre, cercetarea științifică ia în biologie un viguros avînt în Institutele Academiei, care extind, alături de Universitate, tradițiile acestor glorioase școli.

Organizarea metodică a explorărilor pe teritoriul românesc și căt mai departe peste hotare, aprofundarea disciplinelor experimentale și de frontieră cu introducerea metodelor cantitative și matematice, integrarea în universalitate fără a omite specificul realităților românești, înzestrarea tehnică, bibliografică și capacitatea umană, sint căile și condițiile unui succes progresiv în viitor, față de caracterul tot mai competitiv al mișcării științifice mondiale.

NOI DATE FENOLOGICE ASUPRA UNOR SPECII DE PĂSARI RAR ÎNTÂLNITE ÎN LUNILE RECI LA NOI ÎN TARĂ

M. MĂTIEȘ, I. KISS, ȘT. KOHL

Completările din ultima vreme care stabilesc prezența în țară, în timpul iernii, a unor specii care iesează de obicei în regiuni mai calde, se referă uneori la păsări care, dintr-un motiv sau altul (uneori chiar leziuni), nu au migrat sau au fost opriți de condițiile unor microclimale, de unele sărături neînghețate (exemplu: *Ciconia ciconia*, *Streptopelia turtur*, *Tringa totanus...*) (12), (16). În alte cazuri, ele relevă unele schimbări, cauzate probabil de încălzirea climei, sau se datoresc unor cercetări recente, mai ample, inclusiv în Dobrogea, neefectuate aşa de detaliat de către autorii anteriori (*Numerius arquata*, *Calidris alba*, *Columba palumbus*, *Egretta alba*, *Turdus philomelos*, *Cygnus olor*) (1), (2), (12), (16).

Prezenta lucrare, cu privire la avifenoologia din anotimpul rece, constituie o completare și o continuare a cercetărilor întreprinse de colectivul Măties-Kohl, în perioada 1952—1964 (12), prin extinderea teritoriului de studiu și asupra Dobrogei, inclusiv spre Delta și regiunile de iernare marine. Cercetarea Deltai în perioada 1965—68 a fost realizată în special de I. Kiss; puține observații, privind specii mai comune și neconfundabile, au fost preluate de la N. Namirca (Chilia veche) și X. Scipanov (Sf. Gheorghe). Completările sau trimiterile bibliografice referitoare la perioada anterioară anului 1965 se vor raporta la climatologia deja publicată (12).

Cele trei sezoane reci ale anilor 1965—68, cînd s-au efectuat principalele cercetări pentru Delta au fost mai calde decît medile plurianuale respective, cu aproximativ 0°, 8° C — (Fig. 1).

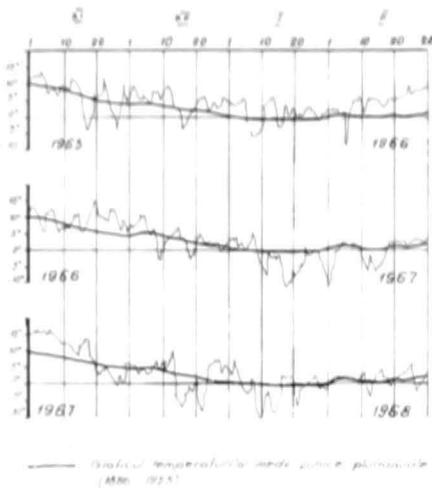

Fig. 1. Graficul temperaturilor medii zilnice pentru sezoanele reci ale anilor 1965—68, la Sulina (După datele Inst. meteorologic central) (original).

Iarna cea mai căldă a fost aceea din 1965—66, cea mai rece — 1966—67 față de mediile plurianuale, temperatura cea mai coborită s-a înregistrat între 8.I.—3.II.1967, ceea ce indică, între 10.I.—28.II.1966.

Rezultatele obținute și discutarea lor:

Ord. Podicipediformes

1. *Podiceps cristatus* (L.). Aria de iernare acoperă și România de SE ((5), II), deci, iernarea în Delta Dunării nu constituie o excepție prea mare (1), (2). Din ianuarie se citează de lingă Bratislava ((15), 76—77): nu se menționează iarna pe lacurile transilvane (3), (7), (8), (10), (12), (18). La 3 și 31.I.1959, cîteva exemplare au iernat totuși în Transilvania, la lacul Zău.

S-a identificat și de noi în Deltă de mai multe ori, de obicei în grupuri de pînă la 7 exemplare, mai des la Sf. Gheorghe (31.XII.1966, la 30. XII.1967, 2, 25 și 31 ianuarie 1968).

2. *Podiceps grisegena* (Bodd.). Pentru România nu se citează între lunile decembrie și februarie (2), ((10), II), (13); în Slovacia, exceptional și în decembrie: 25—26.XII.1930 (11). Iarna, din Deltă, s-au colectat 2 exemplare în 1966, la 14.XII. (Sahalin, Sf. Gheorghe) și 29.XII. (Chilia Veche).

Ord. Pelecaniformes

3. *Phalacrocorax pygmaeus* (Pall.). Lingă Dunăre, exceptional pînă în lunile decembrie și

ianuarie: 1.I.1924 și 28.I.1964, în Ungaria, (3), 1964—65 (8); cel mai înțîrziat exemplar din jîră pînă la 7.XII.1947 ((18), 1962, VII).

Din iarna 1967—68, indicăm prezența în Deltă a unui număr de 45—50 de exemplare, pe o rază de 5—10 km în jurul localității Sf. Gheorghe (dintre acestea, 1 exemplar din 30.XII. s-a preparat la Muzeul Tulcea); 3, 5, 7, XII, grupuri de 2—6 exemplare lingă Chilia Veche.

Ord. Ciconiiformes

4. *Ardea cinerea* (L.). Iernarea în Deltă, mai ales în ultimul deceniu, nu constituie un fapt prea rar (1), (2), ((10), III), ((18), 1951, III, IV; 1957, IX; 1960, X; 1961, IV); din Transilvania se cunoaște un singur caz de la sfîrșitul lunii februarie 1913, cînd Herman O. ((3), 1913) îl găsește la Zău; iernări izolate se mai cunosc în R.P. Ungară ((3), 1959—62) și R.S. Cehoslovacă (11).

Indicăm datele noastre cele mai tîrzii de iarnă: în 10.I. și 7.II.1968, cîte un exemplar la Zătoane (Sf. Gheorghe), iar în 25.I.1962 un exemplar pe lacul Belciug (Chilia Veche); la 10.XII.1962, pe Crișul Repede (Oradea), de asemenea cîteva exemplare.

5. *Ardza purpurea* L. Iarna, doar exceptional: 10.II.1957, în Deltă ((18), 1957, IX), I. 1962 ((9), 1962—64) și 2.II.1937 ((3), 1943), cîte 1 exemplar în R.P. Ungară. Din jîră nu s-a cîtat în noiembrie și decembrie (1), (2)... (18).

La insula Sahalin (Sf. Gheorghe), s-a observat cîte un exemplar în 7 și 12. XII. 1967.

6. *Egretta alba* (L.). Din Deltă, în ultimii 15 ani se semnalează și din perioadele reci sau foarte reci: 1—30. XII. 1956 (14), 10.XII.1958—20.II.1959, (2) și 1—10.II.1960 ((18), 1960, X), (1).

La gurile Dunării, cercetările efectuate le evidențiază în toată perioada recă 1967—68; îată datele din zilele cele mai geroase: 13—23. XII.1967, trei exemplare lingă Sf. Gheorghe, la Mileaua, Buhaz și Sahalin; 22.XII.1967, un exemplar la Chilia Veche; 15—22. I. 1968, două exemplare deasupra canalului Pardina (Chilia Veche).

7. *Ardeola ralloides* (Scop.). În Europa de SE, exceptional pînă în noiembrie: 26.XI.1961 o pasare în Ungaria ((3), 1964—65) din jîră, cel mai tîrziu iarna (sau timpuriu intors?), la Călărași, în 10.III.1961 (17).

La Zătoanele (Sf. Gheorghe), noi am observat două exemplare, pînă la 26.XII.1967.

8. *Nycticorax nycticorax* (L.). Cele mai din iarnă exemplare la 10.II.1957, în Deltă ((18), 1957, X), la 28.XI.1886, în Transilvania (7) și la 5.I.1964, în R.S.F. Iugoslavia (9).

S-a observat de noi pînă în noiembrie: 4 exemplare în 8.XI.1967, pe Grindul Stipoc (Chilia Veche) și 1 juv. în 29.XI.1967, în același loc.

9. *Plegadis falcinellus* (L.). Cele mai din iarnă exemplare la 3. III. 1961 — Călărași (17) și la

14.X.1872 lingă Lvov, în partea apuseană a U.R.S.S. (15).

În Delta, s-a văzut de noi izolat pînă în decembrie: 8.XI.1967, 3 exemplare pe Grindul Stipoc (Chilia Veche); 13.XII.1967, un exemplar la ghioul Ciortunet.

Ord. Anseriformes

10. *Cygnus olor* (Gmel.). Rare se citează și din ianuarie: 28.I.1957 în Slovacia (15), 15.I.1963 în R.P. Ungară ((3), 1964—65); din Delta, sporadic, chiar și în perioadele mai reci, 15—20.I. 1959 și 1—10.II.1960 (1), (2).

În iarna 1967—68, s-au identificat în Delta peste 300 de exemplare, inclusiv în perioadele cele mai reci, 15—24.XII. și 8—10.I. cînd s-au văzut numai la Sahalin (Sf. Gheorghe), peste 70 de păsări *).

11. *Tadorna ferruginea* (Pall.). Spre iarnă, doar exceptional: 7.III.1957 în sudul țării ((18), 1960, IX), XI. 1958 pe lacul Razelm (2); în R.P. Ungară se citează o captură și din decembrie ((3), 1964—65).

În iarna 1967—68, au fost văzute de noi două perechi lingă Sf. Gheorghe, una în 15.XII., la Sahalin. Cealătă la 2.I. la Zătoanele (I. Kiss).

Ord. Falconiformes

12. *Circus aeruginosus* (L.). În lunile reci, foarte rar: 7.XII.1947, în Banat ((18), 1962, VI) și la 18.I. 1944 în Albania ((9), 1958—59).

I. Kiss observă două exemplare în 24.XII. 1967, lingă Tulcea.

Ord. Gruiformes

13. *Gallinula chloropus* (L.). Iernează pînă la Dunăre ((5), III); în literatură citată nu s-a găsit menționat iarna în Delta (1), (2). . . . (18).

La Muzeul din Tulcea există 2 exemplare colectate iarna, din 29.XII.1966 (Chilia Veche) și 12.I.1967 (Sahalin — Sf. Gheorghe); I. Kiss observă exemplare izolate pe Zagăni **) (Tulcea), la 22 și 24.XII. 1967, și la 14.I. 1968. Prin zăvoaiele Oltului (Slatina), 16—17 păsări în 6—7.XII. 1968.

Ord. Charadriiformes

14. *Vanellus vanellus* (L.). În sud-estul țării: sporadic și în ianuarie, uneori chiar în perioadele reci: 5.I.1968 la Siret ((18) 1967, XI) și 1—31.I. 1960 în Delta (1).

Indicăm unele observații de iarnă: 24—25.XII.1967, doi naști prin Zagăni (Tulcea); 18 și 28.I.1968 patru exemplare la sărăturile Sf. Gheorghe; 6—7.XII. 1968, zăvoaiele Oltului (Slatina), 110—120 exemplare.

15. *Numenius arquata* (L.). În decembrie și ianuarie exceptional și în Europa sud—estică:

Fig. 2. — *Ardeola ralloides*.

decembrie — R.P. Ungară (8), iar între 16—19.I. 1966 la Sf. Gheorghe — Delta (16).

Între 22—25.XII.1967, I. Kiss observă în repetate rînduri un exemplar pe Zagăni (Tulcea).

Ord. Passeriformes

16. *Acrocephalus arundinaceus* (L.). Din țară cel mai întîrziat exemplar la 6.X. (1938), lingă Timișoara ((18), 1962, VII).

In colecția M. Mătieș, îl mascul, impușcat de I. Bechet la Otomanî — Oradea, în 6.X.1964; la 14.X. 1965 s-a văzut alt exemplar la Calica (lacul Razelm).

17. *Sylvia atricapilla* (L.). Iernează pînă în R.S.F. Iugoslavia ((5), VI), la nord de Dunăre, doar exceptional, prin R.P. Ungară în ianuarie 1957 ((3), 1966); cel mai întîrziat exemplar din țară, la 30.X.1941, în Banat ((18), 1962, VII).

Din 22.XI.1964, indicăm prezența acestei specii la Reghin.

Concluzii

Pe baza cercetărilor întreprinse, cu privire la iernarea în țară a unor specii care migrează de obicei în regiuni mai calde, putem trage următoarele concluzii:

1. În Delta Dunării, în lunile reci ale anilor 1965—68, au iernat accidental *Ardea purpurea*, *Ardeola ralloides*, *Circus aeruginosus*, *Plegadis falcinellus*, *Podiceps grisegena*, *Tadorna ferruginea* și în număr mai mare *Cygnus olor*, *Egretta alba*, *Podiceps cristatus*.

* Designă, eroarea probabilă a numărării acelorora individui de 2—3 ori la date diferite nu s-a putut evita.

**) Izvoare cu temperatură mai ridicată.

2. La speciile observate de noi am constatat o densitate mai mare în interiorul Deltei Dunării în perioadele hivernale cu temperaturi de peste $^{\circ}\text{C}$ și retragerea indivizilor pe timpul gerurilor nări, mai ales în locurile de iernare marine de la gurile Dunării. La unele specii (*Cygnus olor*, *Egretta alba* și *Gallinula chloropus*) se precizează iernarea în interiorul Deltei chiar în perioadele foarte reci, la altele (*Ardea purpurea*, *Ardeola ralloides*, *Cygnus olor*, *Phalacrocorax pygmaeus* și *Podiceps cristatus*) iernarea a mare și în perioadele mai calde.

3. Se indică pasaje de toamnă, mult întârziate față de datele avifenoologice cunoscute din țară — *Acrocephalus arundinaceus*, *Ardea purpurea*, *Nycticorax nycticorax*, *Podiceps griseigena*, *Sylvia atricapilla* și *Ardeola ralloides*.

4. Date avifenoologice de iarnă, noi pentru țară sau anumite teritorii, se stabilesc la *Gallinula chloropus* (Deltă), *Phalacrocorax pygmaeus* (țară), *Podiceps griseigena* (țară), și *Podiceps cristatus* (cîmpia Transilvaniei); date de iarnă noi pentru SE Europei, la *Ardeola ralloides*, *Plegadis falcinellus* și *Tadorna ferruginea*.

BIBLIOGRAFIE

1. Andone G., S. Pașcovschi, H. Almășan, L. Andone. *Migrării păsării în mlekokipitărișci*, Moskva, 1965.
2. Andone G., S. Pașcovschi — *Migrării șiivotnih*, Moskva, 1962.
3. *Aquila*, Budapest, 1943—1968.
4. Cătuneanu I., Al. Johnson, M. Tălpeanu — «Trav. Mus. Hist. Nat. Gr. Antipa», 1967, VII, 425.
5. Dementiev G.P., et. colab. — *Ptișii Sovetskogo Soiuza*. I—VI, Moskva, 1951—54.
6. Dombrovský R. *Ornith Romaniae*, Bukarest, 1912.
7. Frivaldszky J. *Aves Hungariae*, Budapest, 1891.
8. Keve A. *Nomenclator Avium Hungariae*, Budapest, 1960.
9. Larvus, Belgrad, 1947—1968.
10. Lintia D. — *Păsările din R.P.R.* București, 1954, 1955, II—III.
11. Matousek B. — «Ac. Rer. Natur. Mus. Slov.», Bratislava, 1961—63.
12. Măticiș M., St. Kohl. — «St. și cerc. de biol., seria zool.», 1965, 6, 533—539.
13. Radu D. — «Probleme de biologie», 1962, 513—574.
14. Rusescu L. *Migrării păsărilor*. București, 1958, 66.
15. Strautman P.I. — *Ptișii zapadnih oblastei S.S.S.R.*, Lvov, 1963, I.
16. Tălpeanu M., L. Manolache. — «Rev. Muz.», 1967, 3, 254—257.
17. Vespremeanu E. — «Com. de zool. S.S.N.G.», 1965, 106.
18. Vîn. și pesc. sp., 1949—68.

RÉSUMÉ

Les auteurs présentent une synthèse de leurs recherches aviphénologiques d'hiver pour les années 1965—68 (avec quelques données isolées pour des années antérieures aussi) dans le Delta du Danube ou, en partie, pour d'autres points de la Roumanie. On compare ces données à celles de la littérature roumaine ou à celle de pays limitrophes. Les 17 espèces discutées offrent la possibilité de préciser certaines dates, nouvelles pour le pays ou pour le SE de l'Europe, concernant la migration d'automne beaucoup retardée, hivernage, isolés ou même "en masse".

La connaissance de ces aspects, surtout en ce qui concerne la souvagine, permettra une meilleure orientation des mesures de protection à appliquer en Roumanie, intégrée du point de vue zoogéographique dans les "régions d'hiverage froides" étendues vers le sud jusqu'au Danube et la moitié nord de la Mer Noire.

ARTA EPIPALEOLITICĂ

DE LA

CUINA TURCULUI-DUBOVA

AL. PĂUNESCU

Cercetările întreprinse încă din 1964 în zona viitorului lac de acumulare al hidrocentraliei «Porțile de Fier» au dus la descoperirea a numeroase așezări printre care și cea de la Cuina Turcului (satul Dubova, comuna Plăvișevița, jud. Mehedinți)¹.

Este vorba de un adăpost sub stîncă aflat aproape de intrarea în Cazanele Mari ale Dunării, în masivul calcaros Ciucar Mare (fig. 1). Grosimea depunerilor care ating circa 6 m grosime dovedesc că adăpostul de la Cuina Turcului a fost intens locuit începînd din epipaleolitic. Depunerile epipaleolitice sunt suprapuse de aletele, aparținînd neoliticului vechi, perioadei de tranziție, începutului epocii fierului și perioadelor prefeudale și feudale (fig. 2).

¹ C.S. Nicolăescu-Plopșor, M. Davidescu, Șt. Roman și V. Boroneanț, *Cercetările arheologice de la Cazane*, în «Studi și Cercetări de Istorie Veche», 16, 1965, 2, p. 407—411; C.S. Nicolăescu-Plopșor și colaboratori, *Resultatele arheologice din zona «Porților de Fier»*, în «Comunicări» (seria arheologică IV — Centrul de istorie, filologie și etnografie al Academiei R.S. România), Craiova, 1968, p. 13 și urm.; C.S. Nicolăescu-Plopșor, *Milenii de istorie la Porțile de Fier*, în «Magazin istoric», 11, nr. 1 (10), 1968, p. 2 și urm.

² Stratigrafia așezării: De la început subliniem inclinările depunerilor arheologice pe direcția nord-sud și est-vest, determinată de configurația terenului. Urmărind depunerile de jos în sus avem următoarea situație:

1. Strat steril gros de 0,10—0,70 m format din argilă compactă, brun-gălbuiu, uneori cu lentile subțiri de nisip fin și cu pietrele foarte mărunte rulate. Acesta suprapune direct stîncă (vezi fig. 2, stratul 1 de la bază).

2. Locuirea romanello-aziliană dezvoltată pe o suprafață de circa 140—150 m² prezintă două straturi de cultură:

Fig. 1. Adăpostul sub stâncă Cuina Turcului - Dubova, situat în masivul calcaros Ciucarul Mare - vedere generală (înghesuța indică adăpostul).

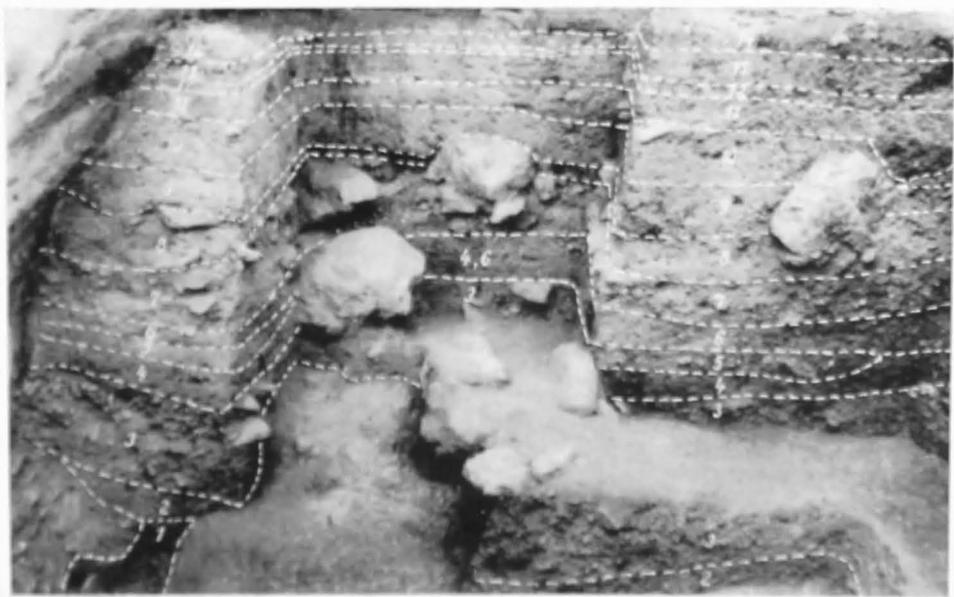

Fig. 2. Cuina Turcului - Profil stratigrafic (vază nota 2).

In cele două depunerile epipaleolitice atribuite culturii romanello-aziliene s-a descoperit un bogat material arheologic care constă din unele de os și corn, obiecte de podoaabă (melci, canini și incisivi găuriți) precum și dintr-un mare număr de piese (din silex, foarte puține din obsidiană și cuarț) de caracter în general microlitic.

Pe lingă aceste resturi de cultură materială s-au găsit și piesele de artă care fac obiectul prezentării de față. Subliniem faptul că numărul lor e mai mare în stratul inferior decât în cel superior. Ele sunt luate în general pe fragmente de oase (perejii de diafiză, simple aşchi, piese decupate din grosimea unui os, fragmente de coastă) și de corn. Numai un singur obiect decorat pe o falangă este întreg. Motivul ornamental este reprezentat în toate cazurile prin decorul geometric incizat. De cele mai multe ori, el constă din linii dispuse neregulat, linii în rețea, grupe (benzi) de linii orizontale, verticale sau oblice, mai scurte sau mai lungi, paralele. Pe trei dintre obiecte se intilnesc și banda de 2 linii al cărui spațiu e hașurat prin linii mici, paralele, dispuse orizontal (decor "în scăriță"), vertical sau oblic. Pe alte trei piese apare decorul de linii curbe în zigzag. În schimb, un număr de cinci obiecte prezintă un decor meandroid sau tipic meandric, realizat prin grupe de cîte două linii. Într-un singur caz, în interiorul unui asemenea meandru, se află un patrulater. Forma geometrică este reprezentată atât de triunghi (hașurat cu linii în rețea), cit și de patrulater (patrat hașurat cu linii paralele dispuse oblic, sau romb de asemenea hașurat cu linii paralele orizontale). Motivistica obiectelor din primul

a. Stratul inferior (romanello-azilian I) format din pămînt galben-închis cenușos cu pietricile, gros de 0,40–1 m (fig. 2/2). În unele locuri, unde lipsește depunerea sterilă, acest strat suprapune direct patul adâpostului (fig. 2/2, dreapta jos). Peste acesta, se astern un strat steril gros de 0,60–1,60 m, din pămînt roșcat-gălbui cu bolovani, unii foarte mari desprinși din tavan și pietre mai mici colțuroase (fig. 2/3).

b. Stratul superior (romanello-azilian II) este format din 2 niveluri separate la rîndul lor de o depunere sterilă groasă de 0,10–0,70 m (fig. 2/5) din pămînt galben care spire marginea est-nord-est a suprafeței săpătură dispărute. Primal (II a) este un pămînt brun-roșcat cu pietricile, gros de 0,35–0,45 m (fig. 2/4). Al doilea (II b), compus din pămînt roșcat-deschis cu pietricile are o grosime de 0,30–0,50 m (fig. 2/6).

3. Strat steril gros de 0,10–1,50 m din pămînt brun-roșcat cu bolovani mari de asemenea desprinși din tavan și pietre mai mici colțuroase (fig. 2/7).

4. Strat neolic aparținând culturii Star'evo-Cris, gros de circa 1,50 m, format din trei niveluri de locuire și suprapunind în rare cazuri ultima depunere epipaleolitică (fig. 2/8–10).

5. Strat Cotofeni gros de 0,50–0,60 m (fig. 2/11).

6. O depunere subțire, hallstattiană, timpurie grosă de 0,10–0,15 m (fig. 2/12).

7. Pe o grosime de 0,25–0,40 m se intilnesc depunerile prefeudale, feudale, timpurii și tîrziu (fig. 2/13–14).

⁸ In stratul I s-au descoperit: 1) un fragment de diafiză având un decor meandric realizat din linii duble paralele, în interiorul cărui se află un motiv romboidal și altul triunghiular, hașurat prin linii fin incizate; 2) un fragment de diafiză mai lat decât primul, puternic slefuit la un capăt formind o margine convextă și ascuțită; ca motiv ornamental, piesa prezintă pe față superioară șapte grupe de linii duble (benzi) oarecum paralele, dispuse vertical, având spre marginea dreaptă o linie incizată mai adincă, care desparte ultimale două grupe de linii; banda din mijloc se continuă în partea inferioară cu un zigzag iar

strat este mai bogată decât cea din față (fig. 3/1–11). De pildă, linile în zigzag, meandrul, triunghiul, patratul nu se intilnesc decât la piesele din stratul inferior (fig. 4).

O deosebită atenție trebuie acordată pieselor întregi, găsite în stratul superior. Prin forma și decorul său, acest obiect reprezintă, în stadiu actual al cercetărilor, un unicum în epipaleoliticul european. Este vorba de falanga I (probabil posterioară stîngă după paleontologul Alexandra Bolomey) de cal sălNIC, cu muchiile proximale și distale de pe față plantară și cu tuberozitățile distale atenuate prin slefuire. Se pare că și suprafața de inserție ligamentoasă de pe față plantară a fost atenuată. Piesa a fost în întregime ornamentată. Decorul de pe față plantară se poate grupa în trei registre: cel din portiunea distală — alcătuit din 4 grupe de cîte două linii, paralele, care se intilnesc în unghi cu virful în jos, cel din portiunea centrală — reprezentat de un romb cu laturile

celestele trei benzi din stînga cu unul meandroid; între bandă din mijloc și cealaltă din stînga se observă în portiunea inferioară a piesei o "scărită" (un dreptunghi hașurat cu linii paralele) 3) o aschie de os prezintă pe o portiune a unei extremități un decor în zigzag oarecum neregulat format din cîte două linii fin incizate având capetele de jos unite printre-linii orizontale; spre extremitatea cealaltă se află șase linii fin incizate dispuse oarecum paralele; 4) un fragment de corn prezintă pe față superioară un decor de linii frînte meandroide formă din trei grupe (benzi) de cîte două linii, paralele; între prima și a doua grupe se află spre un capăt un patrulater; meandru ultimelui grupe este încis la un capăt de o linie dreaptă pe care sunt dispuse perpendicular grupe de cîte două linii scurte pe față inferioară slefuită se intilnesc unele scările; 5) un fragment de corn cu muchiile slefuite, la un capăt spart, la cealaltă slefuit și virfuit având pe față superioară un decor incizat format din trei registre: cel de sus reprezentat de un triunghi hașurat cu un motiv de linii în rețea a cărei bază este marcată printr-un dreptunghi ingust hașurat cu linii verticale paralele; între primul și al doilea registru se află un spatiu ornamentat în partea superioară prin trei grupe de cîte trei linii dispuse oblic și paralel; cel de-al doilea registru pare a consta din grupe de cîte trei triunghiuri nelinăcădrate dar hașurate, cele de sus cu virful în jos iar cele de jos cu virful în sus legate între ele prin grupe de cîte două sau patru linii; 6) un fragment de os cu trei benzi de cîte două linii sau printr-un dreptunghi; ultimul registru este format din cinci grupe (benzi) de cîte două linii evoluind meandric; 6) piesă decupată din grosimea unui os, în secțiune ovală având un capăt subțire la cealaltă, arcuit și rețezat drept; ca decor pe una din fețe prezintă șase grupe de cîte două, trei sau chiar mai multe linii; 7) un fragment de corn slefuit cu un motiv în zigzag format din linii duble și altă cîteva urme cu decor liniar; 8) o aschie mică plată de os cu decor meandric alcătuit din cîte două linii paralele; în interiorul unui meandru se află un patrat hașurat prin linii oblice; 9) o aschie mică de os cu cinci grupe (benzi) de cîte două linii paralele, meandrice; 10) o aschie mică plată de os cu trei benzi de cîte două linii paralele; 11) un fragment de os cu două linii care se intilnesc în unghi; 12) un fragment de os, în secțiune rotundă, prelucrat în fazete cu cîteva urme de ornamente liniare având o formă dificilă de interpretat (harpună, figurină etc.) (fig. 3/8). În stratul II s-au găsit: 1) o falangă de equeidu (descrisă deja în text); 2) o spatiu lucrărat pe un os în stare fragmentară cu capul decupat svînd marginile slefuite îndeosebi în regiunea gâtului, partea inferioară a piesei, spartă din vechime, prezintă o bandă formată din două linii fin incizate hașurată cu șapte linii dispuse oblic; 3) o coasă fragmentară având pe una din fețe grupe de cîte trei sau patru linii paralele dispuse oblic, iar pe cealaltă un decor asemănător dar mai fin incizat; 4) un fragment mic de coasă prezintător de pe una din fețe un decor de mici adâncinări (ampute spune mici creașturi fin adâncite) grăpite, cele mai multe dispuse oblic în siruri, înscriindu-se oarecum într-un triunghi (nelinăcărat); piesa a fost unsă cu ocră (rosu); 5) un fragment mic de os cu decor de linii fin incizate dispuse în rețea. La acestea se mai adaugă altă cîteva fragmente de oase găsite în ambele straturi care prezintă ca ornamente fie linii dispuse neregulate, fie simple scrijelituri.

Fig. 3. Gura Turcului — Obiecte de artă din os și corn, cu decor geometric încisat, 1 – 11, stratul I epipaleolitic; 12 (obiect de podoabă, perforat la un capăz), stratul II epipaleolitic.

duble, hașurat cu 10 linii orizontale, paralele și cel de-al treilea aflat în porțiunea proximală — format din 6 grupe de cîte două linii, paralele, ce se întlnesc în unghi cu virful în sus. Pe fața dorsală a piesei întinută în porțiunea distală 9 linii paralele iar pe restul feței și pe muchiile laterale, grupe de cîte 2 linii sunt dispuse regulat în șiruri verticale; în porțiunea proximală se mai găsesc și cîteva linii mai mari dispuse oblic sau orizontal (fig. 4/1a-1b). Prin formă și ornament, această falangă pare a reprezenta un idol — un tors feminin, condilii reprezentind sinii. Decorul de pe fața plantară ar putea oare sugera imaginea, cu totul stilizată a figurii umane, iar grupele de linii dispuse în șiruri imbrăcămintei? Fără indoială, este greu de spus. Dacă asupra interpretării caracterului de cult al acestui obiect pot exista unele rezerve, în schimb asupra apartenenței sale stratului superior romanello-azilian nu pot fi indoioi⁴. Prezența unor asemenea idoli-falangă și în perioade mai tîrziu nu trebuie să ne surprindă. De altfel, se consideră că falanga de echipedă sau rumegător găurită ori perforată, folosită probabil ca pandantif sau avind poate alt scop este cunoscută atât în paleolitic sau epipaleolitic cît și în neolitic sau chiar în perioade mai recente. Un număr destul de mare de idoli-falangă ornamentați (cu decor incizat de linii paralele sau « cu ochi ») au fost descoperiți atât în morminte cît și în unele așezări aparținând perioadei « bronzului I » — după noua terminologie spaniolă — respectiv culturii Los Millares și sferei ei de influență, din regiunea de sud a Peninsulei Iberice⁵. Astfel s-ar putea spune că ideea ornamentării falangei de animal, cu scopul de a crea într-o manieră stilizată un idol a apărut independent în diferite locuri și în perioade diferite de timp. Toate obiectele decorative dese-

coperite în locuirile romanello-aziliene de la Cuina Turcului se încadrează în artă tipică perioadei de început a postglaciului, caracterizată prin geometrizare și schematism. Este îndeobște cunoscut faptul că în etapele de sfîrșit ale magdalenianului, artă paleolitică legată plină atunci de vinătoare, cu multiple reprezentări naturaliste în bună parte animaliere, se transformă adoptînd o motivistică nouă nenaaturalistă, cu conținut geometric⁶. Cu ceea de-a doua jumătate a magdalenianului VI se va trece la un schematism al figurilor, acestea pierzindu-și proporțiile și contururile⁷. Este de asemenea cunoscut că în azilianul occidental, considerat ca o continuare a magdalenianului final, artă este reprezentată prin galete gravate și pictate cu desene geometrice sau cu figuri umane schematizate.

Unele motive de decor cum ar fi de exemplu banda hașurată cu linii oblice, triunghiul hașurat, în rețea sau motivul simplu de linii în rețea și îndeosebi ornamental în zigzag, se întlnesc deja pe diferite obiecte (spatulă, baghetă, incisivi de cal etc.) magdaleniene⁸. Se știe de altfel că decorul în zigzag e cunoscut și în paleolitic superior tîrziu de tip gravettian oriental din Europa răsăriteană (Kostenki I⁹, Mezin). În schimb, decorul geometric complex — ne referim în special la complicatul motiv meandric — este specific așezării gravettiene de la Mezin, care prin inventarul ei pare a prezenta un aspect destul de magdalenoid¹⁰. Cu toate acestea asemănări din punct de vedere ornamental, inventarul litic din cele două așezări aflate la o distanță de peste 1000 km (în linie dreaptă) nu ne îngăduie totuși să vorbim de unele influențe estice venite din zona cursului mijlociu al Desnei spre Cazanele Dunării. Similitudinea decorului aflat pe obiectele de descopere în aceste așezări, pare a reprezenta o apariție mai degrabă independentă.

⁴ Ni se pare cel puțin hazardată atribuirea de către N. Vlassa (cf. *Acta Musei Napocensis*, Cluj, V, 1968, p. 376—379), a idolului-falangă de la Cuina Turcului, culturii Glockenbecher. Dacă la pretensiia d-sale de a pune lucrurile « la punct » s-ar fi sădăguș o cunoaștere a situației de fapt de la Cuina Turcului am fi fost scuțiti de aceste note « de ultima ora ». (cf. la N. Vlassa, loc. cit., nota 24). Din text a reieșit, credem, că piesa noastră face parte dintr-un ansamblu de descoperiri care caracterizează arta paleolitică de sfîrșit, deci nu sintenția în față unei piese izolate. Stratigraphic, piesele — și nu numai piesa — pe care le-am descris mai sus se află la o adâncime între 1,50—4,80m sub nivelul de locuire Cotofeni.

⁵ H. Müller-Karpe, *Handbuch der Vorgeschichte*, Band I, Altsteinzeit, München, 1966, p. 304, pl. 194/35; Rudolf Alber Maier, *Nolithische Tierknochen-Idole und Tierknochen-Anhänger Europas*, în *Bericht der Römisch-Germanischen Kommission*, 42, 1961; Berlin, 1962, p. 171—298 și pl. 36/la, lc, pl. 36/4, pl. 38/2,16; Martin Almagro, *El ídolo de Chillarón y la tipología de los ídolos del Bronce I Hispano*, în *Trabajos de Prehistoria del seminario de historia primitiva del hombre de la Universidad de Madrid*, XXII, Madrid, 1966, p. 23—24.

⁶ L.R. Nougier, *L'art préhistorique*, Paris, 1966, p. 18., 52, 112—148; H. Breuil, în Christian Zervos, *L'art de l'époque du renne en France*, Paris, 1959, p. 105.

⁷ André Leroi-Gourhan, *Préhistoire de l'art occidental*, Mazenod, Paris, 1965, p. 72, 158—159.

⁸ André Leroi-Gourhan, op. cit., fig. 209 — spatulă de la Saint-Marcel (Indre); fig. 220 — bagheta de la Isturitz; H. Breuil, op. cit., fig. 470 — bagheta de la La Madeleine; fig. 472 — bagheta de la Fontalès; H. Müller-Karpe, op. cit., pl. 47/2 nr. 19, 27,34 (Laugerie-Basse); pl. 193/51 — pestera Petersfels; Paolo Graziosi, *L'arte dell'antica età della pietra*, Sansoni-Firenze, 1956, p. 263, pl. 92/m — pestera La Marche (Vienne) incisiv de cal decorat (triunghi hașurat în rețea).

⁹ P.P. Efimenco, *Костенки I*, Moscova, 1968, fig. 124/2 (stratul superior).

¹⁰ I.G. Šovkoplias, *Мезолитская стоянка*, Kiev, 1965, p. 115—178, pl. LIII,6,8,10,12 etc. (fragmente de oase cu decor: linii în zigzag, linii oblice întinute în unghi, paralele, meandre etc.).

Fig. 4. Câmpia Turcului — obiecte de os cu decor incisiv, 1 — 3, stratum II epipaleolithic (1 a — 1 b, idol-falangă; 2, spatuful); 3 — 4, obiecte cu decor incisiv; 5, fragment de coasă cu grămezi de liniș incisate).

S-a observat totodată că unele elemente de decor de pe obiectele de os și corn de la Cuina Turcului își găsesc corespondențe pe diferite piese descoperite în unele așezări paleolitice superioare și epipaleolitice din Italia. Astfel obiectele de os din complexul de locuire bertonianul I—IV, îndeosebi cele din bertonianul I—II atribuit paleoliticului superior — din peștera Maritza¹¹ (Italia est-centrală) prezintă ca motive geometrice, liniile dispuse oblic, grupe de cîte 2 linii hașurate cu liniile oblice sau orizontale, în zigzag, grupe de liniile dispuse vertical, linii fine în rețea, iar cele din peștera Polesini¹² (Italia vest-centrală), asociate cu un inventar litic de aspect romanellian (o fază probabil mai timpurie de la sfîrșitul glaciului) conțin o gamă și mai variată de: liniile duble în zigzag, grupe de crestături dispuse orizontal, grupe de cîte 2 linii meandrice, linii hașurate în rețea. În afara acestora mai amintim și motivul geometric (un dreptunghi inscris în altul, grupe de linii paralele în zigzag) de pe vîrful de suliță găsit în adăpostul Romito din Italia sud-vestică (provincia Cosenza)¹³. Nu este exclus ca aceste similitudini, din punct de vedere decorativ, să fie expresia unui centru mediteranean situat pe teritoriul Italiei centrale și de sud, care încă din perioada de sfîrșit a paleoliticului superior și la începutul epipaleoliticului să-a extins, fie spre nord, fie spre est — sud-est (traversind Adriatică), assimilind cu această ocazie unele elemente de decor ale fondului local magdalena sau gravettian tardiv. Nu trebuie să ne scape din vedere nici observația după care pînă acum, nu s-au descoperit în spațiul cuprins între zona mediteraneană și cea a Cazanelor Dunării obiecte de artă cu un decor asemănător¹⁴. Cu toate acestea sintem înclinați să credem, avîndu-se în vedere și celelalte elemente de cultură materială (cum ar fi inventarul litic și cel de os) găsite atât la Cuina Turcului cât și în stațiunile italiene, că cel puțin sudul Banatului a

făcut parte, la sfîrșitul paleoliticului și începutul epipaleoliticului, din marea zonă mediteraneană.

Ceea ce se poate spune în stadiul actual al cercetărilor este că în așezările epipaleolitice tirzii — exceptie făcind cele cîteva obiecte descoperite în 1968 de V. Boroneană în punctul Icoana-Ogrădenă, aflat la circa 8 km est de Cuina Turcului în Cazanele Mici ale Dunării — nu s-au găsit asemenea obiecte de artă. De asemenea trebuie să relevăm că o motivistică geometrică asemănătoare se întâlnește și pe ceramica neolică de mai tîrziu, fără a se putea însă stabili vreo legătură directă.

РЕЗЮМЕ

В укрытии под скалой Куина Турка — Дубова, расположенной в известковом массиве Чикарул Маре Больших Котловин Дуная (юго-восток Баната) были найдены в двух эпипалеолитических местах, принадлежащих романелло-азиллану, произведения искусства.

В основном они представляют собой фрагменты костей и рогов; во всех случаях орнамент представляет собой геометрические надрезы. Особым образом нужно отметить фланги эквиден, которая формой и орнаментом кажется представлять собой идола — женская фигура, кондилы напоминают грудь).

Учитывая, как геометрический орнамент так и другие элементы материальной культуры (литический, костяной инвентарь и т.д.), найденной как в Куине Турка так и в итальянских стоянках (пещера Марица, Полосини, Романелли, Кавалло, Улуцзо и т.д.), мы склонны думать, что юг Баната в конце палеолита — начале эпипалеолита входил в средиземноморскую зону.

RÉSUMÉ

Dans l'abri situé sous la roche Cuina Turcului-Dubova, se trouvant dans le massif calcaire Ciucarul Mare des « Cazanele Mari » du Danube (défilé du Danube, Sud-Est du Banat), on a découvert, dans les deux niveaux habitats épipaléolithiques attribués au romanello-azilien, plusieurs objets d'art. Dans tous les cas le motif ornemental est représenté par un décor géométrique incisé. L'on remarque aussi une phalange d'équidé qui paraît représenter, par sa forme et ses ornements, une idole, un torse de femme, les seins étant figurés par les condyles.

Nous basant sur les motifs géométriques et sur les autres éléments de culture matérielle (inventaire lithique, os etc) trouvés aussi bien à Cuina Turcului que dans les stations italiennes (les grottes de Maritza, Polesini, Romanelli, Cavallo, Uluzzo etc.) nous inclinons à croire que le Sud du Banat, du moins, fait partie — à la fin du paléolithique et au début de l'épipaléolithique — de la grande zone méditerranéenne.

¹¹ Renata Grifoni — Antonio M. Radmilić, *La Grotta Maritza e il Fucino prima dell'età romana*, în « Rivista di Scienze Preistoriche », Firenze, XIX, 1964, p. 53—94, fig. 16, 17.

¹² A.M. Radmilić, *Le produzioni di arte mobiliare nella Grotta Polesini*, în « Quartar », 9, Bonn, 1957, p. 41—59, fig. 1—9.

¹³ Paolo Graziosi, *Nuove incisioni rupestri di tipo "paleolitico" in Calabria*, în « Rivista di Scienze Preistoriche », Firenze, XVII, 1962, p. 139—145, fig. 1.

¹⁴ Menționăm totuși că la Grimaldi — Barma Grande să găsiti și un fragment cu decor geometric (bandă hașurată cu linii în rețea, în liniile, în zigzag etc.), asemănător celor găsite în peștera Polesini (vezi H. Müller-Karpe, op. cit., pl. 225/A—9); în azilanul de la Mas d'Azil apare pe galet decorul în zigzag (H. Müller-Karpe, op. cit., pl. 106/39); vezi și H. Breuil, *Cailloux gravés aziens*, în « Quaternaria », II, 1955, Roma, p. 29—33 și fig. 3.

UN MILIAR DE LA DECIUS LA RASOVA

ADRIAN RĂDULESCU

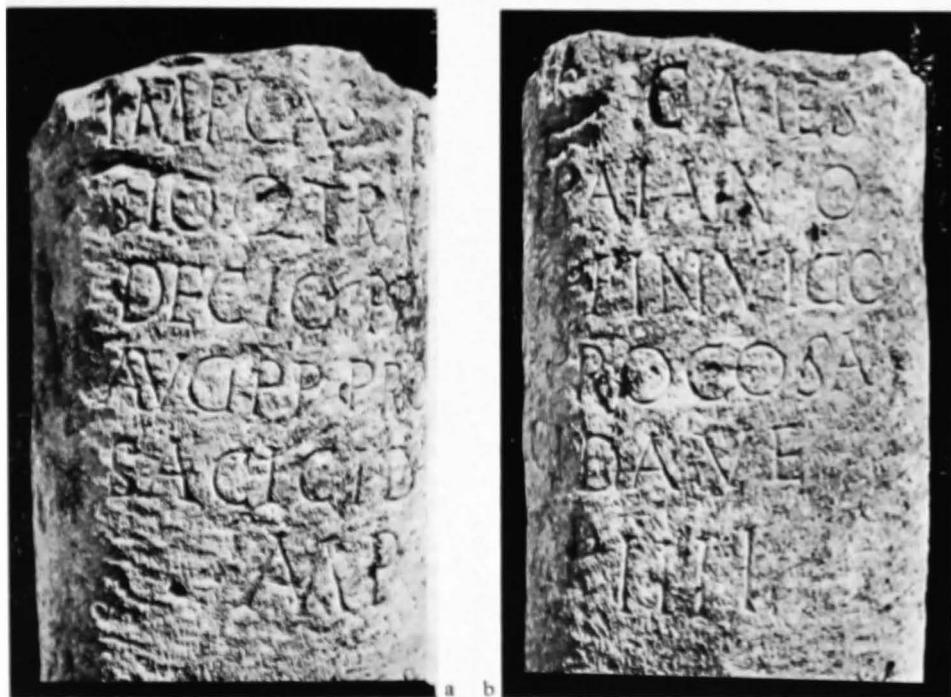

Fig. 1 a-b. Partea superioară a miliarului de la Rasova.

Între documentele epigrafice de o incontestabilă valoare istorică, topografică, lingvistică etc., găsite nu de multă vreme în Dobrogea, se înscrie un miliar, din calcar compact, granulos, căruia îl lipsește partea superioară, dar care păstrează textul scris intact. Importantul document provine de la Rasova, localitate aflată pe malul drept al Dunării, la circa 12 km sud de Cernavoda.

Descoperirea lui s-a făcut偶然, în anul 1964, cam în partea de sud-vest a comunei, pe proprietatea lui Nicolae Șt. Caraian, la circa 1 m de la nivelul solului actual. Locul descoperirii s-ar afla nu departe de malul Dunării,

într-un punct la 1—2 km sud de debucader. De altfel, în zona respectivă, abundă la suprafața solului numeroase resturi ale unei importante așezări romane, care nu este exclus să fie unul din centrele fortificate menționate în izvoarele literare. Sondajele mai vechi au pus în lumină chiar părți ale unui zid de apărare, de factură romană, cu grosimi între 3—3,5 m.

Miliarul, de formă cilindrică obișnuită, este înalt de 1,33 m și are diametrul de 0,33 m — ceva mai ingust jos, unde este și rupt, probabil chiar de la linia de despărțire de baza paralelipipedică ce se introducea în pămînt.

Fig. 2. Inscripția de pe miliar în desfășurare.

Textul, în limba latină, este săpat spre partea superioară a stilpului, pe șase rinduri și conține litere înalte între 3,5—7 cm. Scrierea are un aspect stingăci, cu unele particularități grafice neesențiale (fig. 1, 2).

IMP(eratori) CA[e]S(ari) (Caio) MES-
SIO Q(uinto) TRAIANO
DECIO P(io) F(elici) INVICTO
AVG(usto) P(atri) P(atriae) PROCO(n) S(uli) A
SACI-CI- DAVE
M(ilia) P(assum) IIII

Cele cîteva incorectitudini inerente unei zone provinciale a imperiului și unei vremi de decadentă epigrafică datorată unor mari tulburări politice și militare, le subliniem pentru că, asociindu-le direct cu elementele istorice și toponimice menționate în text, ne vor conduce către unele concluzii utile.

Astfel, în r. 1, intîlnim prescurtarea CAS, în loc de CAES cum ar fi trebuit în mod normal. S-ar putea ca lapicidul să fi încercat să sape ligatura A+E, însă acum nu se mai

poate determina sigur acest lucru, deoarece în acel loc piatra prezintă unele asperități care fac imposibil orice concluzie.

Nepriceperca accluiași meșter se dovedește neîndoios în r. 3, unde, în cadrul cuvintului la dativ, INVICTO, observăm că ligatura C+T e lipsită de bară orizontală, motiv pentru care cele două litere astfel unite dau impresia unui A cursiv. Aceeași situație se repetă și în cazul literei G din prescurtarea AVG- r. 4. Dacă în primul caz găsim explicația unei ligaturi, greșite dar cu rost bine definit în context, în cel de-al doilea caz, totul nu face decit să confirme neglijența sau neștiința lapicidului.

În sfîrșit, cea mai importantă observație în conținutul acestui text este de făcut în r. 5 unde se atestă un important toponim din Dobrogea romană, în formă bizară SACI-CI-DAVE.

Fără îndoială, ne aflăm în fața unei duble greșeli: de ordin grafic și de ordin grammatical. Pe de-o parte se dedublează silaba CI — de unde forma incorectă SACI-CI-DAVE — pe de alta desinența A de la ablativul declinării

a I-II este înlocuită cu E de la declinarea a III-a¹. Corectind deci greșeala ar fi să reconstituim forma normală SACIDAVA — în cazul nostru la ablativ — menționată în izvoarele vremii².

Miliarul în discuție, de pe vremea împăratului Caesar Caius Messius Quintus Traianus Decius (249—251)³, fără să fie unicul pînă la această vreme în zona ponto-dunăreană românească⁴, confirmă concluzia mai veche potrivit căreia eroul de la Abrittus va fi susținut o vastă campanie de reparare a drumurilor și în această parte a imperiului, unde necesități strategice imperioase, legate de singeroasele lupte cu carpii și goții, reclamau prezența trupelor sale. În scurtă durată agitată domniei a acestui împărat, se consemnează fapte de arme dintre cele mai dramatice, legate de eforturile desperate ale romanilor de a stăvili atacurile impetuioase ale barbarilor ce amenințau să cucerescă acest atât de important colț strategic al imperiului⁵.

În acest context se inscriu realizările ilustrei noastre personalități imperiale⁶. Limesul dunărean, organizat cu multă grijă încă din timpuri mai îndepărtate față de data miliarului nostru, poate încă dinaintea domniei lui Traian, să resimtă cel mai mult în timpul evenimentelor de la mijlocul sec. al III-lea e.n., ceea ce a reclamat urgente refaceri.

Marele drum organizat în scopuri militare de-a lungul fluviului, unea, în zona dobrogeană

¹ Sorin Stati, *Limba latină în inscripțiile din Dacia și Scythia Minor*, Buc., 1960, p. 70—71 și 85.

² Izvoare privind istoria României, Buc., 1964, p. 739, Tab. Pez. VIII, 3, unde Sagadava — de bunăseamă — creștește pînă spre Sacidava — ca poziție geografică precede Sucidava. În *Nat. Dign. Or. XXXIX*, 12, avea formă corectă Sacidava, trecută între Altinum și Flaviana, deci la nord de Sucidava.

³ R. Cagnat, *Cours d'épigraphie latine*, p. 219, menționând că salutarea ca împărat a lui Decius de către armate s-a făcut în anul 248, într-o zi necunoscută, iar Senatul l-a proclamat într-un sept. — 1 oct. 249.

⁴ Gr. Toclescu, *Monumente epigrafice și sculpturale*, Buc., 1902, p. 247—248; Gr. Florescu, în RIR, XV, 1—4, 1945—*Cetatea Turnu* — cu importante considerații asupra celor două inscripții publicate mai înainte de Gr. Toclescu. Un important miliar din vremea lui Decius provine de la Sinoe (Kasap-köy), judec. Constanța, cf. CIL, III, 12.515; Imp[Cai]o] Messio [Quint]o Trajan[u] Decio[] p[ro]p[ter]i [Aug.] (refatit) per P. Post [sumimus?] Leg. Auf[er] pr[em]pt[us] acum la Muzeul național de antichități din București, Inv. nr. 137; J. Weiss, *Die Dobrudjaka im Alternum*, Sarajevo, 1911, p. 63; R. Vulpe, *Histore annectente de la Dobrogea*, Buc., 1938, p. 267; idem, *Din istoria Dobrogei*, II, Buc., 1968, p. 248—249; Em. Dorobuțiu, în *Studi clasică*, VI, Buc., 1964, p. 250, nota 9.

⁵ Evenimentele la care ne referim nu numai că au impresionat puternic pe contemporani, dar au lăsat ecouri adânci chiar la scriitorii anticășilor. Dexippus, *F H G*, frag. 16, 19—20 (Jacoby, *F. Gr. Hist.*, 100, 22, 26—27); Aurelius Victor, *Caesarii*, 29,3; Ammianus Marcellinus, XXXI, 15; Zosimus, I, 23; Iordanes, *Get.* XVIII, 101—103.

⁶ Zosimus I, 21: Δέσμους καὶ γένες πρόδογον καὶ διδύμων προστάτη δὲ καὶ πάτερ Θεοπάτεων ταῖς δρεπταῖς; II, I, 22: τῇ Δεξίᾳ πεπιθέτες ἀπιστήμενοι καὶ μηδέ πάτερ προσώπα.

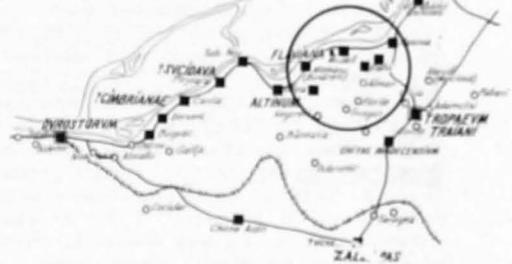
MARGINEA DE SUD-VEST A DOBROGEI ÎN EPOCĂ ROMÂNĂ în sec. I-II e.n.

Legenda

- orașe și centri antice
- monasterii români
- cimitiruri românești
- cimitiruri slavice
- localitatea actuală cu resturi din epoca română
- limite de teritoriul român
- graniță actuală
- zona probabila a incendiului

0 50 km

fortificații romane⁷ prea binecunoscute, începînd de la Novae și de mai departe încă, urmînd apoi linia malului drept pînă la vîrsarea în Marea Neagră, de unde, cobora spre sud prin cetățile vest-pontice⁸.

În zona aferentă punctului de descoperire a miliarului, sunt de amintit cîteva importante localități antice: *Durostorum-Silistra*; *Sucidava*; *Satu Nou*, *Mîrleanu* (azi Dunăreni) sau *Pîrjoaia*⁹; *Altinum-Oltina*; *Flaviana-Rasova*¹⁰;

⁷ Cele mai multe, dacă nu în exclusivitate, sint ridicate pe locul fostelor așezări autohtone, de unde și originea lor topomimică, cf. R. Vulpe, *Hist. anc.* p. 110—165 și 190.

⁸ Despre organizarea acestui drum, vezi V. Fărvan, *Ulmenești*, I, în ARMSI, XXXIV, p. 576—586; R. Vulpe, op.cit., p. 164, și urm.; *Itin. Rom.*, vol. I, Buc., 1960, p. 494—495.

⁹ În literatura de specialitate mai veche, Sucidava a fost fixată la *Pîrjoaia*, cf. C. Ionescu-Dobrogeanu, *In Dobrogea în pragul secolului al XX-lea*, Buc., 1904, p. 529, dar competența în materie de arheologie a cărturarului dobrogean, la vreme îndî își scria cartea, era lipsită de un real temei științific. După N. Costar, *Monumente epigrafice medievale din lapidarium Muzeului regional de arheologie Dobrogea*, în Studii Clasică V, 1963, p. 299—313 (= *Novi monumenta epigraficae din Scythia Minor*, Constanța, 1964, p. 91), Sucidava ar fi de identificat cu ruinele de lîngă fostul sat *Mîrleanu*, azi Dunăreni — parte integrantă a com. Alimanu. La pag. 88 — op. cit. — reconstituiea *miliuvia (inter) Sag (itteries)* pro-

Axiopolis-Cernavoda-Hinog; *Capidava* — azi Capidava; *Sacidava*¹¹; *Carsium*-Hirșova etc. (vezi harta).

Deci localitatea Sacidava trebuie căutată în acest sector al limesului dobrogean. În linii generale, itinerarile și hărțile din sec. III—IV au creat în zilele noastre baza unor determinări geografice și topografice, în funcție de localități contemporane, însă cu incerte crori, uneori foarte mari, izvorite din lipsa unei documentații sigure. Ordinea localităților de epocă română din zona sud-vestică a Dobrogei, nu este prezentată diferit de izvoarele antice, ceea ce a făcut ca încercările de identificare din istoriografia modernă să sufere deseori fluctuații. În cazul nostru, un singur exemplu este edificator: Sucidava a fost identificată rind pe rind cu Satu Nou¹², cu Mirleanu — azi Dunăreni — și în sfîrșit cu Pirjoaia¹³, sate moderne apropiate între ele. Deseori s-a crezut gresit că cele două localități, Sacidava și Sacidava ar fi în fond una și aceeași localitate, dar că izvoarele antice le-ar fi transmis numele în forme ambigue.

Prima încercare de a circumscrive într-o zonă mai restrinsă localitatea Sacidava — transmisă de Tab. Peut. (sub forma Sagadava) și de Not. Dign., dar ignorată de Itin. Ant. — a pornit de la o inscripție de o importanță aparte, publicată de Gr. Florescu¹⁴. Locul de găsire a documentului, care e datat ipotetic în vremea lui Constantin cel Mare¹⁵, rămâne incert — în orice caz, din Dobrogea, probabil de la Ulmetum — dar aduce următoarea noutate: Aurelius Valens dedică un ex votu în cinstea zeității Deo Sancto Herone (sic), pentru el însuși și pentru vexillatio Capidavensis. Această vexillatio Capidavensis ar fi un detașament

pusă de autor, este mai sigur *militavit Sacidavae* și după cum tot el propune ca posibil în notă (n.3.p.91). Ar urma deci Sacidava să fie chiar în respectiva stațiune de la Mirleanu, iar Flaviana, undeva în apropiere, poste pe lac. După opiniia cea mai recentă, acreditată de mai mulți specialisti, Sacidava s-ar identifica cu Pirjoaia, cf. P. Diaconu, în *Bis. ort. română*, LXXXI, 1963, p. 546 — 550; V. Culică, în *SCIV*, XXII, 1966, p. 189 — 195; R. Vulpe și I. Barnea, în *Din ist. Dopr.*, II, passim, dar dacă primul se fixează ca și predecesorii, tot la Pirjoia, cel de-al doilea autor păstrează rezerve față de această localizare.

¹³ După hărțile Dobrogei romane (V. Pârvan, R. Vulpe), și în *Ist. Rom.* I, pl. XIII, la fel ca și în *Din ist. Dopr.* II, harta Dobrogei între sec. I — III, Flaviana s-ar găsi mai la sud-vest de Rasova, într-un complex de 4 — 5 aşezări romane.

¹⁴ În Tab. Peut. VIII, 3, înaintea Sacidavei apare Sagadava — de bună seamă forma coruptă de la Sacidava din Not. Dign. Or. XXXIX, 29 și 32, care o situează, corect, la sud de Axiopolis.

¹⁵ R. Vulpe, *Hist. anc.*, p. 165 și 303. Mai recent, în *Din ist. Dopr.*, II, autorul a renunțat la această localizare pronosticindu-se pentru Pirjoia.

¹⁶ Supra, nota 9.

¹⁷ *In memoria lui Vasile Pârvan*, p. 137; *In amintirea lui Constantin Giurescu*, Buc., 1944, I.c.; idem, *In amintirea lui Constantin Giurescu*, Buc., 1944, I.c.; idem, *In amintirea lui Constantin Giurescu*, I.c.

¹⁸ Ulterior în *In amintirea lui Constantin Giurescu*, I.c., Gr. Florescu înclină cu mai multă dreptate, spre o dată mai timpuriu, și anume în sec. III e.n.

cu sediul la Capidava, însă care depindea de un praefectus equitum scutariorum-unitate atestată de Not. Dign. de la Sacidava. Deci, detașamentul de la Capidava ar fi făcut parte dintr-un corp de cavalerie cu garnizoana într-o altă localitate, pînă la care distanța și direcția rămîn necunoscute. Este deci o situație diferită de aceea pe care, puțin mai tîrziu, o atestă Not. Dign. Or. XXXIX, 12, unde Capidava are un cuneus equitum solensium, în timp ce cuneus equitum scutariorum este pus la Sacidava¹⁶.

Deci: Vexillatio Capidavensis din inscripția menționată ar reprezenta un detașament al acelui cuneus equitum solensium, care a dat concursul garnizoanei de la Sacidava cu o ocazie oarecare etc.¹⁷. Referirile inscripției — în deplină concordanță cu mențiunile, verosimile pentru noi, din Not. Dign. converg în jurul Sacidavei, localitate pe care Gr. Florescu, într-o interpretare mai veche¹⁸ înclină să o fixeze la Seimeni sau la Topalu, acolo unde se găsesc urmele unor importante cetăți romane¹⁹. Aceasta, deoarece coincidența trupei de equites scutarii din vexillatio Capidavensis cu un cuneus equitum scutariorum de la Sacidava părește și topografic mai decisivă decât poziția Sacidavei între Altinum și Flaviana, dar tot Gr. Florescu²⁰, într-o interpretare ulterioară, revenise asupra identității dintre equites scutarii și cuneus equitum scutariorum, deducind că sint corpori de trupă diferite²¹.

Tendința de a localiza Sacidava, fie la Seimeni, în sudul Capidavei (circa 10 km), fie la Topalu în nordul Capidavei (circa 8 km) ar izvorî din situația că aceste centre sunt mai apropiate de sediul detașamentului militar atestat în inscripție. În rest, nu există nici un alt indiciu plauzibil, iar motivarea din prima interpretare a cercetătorului român se bazează numai pe deducții neconcludente. După datele inscripției astfel interpretate inițial, s-ar putea prea bine că Sacidava să fi fost chiar și în altă parte.

În lumina descoperirii de la Rasova, se impune o reconsiderare a vechilor interpretări.

Din inscripția noastră rezultă clar numele localității Sacidava, confirmat mai puțin de Tab. Peut. și mai bine de Not. Dign. La fel de clar este exprimat numele celci de-a două localități, Sucidava — net distinctă de prima —

¹⁶ Gr. Florescu, *In memoria lui Vasile Pârvan*, I.c., idem, *In amintirea lui Constantin Giurescu*, Buc., 1944, I.c.; idem, *In amintirea lui Constantin Giurescu*, Buc., 1944, I.c.; idem, *In amintirea lui Constantin Giurescu*, I.c.; idem, *In amintirea lui Constantin Giurescu*, I.c.

¹⁷ R. Vulpe, I.c. nota 2.

¹⁸ Gr. Florescu, *In memoria lui V. Pârvan*, I.c.

¹⁹ Idem, *In amintirea lui Constantin Giurescu*, I.c.

²⁰ Idem, *In amintirea lui Constantin Giurescu*, I.c.

²¹ Ibidem.

intr-o inscripție din Durostorum care cinstește victoria împăratului Aurelian contra barbarilor la Dunăre: *quot imp(erator) Aurel(ianus) vicit[reginam] Ze[nobiam] inviso[sque] tyrannos et Carp[os]. . . . inter Ca[rs]ium et Sucid[avam] delevit*²². Mai mult, numele Sucidavei este confirmat și de Ptolemeu și de Tab. Peut. și de Itin. Ant. și de Not. Dign. și de Procopius (De aedif., 239).

În lumina acestor atestări și mai ales în lumina descoperirii revelatoriei de la Rasova, și Sacidava trebuie căutată în sud-vestul Dobrogei. Miliarul ne dă pentru prima oară puțină de a identifica mai precis localitatea, adică de a-i restringe mai mult încadrarea geografică, în funcție tocmai de punctul descoperirii.

Nu trebuie să excludem posibilitatea ca acest document epigrafic să fi fost adus la Rasova din altă parte, în decursul veacurilor. Dar în orice caz, n-am putea admite ușor că ar fi putut fi transportat de la Seimeni ori tocmai de la Topalu. Chiar dacă n-a rămas la locul său initial, unde marca cei 4000 de pași — *M(ilia) P(assum) IIII*, prin care indică distanța de la cetatea Sacidava — pare mai verosimil să căutăm proveniența miliarului intr-una din așezările romane apropiate de Rasova de astăzi, între care nu mai puțin de 6—7 ar concura la o revindere a numelui de Sacidava. O dovadă în plus ne-o dă însăși Not. Dign. Or. XXXIX, 29 și 32, unde, între fortăretele dobrogene de pe Dunăre, de la sfîrșitul sec. al IV-lea și începutul sec. al V-lea, constatăm că Sacidava se afla între Altinum-Oltina și Flaviana — la sud de Rasova²³. Deci, acordul dintre locul de descoperire al miliarului și izvorul antic — care chiar dacă este de dată mai tîrzie decit data miliarului nostru, reflectă o stare de fapte preexistență — se poate face surprinzător de clar și de convingător, cu rezerva că nu putem afirma precis căreia dintre cele 6—7 fortărețe romane, din sec. al III-lea e.n., apropiate Rasovei de astăzi — aflate, de la caz la caz, la distanțe de 1—5 km — i se poate atribui exact numele de Sacidava și căreia acela de Flaviana, sau cărora, după veacul al IV-lea le-am putea spune *Flaviana, Sacidava sau Sanctus Cyriillus*²⁴.

²² CIL, III, 12456; V. Pârvan, *Municipium Aur. Durostorum*, în «Rev. di filol.» p.s., II, Torino, 1924, p. 322; cf. G. Putsch, *Carp[os]*, în RE, col. 1609.

²³ Supra, nota 10.

²⁴ Procopius, *De aedif.*, 239; J. Weiss, *Dobrogea*, p. 44. Într-un foarte recent articol ce va apărea într-o din revista de specialitate din R.P. Bulgaria, R. Vulpe — căruia îl mulțumesc pentru această prețioasă informație — argumentează că Flaviana, stație navală a Scythiei, vecină simetrică stațiunii navale a Moesiei Secundă de la Altinum pe lacul Oltina, trebuie să fie căutată pe lacul Mărileanu. Grațias celor

Oricum, miliarul de la Rasova aruncă lumini noi asupra istoriei marii artere imperiale care legă localitățile de-a lungul Dunării de Jos, la mijlocul sec. al III-lea e.n., dar în special asupra problemei privind identificarea Sacidavei, pe care o scoate din presupusa zonă Seimeni-Topalu²⁵ — unde în chip frecvent hărțile actuale ale Dobrogei antice o plasează și o apropie simțitor de locul ei firesc de existență antică, în apropiere de Rasova, unde, după cum afirmăm, sunt numeroase vestigii care-și dispută acest nume.

РЕЗЮМЕ

Столбовой камень, найденный в 1964 году в деревне Рассова, на берегу Дуная в 12 км южнее Черноводы-Аксиополиса, является важным эпиграфическим документом времен императора Дециуса (249—251), в царствование которого большая императорская дорога по правому берегу Дуная, в стратегических целях была перестроена. Этот документ подтверждает название укрепления Сачидава, но в неправильной форме: т.е. с удвоенным слогом «сі» в творительном падеже III-го склонения, вместо I-го.

Этот камень дает возможность ограничить площадь, которую занимало это укрепление и которое Tab. lent. неправильно упоминает как Сагадава, в то время как Not. Dign. называет его правильно Сачидава, в отличие от Сучидавы. Более ранние исследования определяли местонахождение Сачидавы в зоне Сеймень-Топала. Эта надпись дает возможность установить местонахождения Сачидавы около Рассовы, в одном из 6—7 античных поселений, которые находятся вблизи этой деревни.

RÉSUMÉ

Cette pierre milliaire (miliarium) est un important document épigraphique, découvert en 1964 à Rasova, au bord du Danube, à 12 km au sud de Cernavoda — Axioopolis, et qui date du temps quand Decius (249—251) était empereur; c'est pendant son court règne que la route impériale qui longeait la rive droite du Danube a été refaite, pour des raisons stratégiques-militaires.

Le document atteste le nom de la localité Sacidava, mais sous une forme incorrecte: SACI (CI) DAVE, c'est-à-dire, ayant la syllabe «Ci» dédoublet et la désinence à l'ablatif de la III-e déclinaison, au lieu de la I-e.

De toute façon, il est important de savoir que le «miliarium» offre, par cette mention, la possibilité de restreindre l'aire géographique d'encadrement de cette localité, que Tab. lent. mentionne sous la forme incorrecte de Sagadava, tandis que Not. Dign. l'atteste correctement, Sacidava — distinct de Sucidava. D'anciens essais de localisation de Sacidava l'avaient située dans la zone Seimeni-Topala. Cette dernière inscription nous permet de la localiser aux alentours de Rasova, dans l'une des 6—7 localités antiques qui se trouvent près de cette commune.

două provincii dioclezianee treceau printre cele două localități, deci printre cele două lacuri. Flotele respective erau vecine fără îmâna de Dioclezian formăseară o singură flotă: Clasică Flavia Moesia.

²² R. Vulpe, *de limite méridionales de la province romaine de Scythia, în ms.*, renunță la Sacidava — Topalu sau Seimeni —, inscripția de la Rasova servindu-i drept argument hotărâtor pentru aceasta. Deoarece apariția de la Rasova a coincis cu acțiunea de tipărire a volumului „Din istoria Dobrogei” II, și fiindcă n-a dispus, în timpul corecturilor, deci de o vagă și eronată informație privind miliarul în discuție, a trebuit să folosească pentru localizarea Sacidavei vecile stiri Deci, urmând ipoteza, acum depășită, a lui Gr. Florescu, autorii volumului amintit fixeană Sacidava pe bătrâne Dobrogei, între sec. I—III și între sec. IV—VI, în zona Seimeni—Topala, ceea ce este în total dezacord cu Not. Dign., Or. XXXIX, 29 și 32.

O FIBULĂ DIGITATĂ DESCOPERITĂ LA VÎRTOAPE

S. DOLINESCU-FERCHE și PETRE VOEVOZEANU

Fibulele digitate descoperite pe teritoriul nostru se incadrează într-un grup de antichități răspândit pe o arică mult mai largă și care a constituit subiectul unor discuții ample în literatura de specialitate. În seria acestora se incadrează studiul publicat de Joachim Werner în 1950¹, care, plecind de la fibula digitată descoperită la Nea Anchialos, a dat o nouă interpretare acestei categorii de obiecte. Clasificările elaborate de Werner i-au succedat o serie de studii care analizau în mod critic opinile acestuia referitoare la geneza, centrele de difuzare și apartenența etnică a fibulelor digitate.

Ion Nestor², analizând periodizarea stabilită de Joachim Werner, comparativ cu datele oferite de documentarea arheologică recentă, aduce observații noi care demonstrează că, cel puțin privitor la unele aspecte, clasificarea stabilită de Werner este susceptibilă de modificări.

Discutind critice opinii formulate anterior și aducind contribuții noi pe baza unor observații proprii, Petre Aurelian³ emite ipoteza că geneza grupelor de fibule digitate, atribuite de Werner slavilor, trebuie legată de atelierele bizantine⁴ sau de produsele acestora, iar teoria care le atribuie în exclusivitate slavilor este infirmată adeseori de datele arheologice.

Nu este locul să analizăm aici mai amănunțit conținutul studiilor publicate de cercetătorii români, ele fiind deja cunoscute, dar trebuie accentuat că ele oferă puncte principale de plecare pentru interpretarea acestei categorii de obiecte. Având în același timp valoarea unor

¹ Fibula descoperită întimplător a fost recuperată de Muzeul din Roșiorii de Vede în ale cărei colecții se află. La fața locului nu s-a mai găsit și alte materiale.

² Joachim Werner, *Slavische Bügelfibeln des 7. Jahrhunderts*, în: *Reinecke-Festschrift*, Mainz, 1950.

³ Ion Nestor, *L'établissement des slaves en Roumanie à la lumière de quelques découvertes archéologiques récentes*, în: *Dacia*, N. S., V, 1951, p. 429 - 449.

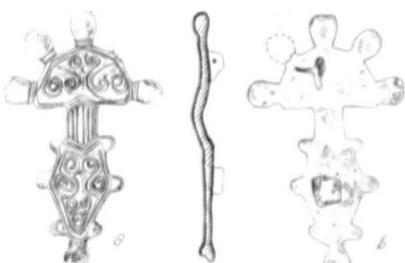
⁴ Petre Aurelian, *Fibulele «digitate» de la Histria (partea II)*, în: *SCIIV*, 16, 1965, 2, p. 295 - 289; idem, *Contribuția atelierelor romano-bizantine la genza unor tipuri de fibule «digitate» din secolele VI - VII e.n.*, în: *SCIIV*, 17, 1966, 2, p. 255 - 276.

⁵ Opiniile formulate de D.I. Pallas și care se referă la seria de fibule A și B (Werner) cu mască umană.

studii generale, ele iau în discuție semnificația pe care o au pe plan local fibulele digitate în cadrul culturii dezvoltate de populația secolelor VI-VII și implicațiile de ordin etnic pe care prezența acestora le ridică.

Fibula digitată prezentată aici a fost descoperită în mod întimplător pe malul Teleormanului la punctul numit «Vîrtoape» (Roșiorii de Vede). Este o fibulă turnată în bronz având înălțimea de 8 cm. Cei cinci butoni sint arti-

(a-b) Fibula «digitată» descoperită la Vîrtoape (desen).

culați de placa superioară prin două linii incizate care sugerează două inele (un buton este rupt). Ornamentarea, realizată după turnare, constă dintr-un decor spiralic excizat, care acoperă atât placa superioară, cât și placa piciorului. Arcul care leagă capul fibulei de placa piciorului, proporțional cu întreg corpul fibulei, este ornamentat cu linii verticale, paralele, incizate. Simetria decorului, atât pe placa inferioară, cât și pe cea superioară este aproape perfectă. Prelungirea piciorului este ruptă, dar se mai remarcă două linii adinice care sugerează mult mai șters însă, cele două inele ale articulațiilor butonilor pe placa superioară. Spatele fibulei este neted, cu excepția arcului care este concav, proporțional cu arcuirea de pe față. O parte din resort și acul au fost distruse dar

portografa se păstrează pe diametrul central al plăcii piciorului. Starea de conservare este bună.

Fibula de la Virtoape este analogă ca formă și ornamentelor două exemplare descoperite în Muntenia⁵, decorate cu ornament spiralic pe ambele plăci, cu fibula fragmentară de la Dervent⁶ (din care se păstrează numai placa superioară), cu două exemplare descoperite în Macedonia⁷ și Scheufelsdorf⁸ (Polonia). O identitate din punct de vedere al formei prezintă — făță de fibula de la Stenyevac⁹ (Iugoslavia), fiind apropiată și de fragmentele de la Orlea și Vîrtop¹⁰. (Oltenia). Din punct de vedere al decorului, fibula de la Virtoape are analogii cu fibula de la Cordoș¹¹, cu exemplarul descoperit la Crucea lui Ferencz¹², ca și cu decorul plăcii superioare al fibulei de la Arăr¹³ și cu fibulele descoperite la Kerci, referindu-ne la exemplarele nr. 3, 4 și 5, pl. 8¹⁴.

Tinând seama de clasificările elaborate, fibula de la Virtoape se încadrează în grupa I D după clasificarea lui Joachim Werner¹⁵ sau varianta valaho-macedoneană (Ion Nestor)¹⁶, grupa a III-a Herbert Kühn¹⁷ și Macedonia-Muntenia I (Petre Aurelian)¹⁸, datindu-se în cea de-a doua jumătate a secolului al VI-lea e.n.

Ion Nestor propune o demarcare de ordin tipologic și genetic în interiorul grupelor I — Werner, fibule «cu picior cu mască și derivate» și cele slave cu mască umană propriu-zisă, trăgind concluzia că exemplarele care se află la Muzeul național de antichități (cu care cel de la Virtoape este asemănător) fac parte din seria de replici slave simplificate și au urmat filiera directă tipologică și genetică a grupei

⁵ Dorin Popescu, *Fibeln aus dem National Museum für Altertum in București*, în «Dacia», IX, X, 1941 — 1944, p. 304, pl. II/121, 122; Ion Nestor, op. cit., p. 446, fig. 51/a-b, 2/a-b; Petre Aurelian, op. cit., (partea II), p. 278, fig. 2/1 — 2.

⁶ Petre Diaconu, *Fibula digitată descoperită la Dervent*, în «SCIV», XIII, 1962, 2, p. 447, fig. 1.

⁷ K. Tackenberg, *Germanische Funde in Bulgarien*, în «Izvestija Institut. V. 1928 — 1929», p. 267, pl. 133/d.

⁸ H. Kühn, *Das Problem der Masurgo-germanischen Fibeln in Ostpreussen*, în «Documenta Archaeologica», Bonn, 1936.

⁹ Zdenko-Vimski, *Gîte et frâslavie Keramik aus der Zeit der sudslavischen Landnahme*, în «Archaeologia Iugoslavica», 1, Belgrad, 1954, p. 79, pl. L.

¹⁰ Maria Comşa, *Două fibule digitate descoperite în Oltenia*, în «SCIV», XII, 1961, 1, p. 103, fig. 1, și p. 106, fig. 2.

¹¹ Stefan Ferenczi, *O nouă descoperire din epoca migrărilor în cartierul Cordoș al Clujului*, în «Omagiu lui Constantin Diaconoviciu», p. 197, fig. 2, și p. 198.

¹² Ion Nestor, op. cit., p. 439, fig. 2/a-b.

¹³ Stamen Mihailov, *Ранно-среднеделовни фибули в България*, în «Известия-Институт», Sofia, 1961, p. 41, pl. 8, fig. 6.

¹⁴ Ribacov, В.А., *Древные Руси*, XVII, 1953, pl. 8/3, 4 și 5.

¹⁵ Joachim Werner, op. cit.

¹⁶ Ion Nestor, op. cit., p. 446.

¹⁷ H. Kühn, op. cit.

¹⁸ Petre Aurelian, op. cit., (partea II), p. 278.

Arăr-Artek-Histria¹⁹. Ion Nestor consideră că și Joachim Werner, că acest tip descinde dintr-un tip de fibulă ostrogotică și gepidică, fiind posibilă dezvoltarea lui în spațiul carpatodunărean, aici putindu-se surprinde și etapele cele mai vechi ale procesului care a dus de la tipurile germanice, la replicile slave.

Petre Aurelian arată că fibulele digitate nu ar reprezenta neapărat pe slavi, că în condițiile istorice existente ele puteau fi purtate și de alte grupuri etnice decât cele slave. După acest din urmă autor, un criteriu în atribuirea centrelor care le-au produs trebuie să-l constituie și calitatea execuției tehnice. Analizind fibulele digitate, comparativ cu alte obiecte de podobă bizantine folosite în imperiu, observă similitudinea de execuție și particularități ornamentale și tehnice care indică caracterul unitar al centrelor de producție. Demonstriend apartenența fibulelor digitate la atelierele bizantine, face o demarcare între seria de «prototipuri» bizantine (în care s-ar încadra alături de fibula din grupa Macedonia-Muntenia I²⁰ și exemplarul de la Virtoape) și replicile indigene cum ar fi exemplarul Muntenia II. Din discuțiile purtate de majoritatea cercetătorilor, se desprinde opinia²¹ că fibula digitată dezvoltată din tipurile germanice²² sau romane²³ a parcurs mai multe etape de evoluție și a fost adoptată de slavi pe o anumită treaptă.

Credem că pentru atribuirea unui grup de antichități este necesară asocierea cu alți factori care să demonstreze cărei populații îi este caracteristic grupul respectiv. Referindu-se la exemplarul descoperit la Virtoape și la cele similare din Muntenia, observăm că ele formează un grup restrins de descoperiri izolate, neînsoțite de alte obiecte și a căror situație stratigrafică nu a putut fi precizată. Dacă ar fi fost descoperite în morminte sau în alte complexe inchise cunoscute (locuințe, bordeie) de caracter slav, atunci fibulele ar putea fi legate de elemente de ordin ritual și de obiecte caracteristice culturii materiale slave. Dar este posibil ca ele să fi fost vehiculate și de alte grupuri etnice care au locuit o perioadă în spațiul unde sint răspândite.

Așteptind cumularea unor date mai bogate, ne rezumăm deocamdată la încadrarea tipologică a fibulei de la Virtoape, în raport cu sistemele de clasificare deja stabilite.

¹⁹ Ion Nestor, op. cit., p. 445.

²⁰ Petre Aurelian, op. cit., (partea II), fig. 2/1.

²¹ Petre Aurelian, op. cit., (partea II), fig. 2/2.

²² Herbert Kühn, și alții, op. cit.

²³ D.L. Paliș, Stamen Mihailov și alții, op. cit.

UN ATAC AL TĂTARILOR A SUPRA MOLDOVEI

(SEPTEMBRIE 1758) *

ALEXANDRU LIGOR

Alexandru Papadopol Callimah¹, în a sa *Notă istorică despre Bîrlad*, reluind o interesantă stire din lucrarea lui Dapontes, intitulată « Δακικαι Ἐφημερίδες » (« Jurnale dacice»)² nota:

«... In septembrie 1758, tătarii de bugeac și tătarii ногай calca Tara de jos a Moldovei. Ei năvăleau conduși de șapte sultani, și această invazie numără una său mii de tătari. Contemporanul Daponte, care se afla atunci la Iași descrie cu lăcrimi, risipirile, prădările și batjocurile făcute de tătari. Orașele Bîrladul și Focșani au fost prădate și arse cu desdovârsire; toate satele de la Prut pînă la Siret au fost arse și mii și mii de moldoveni luati în rochia tătarilor ».³

La acest eveniment se referă și C.C. Giurescu: Ioan Teodor Callimachi «... cînd, ca o încununare a carierei și o recunoaștere a serviciilor aduse împărăției, e numit domn al Moldovei, el era om bătrîn... Pînă a nu sosi în țară, tătarii din Bugeac, care se răsculaseră sub conducerea unei căpetenii, Crîm-Gherei, venite din Dobrogea, cer să li se dea o sumă de bani și diferite daruri; caimacamul, un grec, Vidale, refuză. Rezultatul e că răsculății prădă o bună parte a Moldovei făcînd mari pagube. Ioan Callimachi își face

* Văzut prin prisma unui arzmahzar (petiție adresată sultanului sau marelui vizir) aflat în patrimoniul muzeului "V. Pârvan" din Bîrlad.

Documentul a fost prezentat și în comunicarea tinută în cadrul Societății de științe istorice din R.S. România, la data de 7 mai 1966, intitulată „Considerații asupra unor documente aflate la Muzeul V. Pârvan din orașul Bîrlad”.

¹ Istorici și om politici români. Ministerul de externe (1865–1866), de culte (1868), membru al Academiei Române. Printre cele mai însemnante scrierile sale notăm: « Slobozile în România », « Alexandru Mavrocordat Exaporitul », « Un episod din istoria tipografiei în România ».

² Voir *Ephemerides daces ou chroniques de la guerre de quatre ans* (1736–1739). Publiées, traduite et annotée par Emile Legrand, tome I (texte grec), Paris, Ernest Leroux, 1880–1881, p. 290. Cronicarul grec Dapontes Constantin (Chesarie) (1712–1782), secretar al Domnului Constantin Mavrocordat, a fost martor ocular al atacului tătarilor din 1758 asupra Moldovei.

³ Ediția Tipografiei George Catafany, 1889, p. 32 și următoarea.

deci intrarea în Iași, în împrejurări triste, după ce străbătușe o țară jefuită și arsă »⁴.

Nicolae Iorga, la rîndu-i, amintește de acest groazănic atac, scriind: «... În momentul cînd un teribil iureș tătăresc, pe care n-avu cine să-l infrunte, puștia țara... »⁵

Baza informativă a istoricilor — pentru descrierea evenimentului din Moldova anului 1758 — a constituit-o cu precădere lucrarea cronicarului grec menționat.

Iată însă că, în colecția documentelor medievale de la Muzeul bîrlădean, se află un arzmahzar original, scris pe hîrtie, în limba română (cu caractere chirilice), și semnat de Iacob — mitropolitul Moldovei — precum și de alți boieri, egumeni și locuitori moldoveni, ce se adresează sultanului de la Constantinopol⁶.

Actul nu poartă vreo dată (de an, lună ori zi) Critica diplomatică, internă și externă (analiza limbii, a scrierii, a hîrtiei, a cernelii etc.), ne conduce să crede că documentul a fost scris pe la mijlocul veacului al XVIII-lea. Printre semnatarii acestei plingeri adresate sultanului, se numără și mitropolitul Iacob al Moldovei, ce deține această funcție între anii 1750–1760⁷. Apoi, dacă atacul tătarilor a avut loc în septembrie 1758, înseamnă că petiția trebuia să fi fost scrisă către finele lui septembrie, ori cel mai tîrziu în prima parte a lui octombrie 1758. Așa cum vom constata din parcurgerea documentului, locuitorii Moldovei au mai trimis următorul, neprimind nici un răspuns, l-au intocmit pe acesta.

⁴ *Istoria Românilor*, vol. III, p.I, p. 269 și urm.

⁵ *Istoria Românilor*, vol. VII, *Reformatori*, București, 1938, p. 177.

⁶ Dos. 1, doc. 1.

⁷ Lecca O.G., *Dictionar istoric, arheologic și geografic a României*, Ed. « Universul », 1937, p. 339.

Ne punem o întrebare firească: de unde existența documentului în țara noastră și nu la Constantinopol, cum ar fi fost firesc? Este destul de probabil, ca atacul tătarilor să se fi încheiat mai devreme decât s-ar fi decis trimiterea actului spre capitala Imperiului otoman.

Iată conținutul arzmahzarusui:

„No(i)* robi(i) mări(i)lo(r) voastre su(l)ta(n), ce vă aflați la p(o)a(r)ta Bugiacului(i) și asupra noha(i)lo(r), mitropolitul(t) târă(i), epi(s)cop(i), egumen(i), boeri(i), ca(i)maca(mii) și a(l)ți boeri și toti lăcuitorii(i) di(n) raiaoa Mo(l)dovii pri(n) ace(s)tu a(l) no(s)tru pleca(t) a(r)zumahzar, cu aceia de robi l(n)drăznire arătă(m) mare și mu(l)tă jalobă a noastră, cătră pre l(n)ă(l)ate și lumina(te) picioarile mări(i)lo(r) voastre. Că nu ști(m) di(n) ce picină este că vide(m) că toti săraci(i) di(n) raiaoa Mo(l)dovii să pradă de to(t) și să jăcău(s)cu, să omoară și să robe(s)cu, și să a(r)du cu focu fănați(le) și ari(i)le cu pă(i)ne și casi(le) pe la tă(r)gu(ri) și pe la sate de cătră tătară(i) noha(i) și bugigi(i). Și toată raiacoa s-a răsipit(t) și s-a bejeni(t) pi(n) pădu(r) și păra, u(n)de nice acolo nu po(t) să se mi(n)tuia(s)că. Și nu numai(i) că-(i) pradă de buca(te) și de a(l)ti(te) ce a(u) pe afară, ce neco(n)teni(t) și acolo pi(n) păduri năvăli(ndu) tătară(i) cu a(r)mile lo(r), mu(l)time de oamni(ni) di(n) săracă raia a(u) omoră(t). Și pe căpă pri(nd) vii li robă(s)cu și-(i) facu bagicioră de feme(i)le și feti(le) oaminilor(r). Și a(l)tile mu(l)te nevo(i) și supără(re) ce să faci l(n)tracea(s)tă u(r)mă dată, nu s-a(u) făcu(t) i(n) săraci(i) raiail(i) acesteie de că(ndu) si(n) și pără a(c)mu. Că ma(i) la toa(te) ținuturi(le) n-a(u) răma(s) nice u(n) fe(l) de dobito(c) nelua(t); pă(i)ni(l)e celi stră(n)să pe la ari(i) le a(r)du; celi ce a(u) răma(s) nesăcerate să prăpăde(s)cu pe pămă(nu). Și mu(l)ți di(n) lăcu(i)tori(i) ținuturilo(r) de su(s), de spa(i)ma și groaza aceasta s-a(u) răsipit(t) și s-a(u) du(s) pi(n)tr-a(l)tă tără, lăsi(n)du-(i) toa(te) ale lo(r) la peri(re), numai(i) să scapi cu sufletul(le) de u(r)gia aceasta.

Pe(n)tru cari și no(i) cu toți(i) ne afăl(m) la mari l(n)tre(s)tăci(u)ne și ne meră(m) ce va să fie această u(r)gie și mari pradă asupra noastră și asupra săracilo(r) raia. Că no(i) purure a(m) fo(stu) și si(n)te(m) supu(și) spre toa(te) poro(n)ci(l)e l(n)părăt(i), și hai(ni) nu si(n)te(m), cu(m) și cătră mări(i)le voa(s)tre

nice cu u(n) chi(p) de l(n)potriv(i)re n-a(m) stătu(t), nice cu vre(o) greșelă nu ne ști(m) vinovați. Și, după dre(p)ta(tea) noastră, avă(l)d toată supun(i)re, ca niște robi cătră mări(i)lu voastri, a(m) aște(p)ta(t) și aște(p)tă(m) apără(re) și sprejineală, fii(nd)că de mu(l)te ori raiaoi Mo(l)dovii a(u) avu(t) l(n) trecuti(le) vrem mu(l)tă folosi(n)ță și sprejinea(lă) de către prei(n)-ă(l)tati(i) hani și su(l)ta(ni), ca de niște vechi(n)părați a(i) noștri și păzitori de dre(p)ta(te) lui Du(mn)iză(u).

Dumilo(r) sale mă(r)zaciilo(r) și tătaralo(r), Bugiaculu(i) cu ca(re) ne megiesi(m), iară(s)i nu ne ști(m) greșiti cu nemică, ce a(m) păzi(t) toa(te) bine și precu(m) să cade cu odi(h)nă dumilo(r) sale. Că toată hrana și bucati(l)e, lo(r), și pără astă(z) si(ntu) l(n) pămă(n)tu(l) Mo(l)dovii și nime, oricăt(d) de puji(n) nu s-a(u) supără(t) piste dre(p)ta(te).

Pe(n)tru aceasta, cu plecăciune pără la pămă(nu), și cu fie(r)bi(n)ți lacră(m) ne rugă(m) mări(i)lo(r) voa(s)tri, să socotiti dre(p)ta(tea) lu(i) Du(mn)iză(u), că nu si(n)te(m) cu nemică vinovați, nice si(n)te(m) hai(ni) l(n)părăt(i) s-a(u) mări(i)lo(r) voastri, și să fie mila mări(i)lo(r) voa(s)tri, să poro(n)ci(t) să să opria(s)că prada să să rădice tătară(i) de asupra săracilo(r) raeli(i), că n-ari ma(r)gini ră(j)uta(tea) aceasta ce s-a(u) făcu(t) i(n) tăcloasa tară.

Iară de si(n)te(m) greșiti(ti) sa(u) vinova(ti) cu ceva, iară(s)i ne rugă(m) mări(i)lo(r) voastri să fiți milo(s)ti(vi), ca niște stăpă(ni), și să ne arătați ce este greșala noastră, că no(i) nu ști(m).

A(m) tri(i)mi(s) și u(n) boe(r), anume Vasile sto(l)ni(c), ficiorul(l) lu(i) Nege(l), cu carile a(m) și scri(s) mări(i)lo(r) voastri, și de atâte zile nemică nu ști(m), nice vreau(n) răspu(ns) nu a(m) luat(t).

Și cu(m) va fi mila mări(i)lo(r) voastri".

Urmează semnăturile mitropolitului Iacob, ale caimacanilor, egumenilor, boierilor (însotite de pecete) — în număr de 41. „Și a(l)ți lăcu(i)tori, to(ti) săra(c) raeli(i) Mo(l)dav(i)" subscrui prin puneri de deget (15 locuitorii.)

Arzmahzarusul are o însemnatate științifică deosebită. Cum lesne se înțelege, el constituie baza temeinică pentru cunoașterea evenimentului din toamna lui 1758, în Moldova. El vine să redea noi aspecte ale realității aceluia timp, nerelevante de alte izvoare narrative. În fine, lasă pe acel care îl studiază atent, să înțeleagă implicațiile negative ale atacului de pradă asupra Moldovei și cum se conjuga el cu alte vicisitudini, ce frină dezvoltarea țărilor române.

* Literalele coborâtoare în rind sunt închise de paranteze rotunde.

* Moldova în întregime n-a fost niciodată raia turcescă, numai un foarte mic teritoriu al ei și acesta cu intermitențe. Fiind vorba de o plingerie adresată sultanelui, autorii au urmărit a-i cîștiga înăgăduindu-l — bunăvoie. Este o evidență genoului intenționată.

ARME ALBE ȘI DE FOC DIN COLECȚIA MUZEULUI MILITAR CENTRAL¹

(II)

CRISTIAN VLĂDESCU și CAROL KÖNIG

In intenția de a întregi prezentarea pieselor rare cu particularitățile lor, cercetarea noastră sub forma contribuției la cunoașterea armamentului în evoluția lui și îndreaptă și de data aceasta către ceea ce iese din cadrul tipologicii obișnuite și dă nuanță de originalitate².

Într-o execuție deosebită se prezintă o spadă moscovită de la sfârșitul secolului al XV-lea (nr. inv. 26395)³. Are lamă lată prevăzută cu șanț median pe primul sfert, incadrat de incizii ornamentale și gardă cu brațe în formă de litera "S", cu origine ovală (1,16 m lungime). Minerul, cu o ușoară curbură pe mijloc, este din os sculptat cu motive geometrice, care îl despart în două zone decorative. Cea superioară este încrustată cu cercuri de esență maro, alternând cu linii frante metalice, iar partea inferioară cu romburi maro pe fond alb, mărginirea de o rețea formată din două sîriuri de sîrmă fin impletită. Extremitățile minerului sunt întărite cu două verigi argintate, incizate și capul sferic ornamentat cu aceleași motive, dar reliefate, avind în loc de buton o aplică în formă de stea cu cinci colțuri (fig. 1).

Interesantă este o spadă din a două jumătate a secolului al XVI-lea, care constituie prototipul săbilor de cavalerie din secolele XVII—XVIII (nr. inv. 26381)⁴. Lama ei se subțiază

și devine rotunjită la vîrf. Garda, care caracterizează modelul amintit, are două brațe plate cu terminații în unghi și apărătoare în spirală pe partea expusă a mlinii. Apărătoarea prezintă incizii florale și o perforație în formă de cruce cu terminațiile brațelor trilobate. Din apărătoare se formează arcul de impreunare, de pe care pornește o ramură sprinjinită pe un învel lateral, din interiorul gărzii. Scheletul de fier al minerului are cap în formă de ciucercă și buton proeminent. Ambele fețe ale lamei, pe prima jumătate oferă încrustații cu aur, pe slocuri sterse, alterând cu cercuri suprapuse.

Din secolul al XVII-lea datează o sabie ungu-rească (nr. inv. 1111). Are lamă ușor curbată, cu un tâis și un șanț median pină aproape de vîrf, unde se formează un al doilea, scurt, spre muchia netăioasă (lungimea 1,06 m). Pe partea exterioară de la talon spre vîrf, lama este prevăzută cu incizii aurite (parțial sterse), reprezentând un tun cu două sulige încruzișate și un călăreț în armură de epocă, cu sabia curbă în mîna dreaptă, deasupra căruia este gravat: *Anno 1663* și o pasăre în profil stînga cu aripile inchise, pe cracă. Pe partea interioară a lamei sub gardă, la talon același ornament, urmat de silueta unui pedestru înarmat cu sabie și inscripția *Ripomeius*, indicind numele meșterului și pasarea în profil dreapta cu aripile deschise, gata de zbor.

Garda este dreaptă, în cruce, cu originea rombică, încizată cu ornamente florale și miner cu cap încovoiat, decorat cu motive florale reliefate. De capul minerului este fixat un lanț, care face oficiu de arc de impreunare, montat cu capătul opus pe brațul anterior de gardă (fig. 2).

Excepțional executate sunt două săbii din secolul al XIX-lea.

Prima (nr. inv. 1310) datează de la începutul secolului al XIX-lea (98 cm lung.) și are lamă curbă cu un tâis, gardă cu brațe drepte din bronz, bogat decorate cu motive reliefate ca și originea ei prelungită cu ecuson. Arcul de impreunare este înlocuit de două lanțuri prinse la capete cu două agrafe-paftale.

¹ Vezi Cristian Vlădescu și Carol König, *Arme albe și de foc din colecția Muzeului Militar Central*, I, în «Revista Muzeelor», nr. 4, 1965, p. 344—348.

² Ilustrarea unei bune părți din aceste piese poate fi urmărită în planșa *Colecția de arme a Muzeului Militar Central*, Ed. Militară, București 1967, întocmit de Cristian Vlădescu și Carol König.

³ Provenită din colecția imperială germană și cumpărată la licitație de la W. Graupe din Berlin de către C. Karadja, ai căruia moștenitorii au donat-o impreună cu alte arme Muzeului Militar. În legătură cu cedarea colecției de arme C. Karadja Muzeului Militar Central, vezi Cristian Vlădescu, Carol König, *op.cit.*, p. 348.

⁴ Aceeași proveniență cu precedenta (lung. 1,03 m). Pentru tipologia spadelor și săbilor de cavalerie din sec. al XVI-lea cf. Cristian M. Vlădescu, *Încercări asupra perioediștilor și tipologiei aramelor albe medievale, secolele XV—XVIII*, în «Studii și materiale de muzeografie și istorie militară», I, 1968, p. 83, 84, fig. 10 a, chiar pentru acest tip.

Fig. 1. Spadă moscovită — sfîrșitul sec. al XV-lea — detaliu mînar.

Fig. 2. Sabie ungurească din 1663.

Fig. 3. Coif - cabasset - de parădă — a doua jumătate a sec. al XVI-lea.

Fig. 4. Bușdagan ungurească de parădă din 1668.

Fig. 5. Secură saxonă de bresilă — prima jumătate a sec. al XVII-lea.

Fig. 6. Tun mic de mimbă — sec. al XVI-lea.

Fig. 7. Pușcă cu fîșă — începutul sec. al XVII-lea (detaliu la mecanismul de darea focului).

Minerul este executat în aceeași manieră, dar împărțit pe fețe laterale în patru registre cu motive ornamentale reliefate și terminat în formă de cap de pasăre. Teaca este imbrăcată cu două garnituri despărțite pe o porțiune de o bucată de piele maro. Garniturile sunt ornamentate pe ambele fețe în relief cu două siruri de spirale, având în mijloc un rind de ovale alternând cu cercuri mici, iar capetele au pătale, care susțin cîte un inel de fixare la portăschie.

A doua (nr. inv. 12559), este o sabie ungurască mai recentă, de la sfîrșitul secolului trecut, cu lamă curbă, având un tâș și sănț lat pierdut spre virf. Prima jumătate a lamei, pe ambele fețe, este ornamentată cu motive mari florale, parte din exterioră încadrind între ornamentele stema încoronată a Ungariei. Garda din alamă, ca toate anexele metalice, este în formă de literă «S», cu originea ornamentată în relief pe care sunt fixate monturi de pietre prețioase. La fel minerul și capul său, ușor încovoiat.

Teaca, imbrăcată în catifea bleumarin este ornată cu două garnituri, la virf și la gură, la nivelul căreia, cînd sabia este în teacă, formează un complex ornamental cu decorația gărzii și a minerului. Între acestea, pe partea exterioară a catifelei sunt fixate două aplice mici dreptunghiulare filigranate, prevăzute cu cîte cinci rubine și două inele.

O altă raritate o constituie o pavăză de tip boemian⁶, din a doua jumătate a secolului al XV-lea, din lemn acoperit cu piele de culoare castaniu închis. Are formă dreptunghiulară lobată pe mijloc și toată suprafața ornamentată cu motive florale mult ramificate. La partea superioară, porțiunea lobată prezintă în centru un blazon cu un vultur negru avind aripi deschise, capul în profil dreapta și un scut despărțit în roșu, alb, galben. În stînga este un scut cu o cruce roșie pe un cimp galben și în dreapta altul despăcat cu o bandă roșie pe fond galben, având în cimpuri cîte un leu.

Marginica de sus a pavezei este trilobată, iar cea de jos ușor rotunjită. Pe partea interioară are un dispozitiv cu belciuge de agătare (dimensiuni 1,10 × 0,38 m).

Este de remarcat un coif « Cabasset », din a două jumătate a secolului al XVI-lea (nr. inv. 595). Înalț de 28 cm, are calotă conică cu virf încovoiat și boruri late în luntre și ascuțite spre virfuri. Borurile sunt decorate cu butoni-rozete

⁶ Eduard von Lenz, *Mitteilungen aus der Renaissance Abteilung der Kaiserlichen Ermitage zu St. Petersburg*, în « Zeitschrift für historische Waffenkunde », 5, 6, p. 224, 225, 227, 230; Gustav Stockhammer, *Einner Tartschen*, în « Zeitschrift », VII, 1, p. 131–133; Felix Hauptman, *Eine Prager Tartsche des Dresdner Historischen Museums*, în « Zeitschrift », VIII, 3/4 p. 82, 83; Vladimir Denkstein, *Pavises of the Bohemian Type* în « Acta Musei Nationalis Prague », Seria A, XVI, 1962, nr. 4–5, p. 227, cat. 44, pl. 53; *Das Wiener Bürgerliche Zeughaus Gotik und Renaissance*, Viena 1964, p. 34, cat. 17, fig. 11; *Ausstellung Waffen und Uniformen in der Geschichte*, Berlin, 1957, fig. 12, cat. 66.

și marginica dințată, iar calota este bogat ornamentată, avind în chenare desene florale, zoomorfe și geometrice. Pe ambele fețe ale calotei, în mijloc este plasat un cavaler în armură din secolul al XVI-lea, armat cu scut « rondăș » pe mină stîngă și lance în mină dreaptă, iar în chenarele marginale dragon înaripat, panoplie formată din scut triunghiular, coif « armet » cu penaj și steaguri încrucisate, pisică sălbatică, pasăre, animal de pradă, atribute relateate pe fața opusă, dar în ordine inversă și totul încadrat de ornamente mari florale reliefate (fig. 3).

Dintre armele de ceremonie, colecția dispune de un buzdugan unguresc de breslă și de o secure saxonă, destinată ceremoniilor breslașilor.

Buzduganul (nr. inv. 1118), lung de 48 cm, are fierul compus dintr-un orificiu tubular, pe care sunt fixate nouă fasete triunghiulare, care constituie corpul propriu-zis, înmănușat la o coadă scurtă de lemn lustruit, având patru fețe despărțite la partea superioară cu fișii de os marchetă și întărite pe mijlocul lor cu garnituri metalice alungite, împrejmuite de esenje difamate de os încrustat, la partea inferioară distin-ghindu-se inițialele *I.K.A.D.* și anul 1666.

Minerul este placat în întregime cu os, ornamentat cu motive în spirală și gravat cu două medalioane în care se înscriu două personaje în costume maghiare din secolul al XVII-lea (fig. 4).

Secura de breslă saxonă din secolul al XVII-lea era folosită de bresle numai la procesiuni⁷. Are fierul dreptunghiular, cu o perforație în cruce și virf alungit, terminat cu un bumb de alamă. Pe latura opusă, muchia netăioasă este proeminentă și zimțată cu o rețea de romburi.

Coadă securii este placată cu os, despărțit în sapte registre, ultima placă fiind alungită cu picior. Toate registrele prezintă în gravură pe os, personaje religioase și laice, fiecare registru alternând pe partea posterioară cu tablile de săh și breslași ținând în mînă sau pe umăr tipul de secure prezentat (fig. 5).

In categoria armelor de foc portative se remarcă o teavă de pușcă grea⁸ de la sfîrșitul secolului al XV-lea (nr. inv. 890). Teava este făurită

⁷ Auguste Demmin, *Guide des amateurs d'armes anciennes par ordre chronologique depuis les temps les plus reculés jusqu'à nos jours*, Paris, 1879, p. 463, fig. 25; Angelo Angelucci, *Catalogo della Armeria Reale*, Torino, 1890, p. 354, 355, cat. I, p. 126, 127; J. Scheidler, *Inventar der Waffensammlung in dem Rumänischen Königschloss Peleş (Sinaia)*, Viena, 1907, 1924, (ms. la Muzeul Peleș), gr. XXVI, nr. 1985, 931, 945.

Două asemenea securi se află în colecția de arme a Muzeului Peleș și una de ceremonie în colecția de arme a Muzeului de istorie a Transilvaniei. Vede pentru tipologie Cristian M. Vladescu, *op.cit.*, p. 105, 206, fig. 43, iar pentru modul de decorare a armelor, Cristian Vladescu, *Din Popa și Carol König. Cu privire la unele aspecte ale artelor armurării și modul de decorare a armelor în secolele XVI–XVIII. Sesizarea de comunicări a muzeelor de artă*, februarie 1968, p. 210.

⁸ P. Sîx, *Entwickelung und Gebrauch der Handfeuerwaffen*, în « Zeitschrift », II, 7, p. 268–269; Cf. Carol König, *Scurt istoric al evoluției armelor de foc portative (secolele XIV–XVIII)*, în « Studii și materiale de muzeografie și istoria militară », I, 1968, p. 67.

din fier, neghintuită, cu o formă exterioară tronconică. La partea superioară se găsesc piele pentru luarea liniei de ochire, telul și două înălțători fixe. La partea inferioară, țeava este prevăzută cu un propitor și două proeminențe cu orificii de fixare la uluc. Alături de aceste elemente, piesa mai are atașate o brătară și o furcă mobilă, cu ajutorul căreia arma era sprințită în momentul tragerii. Este interesant de remarcat că această țeavă putea fi folosită ca armă portativă dacă i se adăuga un pat și uluc și ca tun de calibră mic, fixat de obicei într-un butuc de lemn cu ajutorul furcii pe care o mai păstrează.

Încărcarea la acest tip de armă se făcea pe la gura țevii, iar pentru a deschide focul, se aprindea cu un filul pulberea din locașul (tigaiță) dispus pe partea dreaptă a țevii lingă tunet. Flacără produsă era transmisă printr-un orificiu (lumină) încărcăturii explozive interioare⁸. Aceste arme fac trecerea spre puștile și archebezele cu un sistem mecanic de dare a focului, folosit masiv în secolele XVI—XVII.

În cadrul aceleiași metode de tragere și încărcare se află un tun mic de mină⁹ din secolul al XVI-lea (fig. 6, nr. inv. 919). El este compus dintr-o țeavă din fier forjat, neghintuită (cal. 25 mm), cu forma exterioară cilindrică, pat, uluc și două brătări de fixare a țevii. Această piesă, spre deosebire de țeava amintită mai sus are montată la partea dreaptă tigaiță.

Dintre archebezele cu filii (arma cu un sistem mecanic de dare a focului) vom aminti două piese. Una compusă dintr-o țeavă, neghintuită (cal. 16 mm), pe care sunt montate telul și înălțătorul tubular¹⁰. Mecanismul de dare a focului este format din cocoșul port-filii, arcul lui, tigaiță și platina, iar patul și ulucul sint din lemn sculptat (nr. inv. 702). Pe partea dreaptă a patului (de o construcție mai nouă) se află un locaș cu capac glisant. După modul de construcție arma datează din secolul al XVII-lea¹¹. Celalătă archebeză cu țeavă neghintuită are aceeași formă exterioară tronconică (cal. 11 mm) și sistem pentru luarea liniei de ochire. Mecanismul de dare a focului construit într-un mod deosebit este format din cocoșul port-filii, tigaiță și un sistem foarte simplu de funcționare (fig. 7). Nu are platină, iar patul și ulucul sint din lemn (nr. inv. 705). Arma datează de la începutul secolului al XVII-lea.

⁸ La această țeavă li lipsește locașul, iar lumina este astupată.

⁹ W. L. CARMAN, *A history of firearms*, Londra, 1936, p. 90—91.

¹⁰ Sistem foarte rar întâlnit în armele din colecțiile muzeelor noastre.

¹¹ W. L. CARMAN, *op.cit.*, p. 89—104; N. BOSTON, *Old guns & pistols*, Londra, p. 24—32.

Majoritatea colecției de arme de foc medievale și din prima perioadă a epocii moderne este reprezentată de puști, carabine și pistoale cu cremene.

Astfel, interesant este și un pistol cu cremene spaniol din anul 1719 (nr. inv. 1254), compus dintr-o țeavă neghintuită (cal. 15,5 mm), cu o suprafață exterioară neuniformă, ornamentată, cu un mecanism de dare a focului complet, pat și uluc din lemn sculptat.

Pe partea superioară a țevii, lingă tunet se găsesc o marcă, reprezentând un cerb în fugă și contramarca, o coroană sub care este scris:

* DIES
QUI
REI *

Incadrată spre înainte de inscripția « EN MADRID, ANNO 1719, ES QUIBEL ».

De o construcție deosebită este o carabină engleză troblon cu cremene, compusă dintr-o țeavă de oțel acoperită la partea superioară, cu montură dantelată de argint cu ornamente geometrice, florale și în forme de frunze. Mechanismul de dare a focului este complet, iar piesele care il compun sunt gravate. Pe platini se găsesc inscripția:

* LONDON
WARANTED *

Patul și ulcul din lemn au fost placate în întregime în metal dantelat cu multă măiestrie, decorat cu motive asemănătoare celor de pe țeavă¹².

Caracteristici deosebite aflăm la o pereche de pistoale din a doua jumătate a secolului trecut.

Cele două pistoale franceze de duel au țevile de oțel brunat cu suprafață exterioară de formă tronconică (cal. 14 mm). La gura țevii sunt gravate motive ornamentale cu flori și frunze. Fiecare țeavă are cătare, tel și înălțător cu fonie fixă. Primul pistol poartă cifra « I » și al doilea cifra « II », incizate pe partea dinapoi a țevii. Armele sunt fabricate la Paris și poartă pe țevi inscripția BAUCHERON A PARIS¹³, incertă cu frunze de viță.

Încheiem aici cea de-a doua parte a prezentării noastre, menită să facă și pe această cale cunoscute piesele semnalate din colecția de arme a Muzeului Militar Central ca făcind parte, alături de armele din alte colecții, dintr-un domeniu mai puțin cercetat, căruia abia în ultima vreme i se acordă atenția cuvenită.

¹² O carabină identică se găsește în colecția de arme a Muzeului Peles.

¹³ Pe unul din pistoale, inscripția are o greșeală ortografică. În loc de Paris este scris Païs.

PROBLEME DE ETNOGRAFIE ȘI ARTĂ POPULARĂ ÎN DEZBATEREA REVISTEI «TRANSILVANIA»

CONSTANTIN CATRINA

Continuind aspirațiile generației sec. al XVIII-lea și inspirindu-se din ideologia revoluției de la 1848, inițiatorii Asociației transilvăneni pentru literatură și cultura poporului român, mișcare culturală cunoscută și sub numele cel mai popular de « Astra », au desfășurat de-a lungul multor decenii o vastă operă de mobilitate în vederea ridicării culturale a poporului român¹.

Prințe obiectivele inscrise în programul de activitate al « Astrei », încă din momentul înființării sale la 23 octombrie—4 noiembrie 1861, subliniem hotărîrea adunării generale ținută cu această ocazie de a tipări și o revistă care să oglindăască în mod permanent programul său de activitate.

După șase ani de întirzare din motive de ordin material, revista « Transilvania » apare în ianuarie 1868 la Brașov și reprezintă organul de presă al « Astrei », creat « pentru publicarea afacerilor ei și pentru lăptirea mijloacelor înaintării literaturii și culturii poporului român »².

¹ V. Curticăpeanu, *Mișcarea culturală românească pentru unirea din 1918*, București, 1968, p. 69.

² Actele privitoare la ursirea și înființarea Asociației transilvăne pentru literatură română și cultura poporului român, p. 34; apud: V. Curticăpeanu, *op.cit.*, p. 84.

Cu o tematică deosebit de variată, din care nu lipsesc multe aspecte ale etnografiei, artei populare și folclorului românesc, revista « Transilvania » este socotită ca cea « mai stârnoatoare dintre publicațiile puse în slujba realizării programului de muncă al « Astrei », a cărei « existență și activitate a vibrat — după cuprinzătoarea formulare a lui Barbu — în tot corpul națiunii din toate țările locuite de români »³.

Bogat documentată, revista « Transilvania » înmănuiează în cele 85 volume ale colecției sale « un adevărat tezaur de materiale »⁴, axat pe cunoașterea și înțelegerea culturii poporului român din cca de-a doua jumătate a sec. al XIX-lea și din primul patrăz al sec. al XX-lea.

Istoricul, filologul, etnograful și folcloristul, activistul cultural ca și oricare cititor dormic să cunoască creația înaintașilor săi, este mișcat de entuziasmul și claritatea ideilor puse în dezbaterea acestei reviste românești.

Pe baza fondului de materiale publicate, a inițiatiilor și rezultatelor din acest domeniu al culturii spirituale, se pot contura următoarele preocupări etnografice și de artă populară românească ce au apărut de-a lungul anilor în paginile acestui organ al mișcării culturale din Transilvania:

1. Atragerea, stimularea și îndrumarea entuziaștă a intelectualilor în ceea ce privește dezvoltarea unei activități monografice, ca principală metodă de studiu și cunoaștere a satului românesc.

2. Organizarea de expoziții etnografice și culturale, mijloc de educare patriotică a maselor.

3. Popularizarea și valorificarea artei românești, acțiune realizată prin editarea unor valoioase lucrări de artă.

4. Informarea permanentă a cititorilor cu principalele probleme de specialitate apărute în diferite publicații și mai ales cu acele aspecte referitoare la cultura materială și spirituală a românilor din Transilvania.

5. Organizarea muzeului istoric și etnografic din Sibiu, acțiune de mare inițiativă a « Asociației », transformată în « cea mai splendidă sărbătoare culturală »⁵, cum se precizează în mai toate materialele referitoare la această realizare.

Reluind ordinea acestor momente cronologice referitoare la principalele acțiuni ale revis-

³ « Transilvania, indice bibliografic selectiv », vol. II (1918—1946), Cluj, 1966, p. III.

⁴ « Transilvania, indice bibliografic colectiv », XXVI (1895—XLVIII (1917), Biblioteca Centrală a Universității « Babes-Bolyai », Cluj, 1964, p. 16.

⁵ « Transilvania », an XXXVI, 1905, nr. V.

tei « Transilvania » pe drumul cunoașterii și afirmării valorilor spirituale și materiale ale poporului român, subliniem aportul deosebit ce s-a adus în decursul anilor, la întocmirea monografiei sășești — documente de mare valoare, privind istoria, economia și folclorul diferitelor localități. Acesta este domeniul în care s-au depus nenumărate eforturi, s-au declanșat bogate inițiative, s-au scris și popularizat valoroase pagini de viață ale poporului nostru.

Studiind fie « Monografia comunei Orlat », « lucrare premiată la concursul organizat de tinerimea română din Sibiu »⁴, fie « Monografia comunei Rășinari » a lui Victor Păcală, valoroasă tipăritură, de altfel lucrarea fiind premiată și de Academie⁵, cercetătorul zilelor noastre recunoaște în aceste pagini de cald patriotism dorința tuturor celor ce au avut asemenea preocupări « de a ajuta la ridicarea vieții satelor respective, pornind de la cunoașterea condițiilor grele din trecut »⁶.

Pentru îndrumarea și antrenarea monografistilor, acestia fiind în general învățătorii satelor, revista « Transilvania » a publicat îndrumări și organizat concursuri cu premii în vederea redactării celor mai valoroase monografii sășești, insistându-se pe parcursul anilor la imbogățirea metodelor de cercetare. Așa, de exemplu, pe marginea regulamentului de concurs inițiat pentru redactarea monografilor sășești și publicat în nr. 131/1894 al « Tribunei », cronicarul revistei « Transilvania » sublinia că îndrumarul la care ne referim a fost greșit conceput, de pildă « accentuarea că scrierile au să fie monografii economice, au rădăcini preoccupied monografistilor »⁷. Analizind « Monografia comunei Orlat », același cronicar menționează că « După ce se vorbește despre toate vîtele și alte animale, abia astăzi căi locuitorii are Orlatul »⁸.

Din aceste cîteva exemple se poate desluși drumul bogat în realizări științifice pe care l-a croit revista « Transilvania ».

Considerăm însă că aceste rezultate obținute în domeniul monografic, le putem înțelege azi și mai mult sensul, legindu-le de activitatea școlilor sociologice românești de la București cu întemeietorul ei, Dimitrie Gusti⁹, cît și de contribuția unor cercetători contemporani ce

continuă studiul monografic al satului socialist¹⁰.

Aceiunea de popularizare a celor mai variate aspecte ale culturii materiale și în special a portului popular românesc, problemă inscrisă în programul « Astrei » prin indemnul permanent al lui George Barbu, — el însuși autor al unui important studiu privind « Porturile românești »¹¹ cit și organizator al primelor expoziții etnografice și de artă populară a românilor transilvăneni, (Brașov, 1862 și Sibiu 1881) — a continuat cu multă energie și s-a concretizat în paginile revistei « Transilvania », în special prin propunerile și tematica de alcătuire și tipărire a unor albume menite să păstreze și să valorifice portul popular al românilor din Transilvania. « Căci adunarea la un loc a costumelor naționale originale în industria de casă a poporului român, este mai presus de orice îndoială »¹².

Iată că indemnul susținut cit și bogățiile artei populare și tradițiile naționale « inspiră secției istorice a asociației idea de întocmire și tipăririi unui album asupra costumului național românesc ». În ședința din 18 februarie 1902, secția de istorie a decis să se compună un album al costumelor naționale românești de pe teritoriul Ungariei și Transilvaniei. La început se precizează adunarea de fotografii ale costumelor, apoi V. Goldiș vede realizarea albumului prin studiu sistematic al teritoriului Transilvaniei de către referentul secției¹³.

Urmărind fotografierea în color a pieselor de port ca și a « fesăturilor originale », apreciem această inițiativă ca pe o valoroasă metodă de cercetare a artei noastre populare. Propunindu-se că în fiecare comună să se fotografieze « un bătrân și o bătrâncă, un bărbat și o femeie, un fecior și o fată, un băiat și o fetiță »¹⁴, revista « Transilvania » urmărea de altfel cuprinderea tuturor generațiilor într-o istorie a portului din Transilvania. Rezultatele obținute pe această linie și în special cele obținute de Dimitrie Comșa, Minerva Comșa, Victor Păcală, Octavian Tăslăuanu și alții sunt dintre cele mai semnificative, căci « Albumul de creștături, ca și cel de

⁴ Vezi în special ciclul de articole privind « Monografia satului » semnate de O. Neamțu în « Îndrumătorul cultural » pe anul 1967, ca și articolele lui C. Irimie, « Monografie sășești », în « Contemporanul » nr. 1 (1108), din 3 ianuarie 1968.

⁵ Nicolae Dunăre, « Un studiu al lui Gheorghe Barbu despre portul național », în SCIA, București, 1956, nr. 1-2, p. 282-284; Ion Drăgoescu, « George Barbu, primul al muzeografie românești », în « Revista Muzeelor », București, 1966, nr. 6, p. 517-520; V. Curticișeanu, « Intemeierea societății « Astrăjul roial și în cultura populară română (1861) » în « Studiu », București, 1961, an. XIV, nr. 6, p. 1149-1454.

⁶ « Transilvania » și « Analele Asociației »..., an XXXIII, nr. III, 1902, p. 143-147.

⁷ V. Curticișeanu, op.cit., p. 82.

⁸ « Transilvania » și « Analele Asociației »..., an XXXVI,

nr. II, 1905, p. 115-119.

⁹ « Transilvania », an XXVII, 1896, nr. I-II, p. 80-81.
¹⁰ Victor Păcală, « Monografia comunei Rășinari », 1915; Ion Drăgoescu, « Activitatea monografică a lui Victor Păcală », în « Revista de etnografie și folclor », București, 1967, nr. 3, p. 245-251.

¹¹ Cornel Irimie, « Monografie sășești », în « Contemporanul », nr. I (1108) din 5 ianuarie 1968.

¹² « Transilvania », an XXVII, 1896, nr. III, p. 8.

¹³ Ibidem, p. 9.

¹⁴ Dimitrie Gusti, « Opere alese », București, 1965, ediție îngrijită de Ovidiu Bădina și Octavian Neamțu.

cușturi și țesături, înseamnă o adeverată revelație pentru arta decorativă¹⁷. Totalizând un număr de 243 obiecte cromolitografiate și adunate din 139 comitate ca: Sibiu, Alba Iulia, Bistrița, Brașov, Cojocna, Făgăraș, Hunedoara, Caraș-Severin, Mureș, Turda, Odorhei, Tîrnava Mare, Tîrnava Mică etc., «Albumul de creștături în lemn» al lui Dimitrie Comșa, reprezintă și azi un prețios document privind arta lemnului din aceste ţinuturi românești.

Este locul să apreciem aici — cit ne este posibil, permanenta hărnicie a profesorului Dimitrie Comșa, care ani de-a rîndul a adunat cu răbdare și știință, comorile artei noastre populare. Scriind despre acest intelectual inimios, istoricul Nicolae Iorga sublinia: «Căci ce n-a făcut el din cămășile și opregele, din covoarele și scoarțele, din furcile și unelele gospodărești tăărănești din Ardeal în albume a căror executare e o minune»¹⁸.

In domeniul artei populare, în special al portului popular și al artei lemnului, considerăm că materialele publicate în revista «Transilvania», ca și cele alcătuite la îndemnul acestui organ de cultură, nu au fost îndeajuns studiate.

Dar toate strădaniile depuse pe frontul cunoașterii și popularizării artei noastre naționale s-au dovedit și mai roditoare, o dată cu organizarea expoziției etnografice și culturale ce a avut loc între 19–28 august 1905 la Sibiu și inaugurarea Muzeului Asociației la aceeași dată.

Hotărârea pentru organizarea unei bogate expoziții de artă populară a fost luată la 16 februarie 1905¹⁹. Colectivul de conducere al «Astrei» de pe atunci urmărea prin această acțiune realizarea unui dublu scop: desfășurarea unor bogate acțiuni prilejuite de inaugurarea «Casei naționale» — sediu de reședință și a muzeului «Astra» din Sibiu, dar mai ales realizarea unor metode de educație patriotică prin acele obiecte de artă populară și obiceiuri «care să prezinte un tablou cît mai complet și fidel al acestor stări ale poporului nostru, care încorporează înșuirile caracteristice ale individualității sale etnice, și să arate totodată și fazele și momentele mai însemnante ale renașterii și dezvoltării sale culturale»²⁰.

Studiind proponerile pentru organizarea expoziției etnografice și istorice-culturale, recunoscem în tematică acesteia preocuparea inițiatorilor de a oglindii, prin obiectele și materialele expuse, întreaga viață materială și spirituală a românilor din Transilvania.

Prin amenajarea celor trei mari case tăărănești cu întreaga lor infățișare, adică: port, mobilier,

obiecte legate de industria casnică, precum și prin reliefarea ocupărilor (agricultură, vinat și pescuit, industria minieră), ca și a obiceiurilor și credințelor, la care mai adăugăm «partea istorică» și «partea culturală», expoziția din august 1905 a reprezentat o icoană fidelă a puterii creațoare a poporului nostru pe drumul afirmării sale naționale. Cu această expoziție s-au pus de altfel bazele muzeului Asociației, «ansamblul cel mai puternic, cu care își apără un popor originea, individualitatea și tot ce a moștenit de la străbuni»²¹.

Urmărind aportul adus de această revistă pe linia cunoașterii valorilor materiale și spirituale ale poporului român — ne referim la perioada anilor 1898–1920 — trebuie să scoatem în evidență munca și elanul dovedit de-a lungul anilor de nume ca: Dimitrie Comșa cu lucrările sale: «Album artistic» (modele de țesături și cusături)²² și «Crestături în lemn»²³; Oct. Tăslăuanu, pe care îl putem considera pe drept cuvînt animatorul preocupărilor etnografice ale revistei «Transilvania», cu studiile și recenzările: «Păstorul» (Scurt rezumat din însemnările lui G. Weingard)²⁴, «Costume românești» (Indicarea unor izvoare de stampe, desene și fotografii reprezentînd porturi vechi românești)²⁵; pe Victor Păcală cu studiile privind «Construire și întocmirea locuinței și a celorlațe clădiri economice»²⁶; Al. Crișan, «Case românești din Bihor» (De la Beiuș spre Munții Apuseni și Zarand)²⁷ etc.

După 1918–1920, în paginile revistei semnează destul de frecvent nume binecunoscute etnografiei românești. Amintim aici pe I. Mușlea, Iuliu Moisil, Teodor Onișor, G. Oprescu, Emil Racoviță, Romulus Vuia etc., despre a căror activitate vom scrie într-o altă comunicare a noastră privind problemele de etnografie și artă populară publicate în «Transilvania» după anul 1920.

In problema pe care am prezentat-o în mod deosebit, revista «Transilvania», alături de alte publicații surori ca «Foaie pentru minte, inimă și literatură», «Gazeta Transilvaniei», «Tribuna» etc., și-a adus o alesă contribuție privind popularizarea valorilor materiale și spirituale ale poporului român, dovedind prin materialele publicate, unitatea și specificul de veacuri al românilor de pretutindeni.

¹⁷ «Transilvania», an XLI, nr. IV, 1910, p. 162–171.

¹⁸ N. Iorga, «Oameni care au fost», (vol. II), București, 1967, p. 265.

¹⁹ «Transilvania», 1905, an XXXVI, p. 1–6.

²⁰ Ibidem, p. 18.

²¹ Discursul tînuit la inaugurarea Muzeului istoric și etnografic și la deschiderea expoziției, în 19.VIII, 1905, p. 162–171, în «Transilvania», an XXXVI, nr. V, 1905.

²² «Transilvania», 1905, p. 115–117.

²³ «Transilvania», 1910, p. 162–171 (cu 21 fig. în text).

²⁴ «Transilvania», 1910, p. 138–140.

²⁵ «Transilvania», 1910, p. 137–138.

²⁶ «Transilvania», 1910, p. 57–84.

²⁷ «Transilvania», 1910, p. 96–97.

TESĂTURI DIN TÎRNAVÈ

MARCELA FOCŞA

Fig. 1. Lepedeu de pat înalt, detaliu.

Un teritoriu foarte restrins, situat la granița dintre Tîrnave și Făgăraș, la vârsarea Homorodului în Olt, a fost obiectul unor investigații recente din partea unui colectiv al Muzeului de artă populară al R.S. România¹.

Satele parcurse sint următoarele: Paloș, Homorod, Bogata Olteană, Mateiaș, precum și orașul Rupea.

Desi, după Cornel Irimie², satele Mateiaș și Bogata Olteană fac parte din zona Persanilor, și deci implicit din Tara Oltului, asemănările pe care le prezintă în port și țesături cu satele

situate dincolo de granița Persanilor — Homorod, Rupea și Paloș — ne îndreptăjesc să le considerăm ca făcind parte din aceeași zonă unitară a răsăritului Tîrnavelor, problema zonificării acestui teritoriu, cu multiple contacte și interfețe zonale și etnice fiind încă o problemă deschisă.

In prezentarea de față ne vom ocupa de unele probleme ale țesăturilor de casă, în special de problemele legate de funcționalitatea și valoarea pe care o au pentru conștiința și viața satului și mai puțin de aspectele morfologice și ornamentale.

Chiar de la primele sale contacte cu aceste sate, cercetătorul este impresionat de bogăția

¹ M. Focșa, Gh. Nistorovici, M. Sfîrles, Gh. Anania.

² Cornel Irimie, *Patruzul popular din zona Persanilor, Tara Oltului*, Buc., Editura pentru literatură și artă.

țesăturilor existente, bogătie ce rezultă nu numai din diversitatea lor morfologică dar mai ales din marele număr de piese aflate în fiecare gospodărie. Atât zestrea fetelor, reglementată foarte strict, cît și moștenirile succese primite de la bunici, mame, soacre și mătuși aduc în gospodărie numeroase țesături care la rindul lor sunt transmise mai departe. De aceea într-o viață de om ele nu ajung în genere să fie toate folosite, mai ales cele mai vechi, moștenite de la bunici, care nu mai corespund gustului și modei momentului respectiv.

Deși majoritatea țesăturilor nu își găsesc în genere o întrebunțare imediată, fie practică, fie în scop ornamental, prezența acestui surplus corespunde unei alte necesități. Țesăturile numeroase fac parte integrantă din gospodărie, deci din modul de viață obișnuit, reprezentând o cumulare de valori materiale și spirituale de care oamenii nu se pot lipsi și prin care contribuie la stabilirea unui anumit nivel de civilizație și a unui anumit facies cultural.

Acest surplus permite transmiterea valorilor de la o generație la alta, asigurând legătura dintre ele și continuitatea tradițiilor.

Astăzi chiar, deși orașul a pătruns la sate cu formele sale de organizare a interiorului, țesăturile de casă sint păstrate cu grijă³ pentru a fi date copiilor și nepoților.

Cele mai numeroase țesături sint, ca peste tot, țesăturile de interior. Prezența în cadrul interiorului a unui pat înalt (boltă, cotărălu) de parădă, cu o alcătuire destul de complicată, necesită numeroase și variate țesături. Predomină țesăturile de pinză — lepedee, fețe de pernă, funduri de străjac, foi de culme, cirpe de culme — la care se adaugă fețele de masă, merindarele, cirpele de nună ori de moarte.

Țesăturile de lină sint reprezentate prin « lepedeul prestit » (în carouri alb cu negru) și « lepedeul drăsit » (tolul dat la piuă).

Din punct de vedere artistic, ceea ce se impune cu pregnanță este o neobișnuită intensitate și unitate ornamentală. Intensitatea decorului se datorează în special coloritului concentrat și economiei riguroase a structurilor. În ceea ce privește unitatea ornamentală, aceasta se manifestă nu numai în timp, de la o generație la alta, dar și de la o categorie la alta de țesături — lepedec, fețe de masă, cirpe etc. — cu adaptările firești la forma, funcția și dimensiunile țesăturilor respective. Unitatea aceasta ornamentală apare cu atât mai remarcabilă ca feno-

men social și cultural, cu cît cea mai mare parte a populației feminine, în cursul sec. XX a fost în serviciu în orașe pe perioade destul de lungi⁴. Spre deosebire însă de felul cum a evoluat în alte zone creația locală sub influența orașului, în satele cercetate nu s-a infiltrat nimic străin în formele de artă tradiționale, înstrăinarea temporară a oamenilor fiind doar o cale ocolită și trecătoare prin care se putea asigura baza materială necesară menținerii faptului tradițional de cultură. Dacă în evoluția decorului se pot surprinde în timp unele mode, acestea se integrează unui proces de dezvoltare și îmbogățire decorativă înăuntrul unității stilistice fundamentale, proces care s-a petrecut cam în același fel în toată Transilvania. Astfel, înlocuirea bleu-

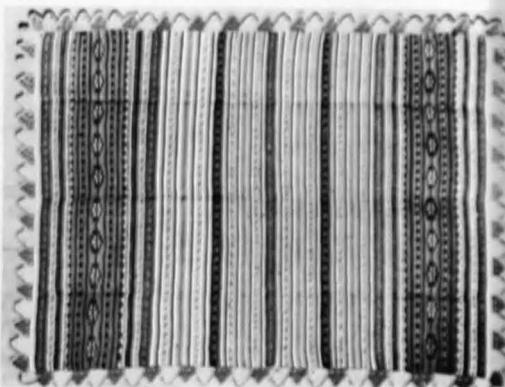

Fig. 2. Cîrpă de nună.

marinului din combinația cromatică de bază — roșu, bleumarin și alb, cu negru — și lărgirea spațiilor decorate și colorate în dauna cîmpului alb, reprezentă un fenomen general în Transilvania.

Ca în toată Transilvania, baza sistemului de ornamentare a țesăturilor este învărgarea cu roșu și bleumarin sau negru. Atât din punct de vedere ritmic, cît și al elementelor decorative angajate, învărgarea este un fenomen complex. În genere, varga ca element decorativ, apare de cele mai multe ori sub forma unei asociații de elemente — varga simplă, zimții, boabele trase și motivele alese, « pescuții » (peștișorii)⁵, în structuri caracteristice de o mare varietate. La rindul lor, aceste

³ Tesăturile achiziționate au fost lucrate de femei născute între 1860 — 1900. Cu excepția cîrpelor de nună și de moarte, care se teș și astăzi, celelalte țesături de interior s-au mai lucrat pînă în preajma ultimului război mondial.

⁴ Bucura Surdila, 77 ani, Mateiaș, fiind în serviciu la București înainte de primul război mondial, cumpără amnic și bumbac pe care le trimitește mamei sale ca să-i teze zestrea.

⁵ Termenul de « pescuț » — peștișor, este un termen generic folosit pentru motivele alese, cele mai frecvente fiind romboide.

unități sint compuse în spațiul decorativ fie după regulile simetriei, fie ale desfășurării ritmice, dispunerea lor în ansamblul decorativ intemeindu-se pe contrastul dintre registrele cu decor concentrat așezate la capete sau pe mijlocul țesăturii și trupul țesăturii decorat cu o mare discreție. Singura țesătură care face excepție este foia de culme, țesătură lungă, care se întinde pe perete sau se agăță la patul înalt și al cărui decor se desfășoară pe totată lungimea.

Prin dominarea roșului, susținut de bleumarin sau negru, în combinație cu albul de bumbac al cimpului, chiar după ce cromatica s-a îmbogățit cu verde, albastru, portocaliu, violet — culori cu care sunt executate motivele alese în rost, într-o linieratură subțire — coloritul țesăturilor își păstrează totă forța lor expresivă.

Folosirea cîinepii în bătaia trupului țesăturii valorifică cu atît mai mult cromatica țesăturilor prin consistența și culoarea ei gălbuiie, de o caldă vibrație.

Funcționalitatea țesăturilor se relevă din multiple împrejurări de viață.

În primul rînd, interiorul. După cum s-a mai spus, cele mai multe țesături sunt țesături de interior; împreună cu mobilierul pictat și ceramică, ele formează un ansamblu original și specific zonei, țesăturile avînd atît funcții utilitare, cit și decorative. Nu este cazul să intrâm în amănunte în privința structurii interiorului. Întîlnim aici interiorul tradițional cu pat înalt — impresionant prin proporțiile și prin alcătuirea sa cu numeroase țesături, fiind punctul de cel mai mare interes artistic și etnografic al interiorului. În componența sa intră: 2 boluri de lină, 3—4 lepedee, un străjuc cu capete alese, 8—12 perini și o pînzătură, prinată lateral.

Dacă în unele sate mai izolate, cum este Mateiașul, interiorul își păstrează organizarea lui tradițională, totuși chiar în satele mai evoluate în care s-a introdus mobilierul de oraș, patul înalt de parădă coexistă sau se întocmescite anumite în acele împrejurări de importanță deosebită — nuntă, moarte, Anul nou etc. Menținerea acestui element tradițional depășește ca semnificație strictul ornamental, el fiind reprezentativ pentru o anumită normă socială a cărei respectare se impune ca o condiție a integrării individului în colectivitatea sătească.

Importanța sărbătorescului ca factor de menținere a formelor tradiționale de cultură și artă se confirmă de altfel nu numai în ceea ce privește țesăturile, dar și portul, portul de sărbătoare fiind de mult în această zonă singura formă a portului tradițional existent.

La nuntă, zestrea obligatorie de țesături este reglementată pînă în cele mai mici amânunțe,

fiind o condiție a afirmării sociale a miresei și a familiei sale. Numărul țesăturilor de zestre este impresionant: în genere, 1—2 străjace, 2 boluri de lină, pînă la 12 lepedee, pînă la 12 fețe de masă, 6 perini cu 12 fețe de perină alese și două albe pentru dormit, un val de pînză, 3 lepedee alese pentru patul înalt (informații luate în Bogata Olteană).

Așezarea acestor țesături în carul cu boi care transportă zestrea de la casa miresei pînă la noua locuință, este de asemenea impresionantă prin arta cu care sunt puse în valoare — o adevărată ceremonie, de un efect fără greș asupra privatelor, în care frumusețea lucrurilor devine o recomandare pentru insușirile miresei și pentru seriozitatea familiei sale.

În cursul desfășurării nuntăi, țesătura cu rol decorativ sau ritual mai apare și în alte momente. Alimentele pe care cei invitați la nuntă le aduc în dar sunt puse în coșuri sau sunt purtate în mîini, fiind acoperite cu «cîrpa de buburuz» sau «de corfă», țesătură bogat decorată și foarte prețuită de săteni. Cu aceeași cîrpu de buburuz, nunii își sterg simbolic mîinile.

Ceremonialul morții implică în această zonă, ca în toată țara, folosirea unor țesături ornate destinate pe de o parte gătirii mesei pe care va fi așezat sicriul, precum și gătirii sicriului însuși, pe de alta darurilor obligatorior care se fac în cursul transportării sicriului la mormînt. Masa pe care se aşază sicriul este gătită în genere cu un lepedeu, prins de jur împrejurul ei, iar în sicriu se aşază sub capul mortului o perină imbrăcată cu două fețe, astfel încît amindouă capetele să fie ornamenteate⁴. În timpul procesiunii pînă la groapă, se dăruiesc preotului, groparilor și celor care duc mortul și crucea, cîrpe și prosopape. Un stergar se prende și în «mărul de botez» — pom al vieții intruchipat printre-o ramură de arbore așezat la capul mortului, în timp ce «mărul de cununie», așezat în curte, poartă o ie și o cămașă bărbătească (informator — Barbu Elena, 68 ani, Bogata Olteană).

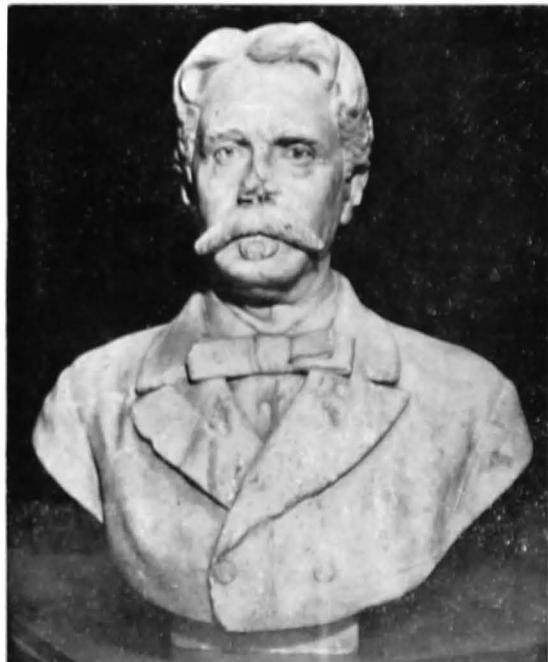
Am căutat să prezintăm aici unele fapte semnificative pentru locul important pe care îl ocupă țesăturile în cadrul culturii materiale și spirituale a acestor sate. Importanța țesăturilor depășește după cum s-a văzut, utilul imediat sau decorativul, funcționalitatea lor fiind impletită cu întreaga viață socială. Iată de ce, în această zonă, păstrare particularităților tradiționale în ornamentarea țesăturilor în formele ei cele mai pure apare ca o afirmație a specificului etnic, nu numai a celui zonal.

⁴ Perinile pentru moarte sunt decorate în culori întunecate, fiind pregătite încă din timpul vieții, ca și cîrpele și prosopape care se dau în dar.

SCULPTORUL GEORGE VASILESCU

(1864—1898)

PETRE OPREA

Portret de bărbat

Portretul doamnei N. Blarenberg

În anul 1898 mai toate ziarele capitalei «deplinseau tindă sculptură românească» pentru pierderea a doi dintre cei mai mari sculptori ai vremii, care se afirmaseră nu numai ca portretiști, dar și ca realizatori ai unor monumente publice foarte apreciate: primul era renunțul maestrului Ion Georgescu, al doilea, foarte apreciat atunci, dar necunoscut acum, George Vasilescu. Opera acestuia din urmă, pe nedrept uitat, merită a fi totuși cunoscută întrucât, permanent apreciată de amatorii de artă și sprijinită cu simpatie de oficialități, a contribuit cu succes la răspin-

direa interesului pentru sculptură în țara noastră și ne permite, totodată, să apreciem tendințele dominante ale gustului artistic al epocii.

Gheorghe, mai târziu George Vasilescu, s-a născut în 1864¹ după unii biografi la Goești², în fostul județ Dolj, după alții la Gogoșei³,

¹ Sculptorul George Vasilescu, în «Foaia populară», 22 noiembrie 1898.

² George Vasilescu, în «Primăvara», octombrie-noiembrie 1898.

³ L. Bachelin: George Vasilescu, în «L'Indépendance roumaine», 15/27 noiembrie 1898.

înălță Craiova, într-o familie de plugari cu 7 copii⁴ (jase băieți și o fată). Remarcat de către actorul Teodorini⁵ pentru indemnarea cu care desena și cioplea în lemn, în ceasurile cind stătea și păzea oile pe cimp, este sprijinit de acesta să urmeze timp de șase ani cursurile Școalei de meserii din Craiova, specializându-se în sculptura în lemn. După absolvire își deschide imediat un mic atelier pe Calea Unirii⁶, dar, în dorința de a se perfecționează în arta sculpturii, depune demersuri insistente pe lângă Consiliul județean Dolj de a primi o bursă în străinătate. Găsind repede înțelegerea cuvenită din partea consiliului, care îi acordă o mică subvenție⁷, George Vasilescu își lichidează imediat atelierul și se îndreaptă degrabă spre Veneția. Ajuns în orașul lagunelor s-a prezentat la Academia regală Sf. Gheorghe unde, în urma unei probe, a fost trecut direct la «cursul onorar superior de statuie monumentale»⁸.

Acestui succes îi urmează la scurt timp un altul. Participarea sa cu trei lucrări — *Bustul actorului Theodor Teodorini*⁹, *Micul marinar*¹⁰ și *Portretul d-nei Stolojan*¹¹ — la Expoziția cooperatorilor din țară, deschisă la Craiova în august 1887, este înregistrată elogios de presa locală ceea ce determină autoritățile să-i măreasă subvenția¹².

Trei ani mai tîrziu, în 1890, reușește să se facă din nou remarcat în țară participind la expoziția Cercului artistic din București¹³ cu două sculpturi: *Cap de marină*, desigur *Micul marinar* transpus în marmură, și *Portretul doamnei X*, în care își desfășoară toate cunoștințele însușite în școală, unde în același an se remarcă obținind pentru basorelieful *Venera din Milo* (ipsos) «Medalia de argint de I-ul grad».

Dintr-un articol apărut în ziarul venețian «Il Veneto» din 1891, reprobus imediat de cotidienele bucureștene «Acțiunea liberală»¹⁴ și «Adevărul»¹⁵, afișăm că numai după trecerea unui an înțărul Vasilescu, student în ultimul an,

era autorul unor noi lucrări demne de atenția publică: *Portret după antic*, *Bustul unei femei* (basorelief), *Cap de copil*. În continuare, articolul insistă asupra calităților deosebite ale măchetelor în cretă a monumentului principelui Știrbei și a celei pentru Monumentul eroilor ploieșteni căzuți în Războiul pentru independență, trăgind concluzia că, pentru calitățile lor artistice deosebite, «fără nici o îndoială vor fi preferate la concursuri». și ca o moștenire pentru compatrioți a valorii plastice a acestor lucrări se anunță că un bust în marmură al talentatului sculptor,

N. Mavrogheni.

⁴ George Vasilescu, în «Primăvara», octombrie-noiembrie 1898.

⁵ L. Bachelin, loc. cit.

⁶ Adunare unică sculptură, «Poporul», 10–11 septembrie 1887.

⁷ Idem.

⁸ Idem.

⁹ Cere prin ziarul «Olteanul» că amatorii de frumos să-l sprijine ca să torneze în bronz această lucrare pe care donează și-o dăruiște teatrului din localitate («Olteanul», 10 august 1887).

¹⁰ L. Bachelin, loc. cit.

¹¹ «Vîitorul», 26 octombrie 1891.

¹² Gheorghe Vasilescu, în «Olteanul», 30 august 1887.

¹³ Cercul artistic. Catalog de tablouri expuse în sala nouă a palatului Atheneului Buc.

¹⁴ Sculpturi urdăne la Veneția, în «Acțiunea liberală», 24 august, 1891.

¹⁵ Sculptural G. Vasilescu la Veneția, în «Adevărul», 28 august 1891.

reprezentind pe un căpitan căzut vitejește pe cîmpul de luptă în Războiul de independență, va fi văzut în curind la cimitirul Bellu din București, integrat «într-un monument colosal» «în stil gotic» realizat de arhitectul italian Rupolo Domenico.

În octombrie 1891, Vasilescu a venit în țară, făcind un ocol pe la Berlin¹⁶, pentru a asista la inaugurarea monumentului căpitanului Nae I. Proicea de la Slatina, opera sa, după care a

¹⁶ «Vîitorul», 26 octombrie 1891.

plecat în Rusia unde fusese invitat de ministrul de externe și de contesa Oprășen să execute un monument pentru marele duce Vladimir. (Știri contemporane: despre artele plastice în România între 1890 — 1908, în Analele 1946, nr. 3). Din scurta ședere bucureșteană se păstrează portretul lui Petru Mavrogheni.

Un articol din 1892¹⁷ elogiază unele realizări cunoscute anterior, oprimându-se îndeaproape la marmura *Rosa de mai*, lucrare expusă și premiată la Salonul din Veneția, din acel an, reprezentind o femeie nud care ține în mână stîngă un trandafir pe care îl miroase. Așa cum putem aprecia din reproducerea care însoțește articolul, nudul, deși supără prin poza evident idilico-romantică, are deosebite calități artistice, mai ales în redarea mișcării grațioase și gingășă și în sensibilitatea modelului.

De asemenea articolul menționează că George Vasilescu a terminat de curînd frontispiciul Muzeului de arheologie din Cividale (Italia), comandat de statul italian, statuia *Rodica*¹⁸ (o tărăncușă în costum național), inspirată de celebra poezie cu acest titlu a bardului de la Mircești, Vasile Alecsandri, și că întrerupsese, pentru scurt timp munca atât la sculpturile criptei lui Vasile Adamache din Iași, comandat de Academia Română, cit și la Monumentul Batalionului II Vinători din Ploiești. Prima comandă — un medalion și cîteva bronzuri decorative — a fost inaugurată în noiembrie 1893, cea de-a doua, a cărei inaugurare a avut loc după multe tărgăgnări, de-abia în august 1897, fusese obținută printr-un concurs la care participase și Ștefan Ionescu Valbudea cu două schițe: *O coloană și Un grup de doi vînditori*¹⁹.

Succesele obținute cu aceste monumente, realizate cu mult talent în spiritul neoclasicismului italian, mult apreciat de intelectualitatea românească a vremii, îl impun pe George Vasilescu și mai mult în atenția publicului și a oficialităților, care îi oferă tot sprijinul, impulsionate fiind și de simpatia ce i-o purtau marcante personalități politice cu multă influență în viața statului, cum ar fi Dimitrie Sturdza, Stolojan și a.

Drept rezultat, primește tot mai multe comenzi de portrete mai ales ale unor șefi de grupări politice, — Ion Brătianu, Dumitru Brătianu, Ion Ghica — remarcindu-se îndeosebi

cu *Portretul d-nei N. Blarenberg*. Prin înfrumusețarea figurii, prin punerea pregnantă în evidență a bogăției modelului și prin tratarea cu multă dezvoltare a mulțimii podobinelor și a vesmîntelor bogate, George Vasilescu a realizat un portret care a măgulit nu numai gustul portretizării, una dintre cele mai influente doamne în viață mondene a aristocrației românești, dar a reușit să satisfacă totodată la maximum și gustul artistic al celor din anturajul acesteia, cu toții acordindu-i de-acum tot concursul și sprînjîn îlor. Calitățile portretului, cu toate aceste lipsuri, sint evidente în execuția degajată și în redarea mișcării grațioase și delicate a unei femei trușe din înalta societate. A urmat comanda executării, împreună cu Ion Georgescu, a sculpturilor pentru fațada Palatului de Justiție din București²⁰, apoi a obținut din partea statului realizarea monumentului de la Tulcea. Monumentul era conceput ca un obelisc avînd la baza soclului în dreapta un soldat, iar la stînga un vultur cu aripile întinse²¹. La cîteva zile de la venirea sa în București (24 octombrie 1898), pentru a se deplasa la Tulcea unde trebuia să urmărească lucrările de definitivare ale soclului monumentului²², Vasilescu se imbolnăvește grav de febră tifoidă. Internat de urgență la spitalul Colțea, moare după cîteva zile, la 10 noiembrie 1898²³. Lucearca a fost adusă ulterior de la Veneția și instalată de sculptorul Bălăcescu²⁴.

Apariție meteorică în sculptura românească de la sfîrșitul sec. al XIX-lea, George Vasilescu, moră la 34 ani, în plină glorie și putere de muncă, lasă puține opere cunoscute, după care să-l judecăm mai îndeaproape, dar suficiente pentru a-i caracteriza în ansamblu creația. Sculpturile sale existente, împreună cu cele reproduce pe care le cunoaștem, ne fac dovada unui sculptor dotat cu calități de portretist și cu un dezvoltat simț al artei monumentale, în care neoclasicismul italian însușit în școală unde cu sărăcina a învățat, și-a imprimat pecetea. Aceste calități, ca și buna cunoaștere a tehnicii modelajului, îl au împus nu numai în fața oficialităților, dar și în a majorității confrăților săi.

¹⁷ L. Bachelin, *loc.cit.*

¹⁸ «Adevărul», 1903, septembrie 4.

¹⁹ «Universul», 13/25 noiembrie 1898.

²⁰ Sculptorul G. Vasilescu, în «Universul», 13/25 noiembrie 1898; L. Bachelin, *George Vasilescu*, în «L'Indépendance roumaine», 15/27 noiembrie 1898; Sculptorul George Vasilescu, în «Foaia populară», 22 noiembrie 1898, *Înmormântarea sculptorului Vasilescu*, în «Universul», 15/27 noiembrie 1898; Georges Vasilescu, «Courier de Roumanie», 16/28 noiembrie 1898; «Universul», 28 noiembrie 1898, *George Vasilescu*, în «Primăvara», octombrie-noiembrie 1898.

²¹ Secolul XIX, 16 septembrie 1899.

CONSFÂTUIRE CU DIRECTORII DE MUZEI

— Brăila 26—30 mai 1969 —

Între 26 și 30 mai, Comitetul Județean pentru cultură și artă și Muzeul județean din Brăila, au organizat o confațuire cu directorii muzeelor județene, având ca scop realizarea unui schimb de experiență pe probleme de muzeografie și de cercetare științifică.

Făcând parte din ansamblul de manifestări închinat celei de-a 25-a aniversări a Eliberării patriei noastre de sub jugul fascist, confațuirea de la Brăila constituie totodată un experiment al unei noi forme de activitate muzeistică, menită să preceadă sesiunea națională a muzeelor.

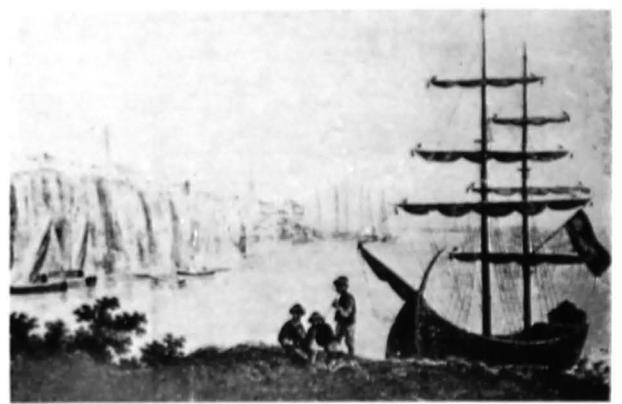
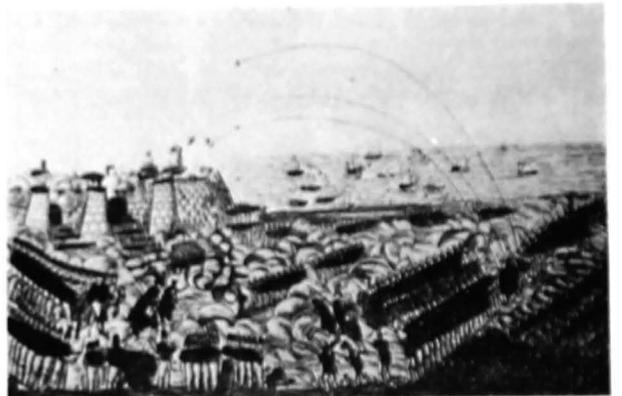
Găzduiță de unele dintre cele mai tinere muze din țară (Muzeul Brăilei a luat ființă în 1955) dar care cunoaște în prezent o treaptă valorică demnă de menționat — valoarea colecțiilor și soluțiile muzeografice folosite în organizarea expozițiilor de bază pledind în acest sens — această manifestare a prilejuit un fructuos schimb de păreri între

Orașul Brăila (1826).

Privilegiul comercial acordat negustarilor brâzgeni, de către Vladislav Vlaicu I, la 20.I.1368. În acest act este menționat pentru prima dată numele orașului Brăila.

Orapul Brăila la sfârșitul sec. al XVIII-lea.

participanți în domeniul organizației expozițiilor, cercetării de teren și asupra colecțiilor și.a.. Pentru aceste discutii a fost afectată o zi din cele cinci cătă durată consfătuirea.

Realizările meritorii ale muzeului din Brăila, menționate de toți participanții, s-au datorat atât sprijinului nemijlocit și competenței ai organelor de partid și ai stat cătă și pasiunii și prieteniei colectivului de muzeografi.

În afara lăsrilor de cuvint din partea Comitetului județean Brăila al P.C.R. și Consiliului popular al județului în ședința festivă care a deschis lucrările consfătuirii, directorul Muzeului Brăilei a susținut un raport informativ care a relevat drumul parcurs de Muzeul Brăilei de la înființarea sa și pînă azi, precum și sarcinile ce revin acestui instituție în procesul de valorificare științifică și educativă a patrimoniului său.

Sesiunea de comunicări s-a desfășurat pe sectii — științele naturii, istorie, arheologie, artă. Alături de muzeografi din localitate, au prezentat comunicări muzeografi din celelalte județe, cercetători de la Institutul de arheologie al Academiei R. S. România.

Fără a încerca să judecată de valoare asupra comunicărilor susținute, considerăm că, în general, au fost abordate probleme interesante de cercetare.

La sectiile de științele naturii s-au prezentat 7 comunicări pe teme de paleontologie, zoologie și botanică iar la secția de artă 5 comunicări legate de operele lui Ion Diaconescu, Gheorghe Naum, Mihail Gavrilov.

Sesiunea de comunicări a fost urmată de vizite colective la șantierele arheologice de la Brăila, Baldovinești, Bărboși și la o serie de monumente din zona Măcinului și din orașul Brăila. De asemenea au fost vizitate muzeele de artă și de istorie din orașul Galați, vizite urmărite de discuții asupra tematicii celor două muzeu și asupra sistemului de expunere.

Cu ocazia acestei vizite a fost remarcat efortul facut de către organanele de partid și de stat din județul Galați, care au reușit — cu sprijinul substanțial al Comitetului de Stat pentru Cultură și Artă — să realizeze o instituție muzeală de artă cu frumoase perspective, dar fiind și profilul său deosebit — Muzeu de artă modernă și contemporană românească. Se pare însă că nu accesul înțelegere există pentru rezolvarea unor greutăți cu care de ani și ani se zbute Muzeul de istorie, instituție cu un patrimoniu științific de mare valoare dar care — date fiind condițiile insuficiente de valorificare muzeografică — rămîn încă necunoscute.

Revenind la consfătuirea de la Brăila, în încheiere, menționăm reușita deplină a acestelui acțiuni și interesul cu care s-a impus atenției generale. Presa locală a publicat zilnic o sauță de materiale legate de lucrările consfătuirii și credem că acestea e un exemplu demn de urmat.

Considerăm că asemenea manifestări sunt utilă și binevenite pentru mișcarea muzeografică și că la Brăila există toate condițiile pentru transformarea acestei acțiuni într-o manifestare tradițională.

LUCIAN ROȘU

COLOCVIUL MUZEULUI „DELTA DUNĂRII” DIN TULCEA

În zilele de 1—4 iunie 1969 s-au desfășurat la Tulcea lucrările colocviului intitulat „Studii și comunicări despre Delta Dunării”, organizat de Muzeul „Deltel Dunării”. La colocviu au participat academicini, profesori universitari, cercetători din diferite institute de cercetări ale Academiei R. S. România și departamentale, de la universități și muzeu, cadre didactice din învățămîntul superior și mediu, biologi, geografi și geologi, hidrologi, medici, arheologi, istorici, veniți din București, Cluj, Iași, Constanța sau care lucrează în instituții de cercetare din Delta (Tulcea, Maluș, Sulina).

Cuvîntul de deschidere a fost rostit de tov. Teodor Coman, prim-secretar al Comitetului județean P.C.R., președinte Comitetului Executiv al Consiliului popular județean Tulcea, care

a trecut în revista realizările economice și social-culturale obținute în cadrul județului în anii putere populare, reliefind importanta Deltei Dunării, colt unic în Europa și în lume, asupra cărora oamenii de știință au datorat să-și concentreze cercetările, spre a răspunde Directivelor celor de-a X-lea Congres al Partidului Comunist Român. Acad. prof. Emil Condurachi, directorul Institutului de arheologie al Academiei R. S. România, a adus salutul arheologilor, care dau o înaltă apreciere străduințelor Muzeului «Delta Dunării» în domeniul cercetării trecutului îndepărtat al acestui colt sătar. Dr. docent Mihai Băcescu, membru corespondent al Academiei R.S.R., a transmis participanților salutul său, în calitate de președinte al Comitetului național ICOM și de director al Muzeului «Gr. Antipa», arătând că dacă în prezent în Tulcea există mai multe instituții de cercetare — în domeniul pisciculturii, hidrobiologiei și în cel muzeistic — aceasta se datorează și savantului Gr. Antipa, care a pus bazele cercetării Dunării, cu Delta sa. Dr. Vasile Drăgut, directorul Direcției Muzeelor din Comitetul de Stat pentru Cultură și Artă, a trimis spre prezantare referatul «Roul muzeelor în activitatea de valorificare multilaterală a patrimoniului național de cultură», scăndând în evidență funcția de conservare, valorificare culturală și științifică a acestui patrimoniu, prin muze.

În sedința comună din după-amiază primei zile au fost audiate lucrări cu caracter de sinteză, prezentate de acad. Emil Condurachi («Dunărea ca frontieră a lumii cunoscute în concepția generației arhaice grecesti»), prof. dr. docent Ion Nestor, membru corespondent al Academiei R. S. România («Unele probleme ale perioadei formării poporului român»), prof. dr. docent Constantin Giurescu («Unde a fost Vicina») și Simion Gavriliu, directorul Muzeului «Delta Dunării» («Scurt istoric al cercetărilor științifice din județul Tulcea»), urmărate de discuții.

În următoarele două zile lucrările au continuat pe secți: istorie și arheologie, hidrobiologie și zoologie, geologie-geografie și botanică. În total au fost prezentate peste 90 lucrări, în majoritate continând noi date privind istoria acestor meleaguri, aspecte demografice, medicale, natură și oceania sa. Au fost prezentate și lucrări de sinteză, uneori înglobând întreg teritoriul Dobrogei, în care Delta este structural integrată. Printre lucrările de biologie s-au remarcat unele care au o strînsă legătură cu practica — în domeniul pisciculturii, al cincigletiei, cercetării naturii, transmisiile bolilor prin difizite animale la om. De relevat este și numărul substanțial de lucrări, precum și nivelul lor ridicat, prezentate de cercetători locali, în bună parte

tineri, care lucrează în domeniul pisciculturii, hidrobiologiei, biologiei, medicinii veterinare, istoriei și arheologiei, al muzeologiei.

Lucrările coloconului vor fi înmânăștene intr-un volum, care va marca stadiul actual al cunoașterii multiplelor probleme științifice ridicate de valorificarea complexă a Deltei Dunării.

MATEI TĂLPEANU

SIMPOZION „ARHITECTURA

POPULARĂ VILCEANĂ,

TEZAUR DE BUNURI

MATERIALE”

— 11 mai 1969 —

Rm. Vilcea

Consecvent în atitudinea de a face cunoscute, periodic, marelui public, realități istorice și culturale-artistice de pe teritoriul județului, Comitetul de cultură și artă de la Rm. Vilcea a organizat un Simpozion dedicat arhitecturii traditionale și contemporane, tendințelor dezvoltării acesteia.

În sala de conferințe a noului sediu al Comitetului Județean al P.C.R., cu o capacitate de peste 400 locuri, cadre universitare, cercetători și specialiști muzeografi, lucrători în domeniul culturii și artei și-au dezvoltat temele, în fata unui public de diverse profesii.

Programul a prevăzut comunicări de o amplă cuprindere, subsumate temei de bază a Simpozionului. Redăm titlurile și autorii în ordinea în care au fost înscrise în program:

«Istoricul județului Vilcea», de dr. doc. Aurelian Sacerdoteanu, profesor la Universitatea din București; «Tehnica de zidărie în epoca dacο-română, pe teritoriul României», de Radu Florescu, lector universitar și director adjuncț al Direcției muzeelor și monumentelor — C. S. C. A.; «Județ Vilcea, vatra de cultură și artă medievală», de Vasile Drăgut, lector universitar și director al Direcției muzeelor și monumentelor din C.S.C.A.;

«Cultura populară pe teritoriul județului Vilcea», de dr. Paul H. Stahl, șef de secție la Institutul de studii sud-est europene al Academiei R. S. România; «Arhitectura populară vilceană», de Boris Zděrcius, cercetător științific principal la Institutul de psihologie al Academiei R. S. România; «Construcții pomice și viticole de pe teritoriul județului Vilcea», de Nicolae Mironescu, cercetător științific principal la Institutul de studii sud-est europene al Academiei R. S. România; «Organizarea interiorului locuinței din județul Vilcea», de Georgeta Stoica, șef de secție la Muzeul satului; «Mesteri timplari, lemnari și zugravi în județul Vilcea», de arh. Andrei Pănoiu, inspector în Direcția Muzeelor și Monumentelor din C.S.C.A.; «Conservarea «in situ» a monumentelor de artă populară», de ing. Mihai Mihalciu, cercetător științific principal la Institutul de chimie al Acad. R. S. România; «Grijă pentru păstrarea și valorificarea arhitecturii populare în județul Vilcea», de Nicolae Ungureanu, inspector general în Direcția Muzeelor și Monumentelor din C.S.C.A.; «Valorificarea tradițiilor în arhitectura satului contemporan vilcean», de arh. dr. Adrian Gheorghiu, prof. universitar la Institutul de arhitectură «Ion Mincu» din București.

Suita de comunicări a avut darul să relizeze cadrul general de referință și în funcție de acesta, realitatea incontestabilă că teritoriul vilcean a fost din timpuri străvechi, aşa cum formula una dintre comunicări, «vatră» a creației artistice, păstrând și astăzi o impresionantă concentrare de monumente. Se poate afirma, fără temere exagerărilor, că artă și cultura vilceană acuză un stil definitoriu, integrat organic stilului culturii noastre naționale.

La rindul său, cultura populară vilceană s-a manifestat într-o varietate de genuri, de forme și aspecte, arhitectura fiind un domeniu ale cărui atribuție o impune precădere. O remarcabilă intuție, un simt nedezinținit al utilului și frumosului, al spațiului și timpului, caracterizează pe cel ce a durat construcții.

Incurziunile, chiar și sumară în istoria și cultura zonei, prilejuite de acest Simpozion a demonstrat

— (pe temeiul documentelor, ilustrațiilor), dar nu și curind pe temeiul mărturisirii — monumente autentice existente, toate luate drept puncte de reper în analize) fenomenul continuității milenare și caracterul cumulativ al culturii noastre. Cu alte cuvinte s-a incercat, și în bună măsură dezvoltarea expunerilor a reușit să confirme, istoricitatea culturii și artei, în sensul căutărilor, descooperirilor și aplicării căilor și soluțiilor de satisfacere a nevoilor materiale și spirituale ale societății, împlinirea eforturilor de a produce, crea și a exista ale generațiilor.

În măsura în care temele și timpul au îngăduit-o, comunicările au căutat să desprindă și valențele științifice și cultural-turistice contemporane și de perspectivă, ale studierii și valorificării arhitecturii vîlcene.

În fata procesului firesc de modernizare a satului, proces care se integrează coordonatelor construcției socialistice, era inevitabil să se impună și relația tradiție — contemporaneitate — perspectivă. Poate, destul de timid deocamdată, dar incurajator, a fost abordată această problemă a valorificării moștenirii, și în legătură cu proiectele iminent de sistematizare a satului contemporan. Cele cîteva exemplificări și sugestii date cu acest prilej reprezintă un indemnăstăruior la adresa proiectanților, arhitectelor și constructorilor, să înțină seamă, în eforturile lor viitoare, de necesitatea de a prelua, din tradiția creației, elemente care se vadesc bine inspirate și cu finalitate pentru arhitectura nouă.

În înțelegerea factorilor cheamăți să acioneze în această direcție răzbătute cu tot mai evidentă claritate adehvărul că, satul de milne, virtual apropiat de nivelul și condițiile vietii urbane, nu poate fi lipsit, chiar și sub preseuș, rapidității transformărilor actuale, a modernizărilor, de puncte cu amprentă și semnificație istorică, etnografică, puncte care se cer conservate pe loc, o dată cu traducerea în fapt a proiectelor de sistematizare. Este

* Pe corridorul de acces spre sala de conferințe a fost organizată și o expoziție cu imagini ale principalelor monumente din județ, aparținând mai cu seamă arhitecturii populare.

o cerință care se pretinde soluționată nu numai pentru instrucția și educația cetățeanului vremurilor noastre, dar și pentru cetățeanul zilei de milne, deopotrivă îndreptățit să rămână, și pe această cale, în cunoștință de cauză asupra necesităților și sensurilor operelor constructive a inițialăilor.

Ca și pe meleagurile vîlcene, mai pretutindeni în tară au rezistat timpul vestigii care servesc cunoașterii nemijlocite a unor aspecte din viață, din problematică complexă a mediului rural, din istoria de odinioară a satului românesc. În fața unei atari situații, nu numai autorităților, cercetătorilor, muzeografilor, dar și proiectantului, arhitectului, inginerului, însuși beneficiarului modernizării rurale, le revine răspunderea de a apăra și a așeza, la loc de cinste, în cadrul lucrărilor de sistematizare, valorile artei și culturii tradiționale. și aceasta în cluda pierderii funcției predominant utilitare, de unde și procesul inevitabil de imputinare, de dispariție rapidă a acestor bunuri de cultură. Societatea modernă rezervă însă vestigilor la care ne referim o mutație funcțională extrem de importantă, și anume în domeniul educației patriotică și estetice. Prin forță lor emoțională — educativă, prin însemnatatea de document, casele de locuit și celelalte construcții din alcătuirea gospodăriilor, instalațiile și atelierele, cu inventarul de piese de interior, unele zone de așezări mai bine păstrate, intrinseci atribuite specifice de timp și de loc, precum și bunurile apartinând genurilor creației artistice populare, devin obiectul valorificării prin muzeu — de pavilion sau în aer liber, prin conservări «in situ», dar și obiectul unor observații și studii în sprijinul științei și creației artistice actuale. Iată unele din ideile majore care au animat Simpozionul organizat la Rm.Vîlccea.

Nu întimplător și auditoriul comunicărilor a fost format în principal din factori cu răspundere în asemenea direcție. Oficienții județene și municipale, președinți ai consiliilor populare comunale, specialiști ai muzeelor locale, directori de cămine culturale, cadre didactice și creatori, experimentați meșteri — zidari,

dulghori, lemnari —, arhitecți, ingineri și tehnicieni — construcțori s-au întrunit pentru a trece în revistă problematica arhitecturii populare vîlcene, pentru a reflecta apoi, în spiritul corelației dintre tradiție și perspectivă, la cîte de a menține și valorifica moștenirea trecutului, în sensurile străduințelor generale actuale de transformare a satului.

De bună seamă că tinuturile vîlcene, extrem de bogate în vestigii istorice și etnografice și totodată intens frecventate de turisti, prin existența aici de unei salbe de stații balneo-climatice și prin pitorescul Vâlă Oitul, sporesc îndatoririle și coeficientul de intervenție pentru păstrarea și valorificarea monumentelor culturii populare. Astfel se explică și măsura de a se organiza, în preajma culei de la Bujoreni, pe artera spre Călimănești-Sibiu, un muzeu în aer liber, dedicat arhitecturii populare vîlcene. Paralel cu această acțiune, pornindu-se de la cunoașterea realităților din teritoriu și beneficiind de experiențe din alte părți ale țării, vor fi îmbărtăsite toate formele și posibilitățile de a conserva și valorifica, menținindu-le în chiar așezările de origine, principalele monumente ale culturii populare din zonă.

Inițiativele organelor de partid și de stat din județul și municipiul Vîlccea și sprijinul care se așteaptă a deveni tot mai conform cu cerințele, socotim că vor constitui un indemnă pentru a se aprecia judecății necesitățile și a se actiona prompt și în alte județe ale țării.

Continuarea eforturilor pentru conturarea și definitivarea muzeelor etnografice și de artă populară, conservarea pe loc a unor monumente sau grupuri de monumente arhitecturale populare și integrarea unora dintre aceste vestigii în însăși structura satului modern, reprezentă mijloacele principale pe linia salvării și exploatarii științifice și educative a bunurilor de cultură, în ultimă instanță un pas însemnat mai departe pentru înscrierea, corespunzătoare și la timp, a bogățului tezaur de valori aparținând culturii și artei naționale tradiționale, în dimensiunile și tendințele epocii.

NICOLAE UNGUREANU

INSEMNAI

PE MARGINEA EXPOZITIEI

MOMENTE

DIN RĂSCOALA POPULARĂ CONDUSĂ DE HORIA, CLOȘCA ȘI CRIȘAN^{II}

De o certă valoare științifică, expoziția documentară «Momente din răscoala populară condusă de Horia, Cloșca și Crișan», deschisă în sala mare a muzeului din Deva, sub auspiciile Muzeului Județean Hunedoara-Deva și ale Serviciului arhivelor de stat din Deva, se inscrie printre eforturile cercetătorilor de istorie din localitate de a scoate la iveală și de a valorifica tezaurul istoric al patriei.

Deschisă în urma altor două expoziții de o înaltă tinută științifică, actuala expoziție vine să întregească o serie de fapte istorice petrecute pe meleagurile hunedorene. Ceea ce prezintă un mare interes și conferă o atmosferă de autenticitate este faptul că toate documentele sunt originale, la fel stampile și armele care întregesc expoziția, dându-i un echilibru perfect.

Documentele expuse în sala expoziției oferă o imagine clară vizitatorului asupra stării de spirit a tărânilor și lăcătorilor din mine în preajma răscoalei populare. Astfel se poate vedea un tabel în original care cuprinde obligațiile în natură ale tărânilor din satele hunedorene în perioada octombrie 1783 – februarie 1784. În urma exploatarii nemiloase, tărâni se pling autorităților cerind să se ia măsuri urgente pentru a stăvili sănătățile la care sunt supuși. Într-o din vitrinele expoziției este expus un document cu întrebările și răspunsurile iobagiilor din satul Mărtineni, la o anchetă efectuată de autorități în urma plingerilor impotriva stăpînilor de pămînt. Nemulțumirile tărânilor cresc, fapt care este ilustrat și prin numărul mare de rapoarte înaintat conducerii comitatului. Un astfel de raport, din 15 octombrie 1784, cuprinde plingerile tărânilor din Sintuhalm (oraș Deva), impotriva grăfului.

Pe un perete al expoziției se află o hartă care conține aria de răspindire a răscoalei precum și principalele focare. Se mai pot vedea adrese oficiale privitoare

la răscoalele tărânilor din Dobra, Pestii, Chitid, Hădădat etc. La fel se mai găsesc și rapoarte ale autorităților care cer întăriri armate. Un document de o mare importanță este cel din 2/3 noiembrie 1784, care conține un raport despre atacul răscătilor împotriva nobilimii din Crișior și în care autoritățile cer de urgență pază militară întărită și arme.

Emoția privitorului atinge punctul culminant cind se află în fața raportului lui Carol Brüneck, administratorul oficialiu de sare din Solmuz, care se referă la ultimatumul trimis de Horia nobilimii din Deva. Este bine săt că acest ultimatum cuprindă o serie de puncte, care pentru acu vrem să numărău printre cele mai înalte revendicări ale vremii. Una din revendicările era: «Nobilii să nu mai fie pe viitor, cîncare să trăiască în slujba ce o va căpăta».

Un alt document, din 5 decembrie 1784, pomeneste și de participarea la răscoala a lucrătorilor din mină condusă de Mirza Anghel din Hondol.

Împotriva tărânilor răscătili, înarmati cu unele casnice devenite arme de apărare și dreptate, sînt trimise, după cum arată o adresă oficială din 28 decembrie 1784, trupe bine echipate și se iau o serie de măsuri foarte aspre împotriva satelor Pui, Peșteana și Densuș.

Illustrarea desfășurării răscoalei se încheie cu documentul copie a sentinței de condamnare la moarte a lui Horia și Cloșca, precum și stampa care arată execuția celor doi condacnători.

Ultima parte cuprinde urmăriile răscoalei, măsurile pe care autoritățile și nobilii le iau împotriva tărânilor.

Documentele expuse înfățizează noi plingeri ale tărânilor împotriva nobilimii. Iobagiu Petru Muntean – se arată în *Conscriptia Urbăriilor din Bâcia* – declară că «n-am putut îndeplini slujba pe pofta dumnealui, mi-a lăsat tundrea pentru smânta slujbii și n-am putut sta cu dumnealui ei am fugit în Banat». Tot din această cauză tărânul Ion Călăneșt fuge în Tara Românească; asemenea cazuri se mai găsesc, conform documentelor, și în satele Popești, Valea Nandru, Păucinesti, Josani etc.

Această expoziție oferă și o largă privire de ansamblu asupra marilor răscoale din anii 1784-1785, îmbogățind cunoștințele vizitatorilor despre eroica luptă a poporului român pentru libertate socială și națională. Expoziția «Momente din răscoala populară condusă de Horia, Cloșca și Crișan» este un omagiu modest adus marilor bărbați – eroi ai poporului român.

IN MEMORIA MAESTRULUI GABRIEL POPESCU

Cu prilejul împlinirii a peste o sută de ani de la nașterea gravurului Gabriel Popescu, Muzeul de Artă al R. S. România a organizat în sala Kalinderu a Institutului de arte plastice «N. Grigorescu», unde a fost profesor timp de mai mulți ani, o expoziție retrospectivă cuprinzînd cele mai semnificative lucrări ale artistului, realizate în diferite tehnici.

Dacă Th. Aman și P. Stahie au trezit interesul pentru arta gravurii, Gabriel Popescu a adus artei românești contribuția sa de valoare gravor, fiind primul care s-a dedicat în exclusivitate acestiei și a pus temelile învățămintului nostru în specialitatea gravurii în metal.

Înălătă de la primele lucrări, personalitatea artistului se conțină într-unul obținând, obținând un premiu pentru lucrarea *Portraitul soției* realizat în aquaforte și penită. Lucrarea impresionează prin armonia trăsăturilor și delicatețea liniei. Pentru fiecare parte a capului artistul folosește o tentă adecvată, tratată liber și cu multă sensibilitate.

Prin lucrările de maturitate se relevă îndeosebi portretele copiilor săi (linotip) și autoportretele, realizate în diferite tehnici și la diferite vîrstă. În această perioadă el nu mai înseamnă de formele anatomicice precise, care nu mai sunt redate cu perfectinea celălătă caracterizare, ci caută să realizeze echilibru compozitiei, a lucrării în ansamblu, prin sinteza linilor. Un bun exemplu este *Lupta de la Angheluș* după desenul lui Rubens, reprezentînd cartoulon lui Leonardo da Vinci, unde a izbutit să rezolve diferite probleme dificile ale gravurii, scindînd-o din cadrul rigid (alb-negru) și conferindu-i o delicată picturalitate.

O serie de evenimente din istoria Franței, unde își face studiile, îl urmăresc. Expoziția pună în valoare gravurile de interpretare după lucrări cu asemenea teme, gravuri care nu sunt copii fideli așa cum creștă să se sustină, ci lucrări trecute prin filtrul sensibilității artistului, care le-a dat o notă specifică, personală și spontaneitate în spiritul sintezelor liniei.

ION PĂTRU ALBU

EUGENIA GAVREA

EXPOZIȚIA

„PATRU PICTORI DESENATORI” DIN COLECȚIA OCTAVIAN MOȘESCU

Ultimii doi ani au înregistrat cîteva expoziții cu un caracter aparte, și anume prezentarea unor colecții particolare. Inițiativa a izvorit din dorința unor muzeu bucureștene de a face cunoscute colecții de artă mai interesante care nu pot fi văzute de public, iar pe de altă parte de a prezenta într-un ansamblu gusturile și preferințele unor colecționari de artă contemporană. Expozițiile anterioare — M. Weinberg, dr. I. Siligeanu, Ilie Mirea — au prezentat colecții aproape în întregime, răspunzind astfel dezideratelor urmărite de organizatori. Însă colecția extrem de bogată a lui Octavian Moșescu, ce cuprinde un număr destul de mare de lucrări de pictură, grafică și sculpturi, este un adevarat muzeu, cunoscută în parte prin numeroasele prezente în expozițiile organizate în țară și în străinătate. O parte dintre ele au fost donate formind actualmente fondul de bază al secției de artă a Muzeului din R. Sărăt, altela ca D-ra Pogany de C. Brâncuși a stat luni de zile în expunerea Muzeului de Artă al Republicii Socialiste România, sau au figurat în expoziții retrospective ca în cazul lucrărilor de Pallady, Gh. Petrescu, Lucian Grigorescu (peste 40 în ultima retrospectivă a acestuia), D. Ghiașă, Al. Ciucurencu

Corneliu Mihăilescu. *Dan*.

și alții. În consecință, deliberat a fost prezentată doar o selecție de lucrări de grafică a unor dintr-oiai mari pictori români dintre cele două războaie mondiale. Intentia a fost de a scoate în evidență o latură mai

puțin cunoscută în cazul unora dintre artiști prezenți și de a atrage atenția amatorilor de artă spre un gen de colecție care, cu mijloace bănești mai restrinse, poate da mari satisfacții estetice.

Afișul expoziției.

Mai puțin cunoscute sunt lucrările pictorului Cornelius Mihăilescu (1887—1965), care au poezie plastică, echilibru și ritm interior. Viziunile lui sunt muzicale prelungindu-se în ecouri de grătie și rezonanță interioară.

Celalții trei artiști reprezentați în expoziție sunt de mult cunoscuți și apreciați.

Astfel, la pictorul Lucian Grigorescu peisajul și natura moartă găsesc un tot atât de bun interpret în guașă și acuarelă ca și în ulei. Se remarcă îndeosebi vederile din porturi.

Jean Al. Steriadi (1881—1956), desenator de o mare fortă, este prezentat cu numeroase desene șarjă.

De Th. Pallady (1871—1956) sunt expuse desene și acuarele.

Numărul de vizitatori dovedește faptul că expozițiile de acest fel și-au dobândit un public numeros și interesat.

VASILICA STOICA

Jean Al. Steriadi. *Autoportret*.

Th. Pallady. *Autoportret*.

CATALOGUL
DOCUMENTELOR MOLDOVE-
NEŞTI
DIN
ARHIVA ISTORICĂ CENTRALĂ
A STATULUI * vol. III,
1653—1675, 692 p.,
Bucureşti, 1968

Continuând activitatea pe linia valorificării izvoarelor documentare ale istoriei patriei, Direcția generală a Arhivelor Statului a publicat, alături de alte instrumente de informare științifică, Catalogul documentelor moldovenesti, vol. III, care evidențiază tematic 2518 rezumate, regeste și mențiuni de pe diferite documente din perioada anilor 1653—1675.

Din multitudinea de probleme care lărgesc baza documentară a cunoașterii istoriei acestelui perioadă, menționăm o serie de aspecte privind milioanele și căile prin care tărâminea era depozitată de pămînt în scopul extinderii domeniilor feudale; forme de exploatare a tărâminii; aspecte ale luptei de clasă (fuga de pe mosii sau răsoale); incepările reglementării obligațiilor de clasă; acțiuni pentru răscumpărarea din robie ca urmare a răboiajelor și incursiunilor ostilor străine; dezvoltarea învățământului; relații cu tările vecine.

Aceste informații documentare, cu punctele de vedere pe care le împun, permit să se tragă o serie de concluzii cu privire la situația economică, socială și politică a economiei țărilor române, prin eforturile clasei dominante de a consolida legătura de glie în condițiile unei ascuțite lupte a tărâminii.

Volumul aduce o contribuție însemnată și la studierea științelor auxiliare ale istoriei, documentele prezентate conținând aspecte variate și mai puțin studiate care ridică specialul problemelor de paleografie, de cronologie, de sigilografie și mai ales de diplomatică.

Sunt semnificative în acest sens datele privind generalizarea folosirii limbii române în cancelaria domnească precum și acele documente care aduc rectificări la lista cronologică a domniilor. Din acest motiv, documentele editate în diferite publicații sub date greșite au fost redate cu date reală.

La determinarea diplomatică a documentelor rezumate s-au prezentat și titluri de sigiliști ale fiecărui voievod, din cele mai bine păstrate.

* Colectivul redacțional: Regheanu Mihai, Duci Doina, Vasilescu Veronica, Negulescu Constanța și Crivăț Corneliu.

Ca orice instrument de informare științifică, Catalogul, alcătuit după criteriu topografic și cronologic, cuprinde un aparat științific care orientează operațiv pe cercetător în conținutul materialelor documentare, având: introducere, lista prescurtărilor, bibliografia publicațiilor citate în volum, lista cronologică a logofeticilor, lista cronologică a grămatiștilor cu datele extreme, lista documentelor cu datele rectificate, tabla de corespondență a cotelor de fonduri, indicii de nume și de lucruri, facsimile, precum și tabele de materii.

Oportunitățile prin izvoarele documentare care sunt puse în circulație științifică, ca și prin problemele pe care le ridică, lucrarea îmbogățește patrimoniul informațional al istoriei patriei.

EMILIA POȘTĂRITĂ

PUBLICAȚII ALE MUZEULUI
DANEZ DE ETNOGRAFIE ȘI
ALE MUZEULUI ÎN AER
LIBER DE LA SØRGENFRI

Dansk Folkemuseum — Muzeul danez de etnografie și *Frihandelmuseet* — Muzeul în aer liber de la Sørgenfri — Danemarca publică în comun volume cu articole privind istoricul mișcării muzeale daneze și activitățile multiple ale acestor două muzeze de mare prestigiu internațional. Deoarece trix articole din volumul pe anul 1966 interesează și pe etnografi români prin problemele de giese în condițiile unei ascuțite urmează.

Peter Michelsen se oprește pe larg asupra Origini și scopului muzeului în aer liber¹. Analizând factorii care au dus către sfîrșitul sec. al XIX-lea la înființarea muzeelor în aer liber, autorul arată că reorganizarea agriculturii daneze, ca și creșterea importanței politice a tărâminii în două jumătate a secolului trecut, au jucat un rol hotărâtor în trezirea interesului public față de cultura populară, la aceasta contribuind în mare măsură și prezența în cadrul expozițiilor generale, a unui sector de obiecte etnografice².

După primele construcții tărânești transferate la Bygðøy — Norvegia, în 1881 și înființarea muzeului Skansen — Suedia, în 1891, se deschide în 1901 Muzeul danez în aer liber de la Sørgenfri.

¹ P. Michelsen — *The origin and aim of the open-air Museum*.

² Bernhardt Olsen, fondatorul Muzeului danez în aer liber, consideră aceste expoziții ca „adevăratul izvor al muzeelor în aer liber”.

Situat în apropiere de Copenhaga, muzeul ocupa astfel un teren cu vaste posibilități de extindere (azi 90 ha) și se află de asemenea în vecinătatea Muzeului de agricultură, cu care va colabora.

De la cele 4 construcții inițiale se ajuns curând la 38 de unități, reprezentative pentru toate regiunile Danemarci. Așezate inițial în sir, mai târziu au fost ampliate după criterii științifice (geografic, social, cronologic).

Deoarece în insule și în părți de est a Jutlandiei, fermele sunt grupate în sat, iar în Jutlandia centrală, de nord și de vest sunt risipite, s-a păstrat aceeași aşezare și în muzeu, încercându-se să se reconstituă și peisajul înconjurător respectiv, cu caracteristicile sale fizice, de floră și chiar de faună (specii anumite de plante sau animale).

Descrierile în sistemul de construcție sau de încălzire, în materialele folosite (carămidă în Danemarca de sud-vest, chevereșten în restul țării), în organizarea interiorului, au fost respectate zonal. S-a tîntuit seama și de factorul social și economic în selecția unităților, în muzeu aducindu-se case de fermieri, de mici agricultori, muncitori agricoli, mășteșugari rurali, pescari, marinari, ca și casa unui morar bogat (reprezentând un nivel social mai ridicat).

Pentru putea reda cît mai veridic epoca anterioră industrializării, caracterizată prin economie casnică închisă și prezintând trăsături originale de cultură și artă populară nealterate încă, s-a adus construcții din cele mai vechi ca dată, din sec. al XVIII-lea sau din prima jumătate a sec. al XIX-lea și cu adevarat caracteristice, excludându-se excepții sau clădirile istorice. Ghospodăriile alesă au fost utilizate cît un inventar cît mai adecvat epocii respective.

Referindu-se la activitatea și telurile actuale ale muzeului în aer liber, P. Michelsen arată că acestea se îndreaptă spre depințarea construcțiilor ce merită să fi conservate în muzeu sau „in situ”, spre cercetarea și valorificarea rezultatelor obținute pe teren, ca și spre sporirea valoilor educativ-recreative a expozițiilor. Materialul adunat — fișe de teren, fotografii, desene, servesc pentru studiu atât specialistilor muzeului cît și cercetătorilor din afară, fiind utilizat de asemenea pentru cursurile de etnografie de la universitate sau care sunt predate anual profesorilor de licență în cadrul muzeului. Artiști, arhitecti, decoratori, studenți la arte plastice vin foarte des la Sørgenfri pentru a studia sau a găsi noi surse de inspirație.

Muzeul danez în aer liber a devenit un asemenea centru important de studiu datorită strădaniilor mai multor generații de specialiști, astfel cît muzeul poate oferi astăzi o vedere de ansamblu atotcuprinzătoră asupra culturii populare daneze din sec. XVIII—XIX.

Cercetarea vechilor clădiri rurale, un alt articol al lui Peter Michelisen, ne informează asupra campaniilor întreprinse în Danemarca pentru studierea vechii arhitecturi rurale. Începând la sfârșitul secolului trecut, aceste cercetări se amplifică între 1944—1960, concretizându-se, pe lîngă apariția unor lucrări valoroase, prință realizare cu totul deosebită și aproape unică (înregistrarea completă și pe baza stîntifică a tuturor construcțiilor rurale datând din sec. al XVIII-lea și din prima jumătate a sec. al XIX-lea). În același timp s-au notat și construcțiile de date mai recentă (sfârșitul sec. al XIX-lea și începutul sec. al XX-lea), dar nu în mod sistematic și exhaustiv, urmînd însă să formeze obiectul unei campanii viitoare. Asemenea inventarierii nu s-au făcut, din păcate, decât în tările nordice, deși într-o tară ca România, cu o arhitectură populară în lemn să de valoare, ar fi extrem de necesare.

Munca de teren a constat în efectuarea de numeroase planuri și desene, fotografii, rapoarte, foarte minuțios realizate. Totul s-a lucrat la scară — planuri generale de ansamblu, grănduri, secțiuni, relevări, pe care s-au notat forma clădirii, împărțirea camerelor, dependințele ca și reconstrucțiile ulterioare. Fotografii au cuprinzut atât ansamblul arhitectural cît și detaliile cele mai importante. Pe lîngă acestea, cercetătorul respectiv a întocmit și descrierile amănunțite.

S-au putut studia astfel relațiile între tipurile specifice de construcții și structura socială a populației rurale, ca și influențele vîstiei culte, urbane. De asemenea s-au stabilit variațiile regionale în împărțirea interioră a clădirilor și în metodele de construcție și s-a dat o bază pentru o cronologie absolută și relativă (prin date și inscripții descoperite pe bârne, comparări etc., apărindu-se uneori și la săpăturile arheologice). Cele mai reușite exemplare au fost transferate la Sorgenfri și în alte muzeu în aer liber sau conservate „in situ”, de fapt soluția ideală, deoarece astfel se păstrează armonia cu peisajul înconjurător.

Materialul imens colectat pînă acum are o valoare deosebită pentru studiile privind vechea arhitectură rurală daneză.

Transferarea vechilor construcții s-a tratat cu competență de Fr. Kirk și B. Stoklund, accentuându-se importanța numeroaselor probleme legate de această operă.

Faptul că o clădire a fost adaptată în timp nevoilor mai multor generații a prilejuit apariția a două teorii privind transferarea sa în muzeu:

— să se restaureze cît mai apropiat posibil de înfățișarea inițială;

* Peter Michelisen — *Investigation of old rural buildings*.

* Prede Kirk și Bjarne Stoklund — *Moving old buildings*.

— să rămînă așa cum se găsea în momentul depărtării, cu toate schimbările suferite.

Prima teorie s-a aplicat și la Sorgenfri în 1901, mai tîrziu însă clădirile au fost aduse în muzeu așa cum se aflau pe teren, cu patina anilor și urmele de locuire și folosire vizibile în construcție, mobilă, uinele etc.

Ca și la începuturile altor muzeze în aer liber, s-au făcut și aici unele greșeli — piese de lemn originale înlocuite cu altele confectionate ad-hoc, schite sumare la demontare, lipsa măsurărilor de conservare etc. Curind însă, prință sporire a corpului de specialiști și o îmbogătire a experienței muzeografe, se trece la o reorganizare a muzeului respectiv — a muncii stîntifice.

Înainte de demontarea unei construcții, se studiază toate sursele documentare — registre de biserică, arhive, publicații ca și tradiții locale. După aceea se fac măsurători detaliante, ridicări în plan, nivelamente ca și un plan general. Se aplică sistemul tridimensional de coordonate pentru măsurarea clădirilor. Pe planuri se trece și dimensiunile fatadelor și peretilor despărțitori ca și detalii importante din interior: sobe, cuptoare, piese de mobilier încastrate în zid sau podea.

Diferitele faze ale demontării sint fotografiate și amplu descrise în rapoartele specialiștilor. Fiecare parte a clădirii și notată cu numere consecutive și pe plan. Cind se demontează clădirea, se urmărește adăosurile și schimbările survenite în timp. Uneori se fac și săpături arheologice după transferul clădirii, pentru a surprinde fazele mai vechi ale construcției.

In muzeu, lemnul e tratat contra agentilor distrugători, iar părțile lipăș sau prea distruse sunt înlocuite cu pieße de rezervă sau noi. Clădirile se reconstruiesc cu orientare inițială, acordindu-se grija pentru încadrarea lor în peisajul respectiv. Fundațiile se fac din ciment și se acoperă apoii cu cele originale de piatră.

La locul ales se restabilesc toate coordonatele planului general de măsurători, și, cu ajutorul meșterilor locali alături de cei permanenti ai muzeului, se trece la reconstituirea exactă a clădirii.

Documentația amplă tehnică-stîntifică și măsurile muzeografice luate de specialiști danezi la demontarea sau la reconstruirea în muzeu a unităților alese, își găsesc corespondentul și la noi în țară, fiind aplicate cu rezultate bune de către muzeografi români¹.

V. BUȘIULĂ

¹ B. Zdenciu, dr. I. Vilcuțiu, P. Petrescu, *Unele probleme privind metoda și tehnica de transferare a valoșilor de pe teren în muzeu*, comunicare la Simpozionul „Organizarea muzeului etnografic în aer liber — principii și metode”, București, 7—13 septembrie 1966.

PARCUL NAȚIONAL DE LA PLITVICKA (R.S.F. IUGOSLAVIA)

Una din curiozitățile carstului clasic din R. S. F. Iugoslavia este rîul Korana, unic în lume prin faptul că în zona izvoarelor formează 16 lacuri de diverse mărimi, legate între ele prin cascadă.

În a două săptămînă a unei călătorii de studii pe care am întreprins-o în țara vecină am poposit, la sfatul și indicatiile colegilor speologi de la Postojna, în zona acestor lacuri, părăsind pentru cîteva zile regiunea carstică a coastelor dalmate.

Fenomenul carstic al lacurilor de la Plitvicka se întinde între versanții munților Mala Kapela și Lička Plješivica. Văile suprapuse în terase, într-o așezare conditionată de tectonică au constituită geologică definită, confinind din dolomită de vîrstă jurasică și calcar cretacic.

În timp ce lacurile superioare sunt dispuse pe o bază dolomitică, cu malurile usor inclinate și înconjurate de păduri, lacurile inferioare sunt formate într-un veritabil canion calcaros. Lipsă, în parte, a vegetației, înălții peretii calcaroși, există unor șanțuri și ponoare, numeroase cascade concreționate, caracterizează fenomenul particular și unic al lacurilor inferioare de la Plitvicka.

Diferența de altitudine dintre lacul cel mai înalt și ultimul lac este de 134 m, în timp ce lungimea totală nu ajunge decât la 8,3 km.

În decursul timpurilor, apele acestor lacuri au fărimitat și dizolvat stîncă. Din sedimentele unei acțiuni atît de indelungate, ajutată de tăcău cooperare a unor anumite variații de alge și mușchi, mai ales dedesubtul căderilor de apă și de-a lungul peretilor abrupti, a luat naștere o rocă usoară și poroasă numită travertin. Din ea s-au format nenumăratele barierile de lacuri, perdele de piatră și baldachine, cataracte, canale și alte formațiuni. Procesul permanent de incrustare a algelor și mușchilor a determinat formarea barajelor concreționate și a lacurilor separate precum și prezenta unui mare număr de cascade. Barajele concreționate au devenit din ce în ce mai înalte iar profunzimea lacurilor a crescut pe măsură ce barajele se ridicau. Aceasta este misterul acumulării așa de considerabile de apă în lacurile de la Plitvicka, situate într-o zonă carstică. Travertinul fiind o „piatră vie” adică în continuă transformare, procesul de incrustare și depunere se continuă și în prezent. Sedimentele de travertin se depun continuu pe fundul și părțile laterale ale lacurilor învelind în același timp cu un strat albicioz orice obiect scufundat în apă.

Dintre cele 12 lăcuri superioare, cel mai înalt situat este lacul Prošće (636 m altitudine) ce se întinde pe o suprafață de 68 ha, lung de 2,2 km și adânc de 38 m, fiind înconjurat de pădure, iar la capătul său inferior se întinde o minunată poiană ce poartă același nume.

Lacul Kozjak, cel mai mare din complexul Plitvička, este al doilea după cel din salba lăcurilor superioare. El are o suprafață de 82 ha, o lungime de 2,5 km și o adâncime de 36 m. Este de asemenea înconjurat de păduri și pajiști unde s-au construit numeroase complexe turistice. În mijlocul lacului se află o mică insulă pe care a fost construit cel mai mare hotel de la Plitvička.

Cele 4 lăcuri inferioare ocupă, așa cum am arătat, împunătorul canion calcaros. Numeroasele cascade însupimate din această zonă, culoarea intensă a apelor numită « de Plitvička », caracterizată prin splendide nuanțe de verde și albastru, sumbrele deschideri de peșteri împrimă farfumecul deosebit al acestor lăcuri. Pornind de la N de ultimul lac, ne înțimpină un mare număr de cascade, dispuse în amfiteatru, cea mai înaltă având 76 m. Aici, în locul numit Sastavci (478 m altitudine) în spuma cascadelor izvorăște râul Korana, izvorul lui fiind unul din cele mai frumoase din lume.

Faptul că lăcurile de la Plitvička se întind în regiunea carstului clasic este demonstrat de existența formelor carstice superficiale și subterane — lapiezuri, căldări, ponoare și peșteri. Există la Plitvička peșteri născute în barajele concretionate iar altele situate în stratele masive de calcar.

În zona lăcurilor superioare și în cea a lăcurilor inferioare întlnim multe peșteri concretionate. Deși de dimensiuni nu prea mari, aceste peșteri întregesc frumusețea peisajului carstic.

Printre cele 6 peșteri din straturile calcaroase massive, singura amenajată este peștera Golubnjača. Bogat împodobită cu stalactite și stalagmite din calcită peștera prezintă la tot pasul cascade concretionate. Dintre cele două deschideri, cea superioară ne oferă o minunată vedere de ansamblu asupra primelor două

Aspecte din Parcul Național de la Plitvička.

cascade ale râului Korana. În canionul râului Korana este situată peștera Sombre, în timp ce aproape de râul Plitvička se află Peștera Ursilor, care adăpostează un bogat cimitir de schelete aparținând ursului de peșteră (*Ursus spelaeus*).

Datorită frumuseții deosebite a naturii de la Plitvička, lăcurile și imprejurimile au fost declarate în 1949 Parc Național. Vegetația bogată, fauna, barajele concretionate și formațiunile peșterilor sunt de atunci protejate, amenajate și îngrijite.

DAN DANCĂU, IOSIF CĂPUȘE

DOUĂ MUZEEE ALE MUNTILOR

În multe țări din lume există „muzeu ale muntilor”, dedicate frumuseteilor naturale, ca și celor create de milenii oamenilor și legate de munti.

În Munții Tatra, care formează una din marile atracții turistice ale R. S. Cehoslovace și R. P. Polone, există două astfel de muzeu: unul la Tatranska Lomnicka (Cehoslovacia) și celălalt la Zakopane (Polonia), deosebite atât prin natura exponatelor cît și prin modul lor de prezentare, dar care se completează reciproc, fiind fiecare în felul său interesant și atrăgător.

Muzeul de la Tatranska Lomnicka se află într-o clădire provizorie, destul de mare dar neîmpătoare totuși pentru multimea exponatelor. Date fiind perspectivele de dezvoltare ale muzeului, se preconizează mutarea lui într-o altă clădire, de aproximativ patru ori mai mare.

In acest muzeu, denumit Muzeul Parcului național din Tatra se află o mare hără în relief a masivului Vysoke Tatry (Tatra Înaltă), cu toate potecile ce duc spre diversele obiective turistice. Această machetă se află în mijlocul celei mari mări săli a muzeului, iar împrejur, în vitrine special amenajate este prezentată prin exponate, insotite de scurte texte lămuritoare, o istorie a dezvoltării turismului în acest masiv. Exponatele sunt hărți, vechi ghiduri, cărți, machete de cabane și disperute etc.

Cu ajutorul exponatelor aflăm că interesul pentru cunoașterea Munților Tatra a apărut încă din secolul XVI cind a fost făcut primul tur cunoscut (în 1565) de la Kezmarok la Zelené Pleso (Lacul Verde). Prima ascensiune a fost făcută de un student în 1615 iar prima bază turistică a fost dezvoltată în 1793 la Starý Smokovec. Începând cu acest an, profesori, botaniști și istorici își îndreaptă pașii și cercetările spre Munții Tatra iar curând apar și primii cercetători străini. Se fac determinări barometrice, se înregistrează hărți, se fac cercetări privind flora.

În 1813 un botanist suedez, Göran Wahlenberg, specialist în flora Carpaților, întreprinde o călătorie de mai multe luni în această regiune luate rezultările științifice ale cercetărilor sale sunt prezentate în cartea « Flora Carpatothorac ».

La sfârșitul secolului trecut se construiește prima linie ferată și se înfîntă prima organizație de turism, casa ce dă un mare avant construirii de cabane și amenajările de drumuri turistice. Se organizează un serviciu de ghizi și de salvare și apare o bogată literatură privind Munții Tatra, cu și primul ghid turistic ceput într-o hără a masivului.

Acest interesant istoric al turismului este prezentat într-o at-

mosferă strinsă legată de specific natural și etnografic al regiunii. Fotografi și diapoziitive, cu peisaje din Munții Tatra, numeroase elemente de faună și floră întregesc imaginile legate de această deosebită de frumoasă rezervație naturală. Menționăm în treacăt că în masivul Vysoke Tatry se află 25 pâsări cu peste 2500 m altitudine, 8 depășind 2600 m. Virful cel mai înalt este Gerlachovsky Stit cu 2655 m, aflat în partea cehoslovacă. Numărul vizitatorilor Parcului Național din Tatra ajunge la media anuală de 1 milion.

In muzeu se mai află numeroase exponate legate de aspectele etnografice ale regiunii: unele de muncă și obiecte de uz casnic, costume populare de muncă și de sărbătoare ale populațiilor de diverse naționalități care locuiesc în această regiune.

Muzeul de la Zakopane este conceput pe alte baze. Aici se pun accentul în mod deosebit pe aspectele etnografice și lucrul este explicabil deoarece regiunea Zakopane își păstrează în mod deosebit un specific tradițional care constituie un punct de atracție de mare interes. Există un stil arhitectonic târânește denumit „stil Zakopane”, în care au fost construite frumoase biserici de lemn. Meșteșugurile populare sunt prezente cu lucrări specifice în piele, încrustații de metal în lemnul măiestrit modelat, în obiecte de uz casnic sau de ornament. La acestea se adaugă portul muntean al regiunii, cu o gamă coloristică bogată, legende, cinteze, dansuri, sărbătorile tradiționale sau ceremonii străvechi, limba asemănătoare polonezii vechi.

Sala de la parter a expoziției contine interiorul unei case tipice de munte, cu obiecte legate de principala ocupație a populației din regiune: creșterea vitelor. Aici se află obiecte de artă populară, costume, mobile, obiecte sculptate, instrumente muzicale, obiecte de uz casnic, obiecte de cult, obiecte de artizanat în sticlă și metal; în afară de acestea se mai poate vedea și o frumoasă colecție de picturi pe sticlă și obiecte de ceramică.

Sectia de istorie naturală cuprinde un relief al munților Tatra și Pienniny, obiecte legate de industria minieră și metalurgică de altădată și exponate din flora și fauna Tatrei. Muzeul cuprinde și o sală de expoziții temporare. Aici expun pictori din regiune și, desigur, majoritatea tablourilor prezintă peisaje din împrejurimi, căci partea poloneză a Munților Tatra este de asemenea deosebit de pitorească. Virfurile calcaroase ale Tatrei occidentale, care se află în Polonia sunt, spre deosebire de virfurile abrupte și stincoase ale Tatrei cehoslovace, în formă de cupolă și acoperite cu ierburi. Lacurile Tatrei sunt cea mai frumoasă podobăbă a acestor munti. Formate în circulare glaciare cu 20 milenii în urmă, au

Muzeul din Zakopane

o formă ovală, iar apa capătă o culoare verde-smaragd până la albastru închis sau negru. Cel mai frumos lac al Tatrei polonezi este Morskie Oko (Ochi de mare), aflat într-un amfitheatru montan magnific ce cuprinde virful Rysy, cel mai înalt din Polonia (2499 m). O deosebită atracție a Tatrelor o formează peșterile, dintre care un număr de 70 au fost explorate. Multe din aceste aspecte sunt de asemenea prezentate în fotografii și diapoziitive în incinta muzeului.

Muzeul din Zakopane are ca anexă o grădină botanică ce cuprinde plante alpine. Aceasta se poate vizita din aprilie pînă la sfîrșitul lui septembrie, și se află sub protecția Academiei Poloneze de Științe.

Muzeele muntilor din Tatranska Lomnicka și Zakopane contribuie la o mai bună cunoaștere a aspectelor de interes geologic și geografic și a frumuseteilor naturale ale munților Tatra. La acestea se adaugă informarea vizitatorilor privind dezvoltarea turismului în regiune, cunoașterea aspectelor etnografice și folclorice.

După numărul mare de vizitatori ai acestor muzeu, veniti din țările respective și din străinătate, ne-am dat seama de interesul pe care îl prezintă astfel de instituții. Organizarea și la noi în țară a unui astfel de muzeu ar fi o realizare valoroasă și necesară. Tinind seama de bogăția de frumusete a munților noștri, de aspectele de artă populară din regiunile noastre de munte, am putea avea un muzeu care să concureze cu succes cu muzeurile străine și care să invite la drumeție, și la o mai bună cunoaștere a țării și poporului nostru, pe totuși cei ce-i vor călca pragul.

Ing. ELENA IONESCU

ACȚIUNEA DE CURĂȚIRE A MONUMENTELOR ISTORICE DIN FRANȚA

Incepând acum cîțiva ani, cu prilejul unor lucrări de restaurare la Institut de France, acțiunea de curățire a monumentelor istorice din Franța a lăsat astăzi o mare ampreastră.

Bucurindu-se de sprijinul direct al Ministerului Culturii, operația de curățire a devenit problema curentă a restauratorilor, ea fiind reclamată nu numai din motive estetice dar în egală măsură și de necesitatea imperioasă de a degaja fațadele de crustă nocivă care le acoperă.

Această crustă de culoare neagră, mată, comună tuturor monumentelor este rezultatul aglomerărilor prafului și ai produselor de ardere a combustibililor lichizi și solizi (fum, gudroane) devenite din ce în ce mai abundente în marile centre urbane.

Aglomerările de praf rețin produse chimice și organice nocive, ca bixod de sulf și substanțe azotate, provenite de la păsări, în special porumbel. Aceste depozite întrețin o umiditate favorabilă acțiunii microbiene și transformărilor chimice și se adaugă cauzelor ce produc atacuri și exfolierii ale pietrei.

Crusta neagră, vizibilă în părțile joase ale edificiilor și în general pe părțile mai puțin expuse apelor de ploie, are o grosime variabilă mergind de la un strat superficial, fin, pînă la 10–15 mm.

Datorită spălării produsă de apele de ploie pe zonele mai expuse (contraforti, arce boutante, pinacuri etc.) acestea săint în contrast izbitor cu culoarea părților inferioare ale monumentelor.

Din analiza chimică a crustelor rezultă că cea mai mare parte a lor este de natură minerală și anume din sulfat de calciu provenit din acțiunea gazelor sulfuroase asupra pietrei calcaroase. Sub crustele poroase se ascund, de obicei, detaliile unor motive decorative și detaliile sculpturilor ce împodobesc fațadele monumentelor catedrale din Paris și din întreaga Franță.

De asemenea ele prezintă un pericol prin aceea că maschează eventualele fisuri ce să intre formate sub această crustă, fisuri care, nepuțind fi detectate, grăbesc procesul de degradare a monumentului.

Curățarea unui edificiu constă în spălarea paramentului cu apă, prin pulverizare. Metoda cunoscută de mai mult timp, a fost în prealabil experimentată pe numeroase monumente din Paris, eficiența ei fiind considerată bună, cu condiția ca pulverizarea apă să se producă într-un timp suficient de lung pentru a permite

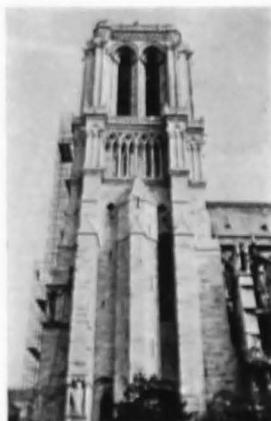
Catedrala Notre Dame — Lucrări de curățire a fațadei de vest.

înmulierea crustei, după ce s-a asigurat că zidăria este în stare bună. Metodele de curățare cu produse chimice și prin procedee mecanice nu s-au adoptat pentru monumentele istorice, datorită acțiunii distructive asupra calciului protector al pietrei, acesta crustă de carbonat de calciu ce se formează în timp în suprafață sub acțiunea factorilor atmosferici.

Spălarea cu apă se face atât cit e nevoie pentru îndepărtarea crustei negre, fără a se afecta piatra.

După îndepărtarea crustei apare paramentul în culoarea alb-gălbui caracteristică pietrei. În timp, sub acțiunea factorilor

Catedrala Notre Dame — Turnul de Sud recent curățat.

atmosferici și mediului, acesta va căpăta o patină care va da ansamblului arhitectonic aspectul nobil al edificiilor vechi dar curățate.

Realizarea practică a operației de spălare se face prin pulverizarea apăi printр-un tub prevăzut cu orificii fine și dese sau o ușoară presiune. Operația de pulverizare durează multe ore pentru înmulierea crustei fiind necesară uneori și o intervenție mecanică pentru îndepărtarea ei.

Curățarea mecanică se execută cu pensule și peri de nylon sub jetul de apă.

Utilizând această metodă s-au spălat majoritatea monumentelor din Paris din care cităm: Palatul Louvre, Arcul de Triumf, Caruselul, Pantheon, Ministerul Marinei etc., și sunt în curs de spălare multe altele printre care Catedrala Notre Dame, biserică Saint-Sulpice, Turnul Saint Jacques etc.

Concomitent cu acțiunea de spălare a monumentelor istorice se depune o activitate intensă și pentru spălarea edificiilor ce nu sunt monumente (clădiri publice și particulare).

Spălarea acestora efectuată tot de antreprize particulare ca și cea a monumentelor istorice, se face însă prin metode mai rapide, comerciale, utilizând jeturi puternice de apă și uneori cu adăos de nisip fin (sablate umedă). Spălarea aceasta evident degurge rapid, dar fiind mai brutală afectează calciul protector al pietrei. Astfel în spatele prelatelor verzi de pe schelele metalice ce îmbrăcă fațadele diferitelor edificii din Paris se desfășoară una din campanile de cea mai mare amploare privind lucrările de conservare și de restaurare din Franță.

ION ISTUDOR

CERCUL „PRIETENII MUZEULUI BRUKENTHAL”

Muzeul Brukenthal, instituție complexă, care adăpostește și pune la dispoziția publicului și a specialiștilor valoroase colecții de artă plastică, științe naturale, arheologie și istorie, artă populară, o bibliotecă cu numeroase cărți rare ca și o secție în aer liber cuprinzând instalatii tehnice, gospodării și ateliere de meșteri populari, joacă un rol din ce în ce mai însemnat în viața orașului Sibiu și în întregii țări. Activitatea științifică multilaterală a specialiștilor acestui Muzeu, aportul lor la dezvoltarea și popularizarea științei și artei, la cunoașterea și valorificarea bogăților materiale și spirituale ale poporului nostru s-au impus tot mai multi în ultimii ani. În acest fel, Muzeul Brukenthal a devenit o prezență permanentă alături de celelalte instituții culturale de prestigiu ale orașului și e solicitat să organizeze și să sprijine împărtășirea unor importante acțiuni în locuitate și în județ. Printre acestea se numără: participarea la organizarea Festivalului «Cibinium» în 1968 și 1969, ca și la înființarea muzeelor etnografice sătești din Poiana Sibiului, Sâlăște-Gales, Răřinari, Gura Rilului, Cîrțișoara, Cristian, îndrumarea creației artiștilor populari din județul Sibiu, organizarea unor prelegeri și conferințe de popularizare a patrimoniului muzeal.

Ca urmare a tuturor acestor acte de cultură la care Muzeul și-a făcut simțită din plin prezența, s-a luat inițiativa de a se constitui, la Sibiu, Cercul «Prietenii Muzeului Brukenthal». Printre organizațori Cercului, care au alcătuit și comitetul de inițiativă, se numără reprezentanți ai forumei culturale de conduceră, ai Comitetului sindicalilor, ai școlilor, oamenii de artă, intelectuali, colecționari. Secretariatul cercului, format din membri ai muzeului coordonează activitățile și ține legătura cu corespondenții cercului.

Pentru a realiza scopul Cercului, s-a pus în circulație și a

făcut accesibile pentru mase toate bunurile de cultură și artă valorifăcind întregul tezaur al Muzeului Brukenthal, în scopul educării patriotică, științifică și estetică^a, s-au redactat statutul și planul de lucru pe anul 1969.

Statutul prevede, printre altele, posibilitatea oferită membrilor cercului de a participa efectiv la cercetările științifice arheologice și etnografice de teren sau la acțiunile organizate de muzeu — expoziții, conferințe și discuții, concursuri publice privind cunoașterea patrimoniului muzeului și a activității muzeale. Membrii cercului vor contribui la înscrerea de noi membri, la popularizarea muzeului, fie prin organizarea de grupe de vizitatori, fie prin scris, vor participa la lucrările de restaurare și conservare sau la amenajarea Secției în aer liber; de asemenea vor informa muzeul privitor la unele descoperiri personale valoroase — depistări de obiecte rare, monume etc.

În planul de muncă pe 1969 sunt precizate sectoare de activitate și muzeografi care vor da consultații de specialitate, precum și unele acțiuni ca: o excursie la santierul arheologic Dacia Română, o cercetare în satele făgăreșene privind portul popular etc.

Sedintă de constituire a Cercului, care a avut loc la 29 martie a.c., s-a desfășurat într-un cadru festiv impresionant. Cornel Irimie, directorul Muzeului Brukenthal și prof. Maria Fanache, președinta Comitetului județean de cultură și artă, au vorbit despre scopul și importanța înființării Cercului pentru viața culturală a orașului, după care a fost aleasă ca președintă a Cercului Eleonora Nilca, directoroașa Fabricii de confecții-Sibiu, o activistă culturală cu o încrengătă experiență. Această acțiune a Muzeului Brukenthal s-a bucurat de o audiență receptivă, care și-a exprimat adeziunea înscrinându-și numele în cartea de onoare a membrilor. Un concert de muzică clasică, sub bagheta maestrului Henri Selbing, a subliniat farnecul acestei seri de tradițională cultură sibiană.

VALENTINA BUȘILĂ
GEORGE ANANIA

CERCETĂRI ȘI ACHIZIȚII ÎN MUZEE

• Înch din primele luni ale anului, Muzeul de artă populară din București a organizat campanii de cercetări și achiziții în județele Olt și Teleorman. În vederea deschiderii Secției de etnografie a Muzeului din Slătina, în acel doilea trimestru al anului, s-au făcut cercetări în județul Tulcea, obținându-se și o mască extrem de interesantă legată de obiceiurile sărbătorilor de iarnă, de la Lunăciva. De asemenea s-au făcut deplasări în județele Maramureș și Vrancea, achiziționându-se obiecte de artă populară pentru o expoziție la Osaka (Japonia). Colecția de obiecte de artă populară macedoneană a muzeului s-a completat cu înch 90 piese, depiste în București și Imprejurimi.

• În scopul organizării unei expoziții privind creația actuală a centrelor de ceramică populară din țară și pentru completarea colecțiilor deja existente, Muzeul satului a făcut numeroase cercetări în diferite zone, achiziționând 600 piese noi din Oltenia (Horezu, Vlădești), Muntenia (Mușetești, Stoesti, Puchenii), Bihor (Vadu Crișului, Lehecieni, Tîrnăvita, Hălmagel), Hunedoara (Obîrșa), Moldova (Deleni-Poiana). Local, s-a achiziționat o importantă colecție de 51 obiecte din zona Rădăuți, cuprinzind piese de port (cămăși femeiești, catrini, sterguri de cap, cojocă bărbătești), covoare vechi cu culori vegetale, țesături de interioare.

EXPOZIȚII

• La 1 martie a.c. s-a deschis, într-o nouă clădire, Muzeul de artă din Ploiești, care își serbează anul acesta 40 de ani de existență.

• Muzeul de artă din Cluj a prezentat publicului în primul trimestru al anului în curs, expoziția retrospectivă a pictorului Aurel Popp (1879-1960), cuprinzând lucrările de grafică și sculptură. Expoziția a fost itinerată și la Oradea.

• Un colectiv al Muzeului de artă populară din Capitală a organizat la Slătina, în luna aprilie, expoziția «Ceramică populară de pe Valea Oltețului», cuprinzind creația actuală a meșterilor populari din Româna, Corbeni și cele trei comune Oboga de Jos, de mijloc și de sus.

• Cu ocazia sărbătoririi a 40 de ani de la înființarea primului Ateneu popular la Mușetești-Argeș, la 18 mai s-a deschis Muzeul sătesc al acestiei comune, care expune și piese etnografice valoroase (un teac de lelei și de stors mere, unele de păstorit și de pomiceitură, ceramică, ouă incindiate, costume populare, mobilier).

V. B.

VIZITĂTI

SECTIA MEMORIALĂ
„CIPRIAN PORUMBESCU“
A MUZEULUI
SUCEAVA

STR. ȘTEFAN CEL MARE NR. 33

DE SCHIS ÎN TRE ORELE

10—11, 16—20

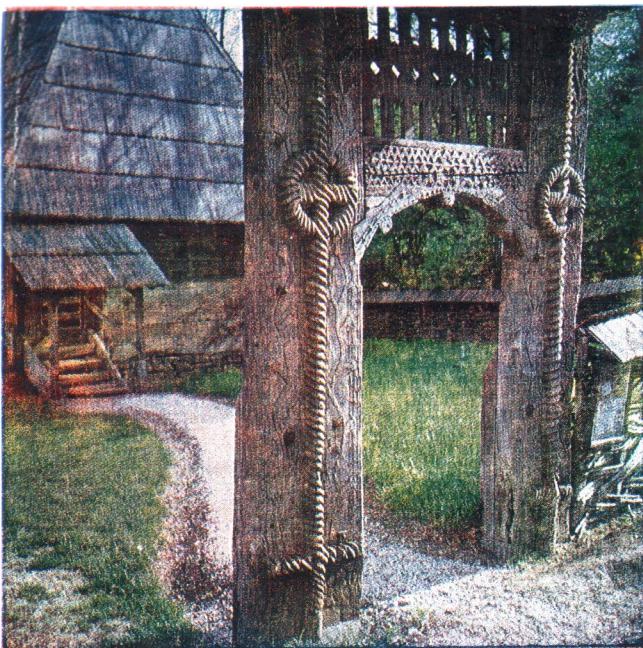
LUNI ÎNCHIS

Раду ФЛОРЕСКУ — Исторические музеи — научные центры по исследованию прошлого нашей родины (293) *** — История, настоящие и будущее музееведения в Яссах (297) • Д. ФЭЛТИЧАНУ — Музейные заметки в Констанце (304) • Флориан ДЖЕОРДЖЕСКУ — Музей истории Бухарестского муниципалитета в 25 годовщину освобождения родины (307) • Панайт И. ПАНАИТ — Крепость Бухарест в XIV—XV вв. (310) • Виктория ПОПОВИЧ — Первые школьные музеи (319) • Мицэа ДЕАК — Румынское искусство на меридианах мира (323) • Виорика ХЕРДАН — Музей изобразительных искусств в Тыргу Муреше (326) • Зое СТОЙЧЕСКУ — Научное и музейное значение одной коллекции моллюсков (328) • Мария ЯКОБ — Музей естествознания и вопросы окраски природы (329) • Проф. док. доц. Раду КОДЯНУ, член корреспондент Акад. СРР — Румынские биологические школы и перспективы их развития (334) • М. МАТЬЕШ, И. КИШ, ШТ. КОЛ — Новые фенологические данные относительно некоторых видов птиц, редко встречающихся в нашей стране: холодные месяцы (339) • АЛ. ПЛЭУНЕСКУ — Эпигеологическое искусство в Куине Турум — Дубова (342) • А. РЭДУЛЕСКУ — Столбовой камень Дечуша в деревне Рассоса (349) • С. ДОЛИНЕСКУ-ФЕРКЕ и Петре ВОЕВОЗЕАНУ — Пальчатая фигула, найденная в Выртоане (354) • Александру ЛИГОР — Нашествие татар на Молдову (356) • Кристина ВЛЭДЕСКУ и Карол КЕНИНГ — Холодные и огневые оружия в коллекциях Центрального военного музея. (II) (358) • Константина КАТРИНА — Вопросы этнографии и народного искусства — на страницах журнала «Transilvania» (362) • Марчела ФОКША — Тырговаские домотканые полотна (365) • Петре ОПРЕЯ — Скульптор Джордане Васильеску (368) • Лучина РОШУ — Совещание с директорами музеев (371) • М. Тэллану — Колоквиум Музея „Дельта Дунау“ в Тульчи (372) • И. Унгурину — Симпозиум „Народная архитектура Вильча — клад материяльных ценностей“ (373) • Ион ПЭТРУ-АЛЬБУ — Заметки о выставке «Моменты народного восстания, руководимого Хорией, Клоши и Крисаном» (375) • Еудженя ГАВРЕЯ — Память Художника Габриэла Попеску (375) • Василиса СТОЙКА — Выставка «Рисунки 4-х художников» из коллекции Октавиана Моесеску (376) • Эмилия ПОНШТЕРНЦА — Каталог молдавских документов в Центральном государственном историческом архиве, том III 1653—1675, 692 ст. • Бухарест 1968 г. (378) • В. БУШИЛЭ — Пуб-ликации датского этнографического музея и музея под открытым небом в Соргенфри (378) • Дан ДАНКАУ и Иосиф КЭПУШЕ — Национальный парк в Платицке (Югославия) (379) • Инж. Елена ИОНЕСКУ — Два музея в горах (381) • Ион ИСТУДОР — Чистка исторических памятников во Франции (382) • Валентина БУШИЛЭ, Джордане АНАНИЯ — Кружок «Друзья Брукenthalского музея» (383).

Radu FLORESCU — Les musées d'histoire — centres de recherche du passé de notre patrie (293) • * * * — Histoire, actualité et perspectives muséographiques à Iassy (297) • D. FĂLTICEANU — Notations muséologiques à Constantza (304) • Florian GEORGESCU — Le Musée d'Histoire de Bucarest au 25-ème anniversaire de l'élévation de la patrie (307) • Panait I. PANAİT — Le bourg de Bucarest au XIV-ème et XV-ème siècles (310) • Victoria POPOVICI — Les premiers musées d'écoles (319) • Mircea DEAC — L'art roumain sur les méridiens du monde (323) • Viorica HERDAN — Le Musée d'Art de Tg. Mures (326) • Zое STOICESCU — L'importance scientifique et muséographique d'une collection de mollusques (328) • Maria IACOB — Les musées de sciences naturelles et les problèmes de conservation de la nature (329) • Prof. Dr. doc. Radu CODREANU, membre correspondant de l'Académie Roumaine — Les écoles roumaines de Biologie et les perspectives de leur développement (334) • M. MĂTIES, I. KISS, ST. KOHL — Nouvelles données phénologiques sur quelques espèces d'oiseaux plus rarement rencontrées pendant la saison froide en notre pays (339) • Al. PAUNESCU — L'art épipaléolithique de Cuina-Turcului—Dubova (342) • A. RĂDULESCU — Une pierre milliaire (milliarium) de Decius à Rasova (349) • S. DOLINESCU-FERCHE et Petre VOEVOZEANU — Une fibule digitée découverte à Virtosupe (354) • Alexandru LIGOR — Une attaque des Tatars contre la Moldavie (356) • Cristian VLĂDESCU et Karol KÖNIG — Armes blanches et armes à feu au Musée Central Militaire (II) (358) • Constantin CATRINA — Problèmes d'ethnographie et d'art populaire débattus par la revue « Transilvania » (362) • Marcela FOCSA — Tissus de Tîrnave (365) • Petre OPREA — Le sculpteur George Vasilescu (368) • Lucian ROŞU — Une conférence des directeurs de musées (371) • Matei TĂLPEANU — Le colloquium du Musée « Delta du Danube » de Tulcea (372) • Nicolae UNGUREANU — Le Symposium « L'Architecture populaire de Vilcea, trésor de valeurs matérielles » (373) • Ion PĂTRU-ALBU — Notes concernant l'exposition « Moments de la révolte populaire conduite par Horia, Cloșca et Crișan » (375) • Eugenia GAVREA — À la mémoire du maître Gabriel Popescu (375) • Vasilișa STOICA — L'exposition « Quatre peintres dessinateurs » de la collection Octavian Moesescu (378) • Emilia POSTĂRITĂ — Le catalogue des documents moldaves de l'Archive Historique Centrale de l'État, vol. III, 1653—1675, 692 p., Bucarest 1968 (378) • V. BUȘILĂ — Publications du Musée Danois d'Ethnographie et du Musée de plein air de Sorgenfri (378) • Dan DANCĂU et Iosif CĂPUŞE — Le Parc national de Plitvice (Yougoslavie) (379) • Ing. Elena IONESCU — Deux musées de la montagne (381) • Ion ISTUDOR — L'action de nettoyage des monuments historiques de France (382) • Valentina BUȘILĂ, George ANANIA — Le cercle « Amis du Musée Brukenthal » (383).

Radu FLORESCU — The history museums, research centers of the past of our country (293) • History, actuality and museographical prospects in Iassy (297) • D. FĂLTICEANU — Museum notes in Constantza (304) • Florian GEORGESCU — The museum of history of the town of Bucharest at the 25 th anniversary of the country's liberation (307) • Panait I. PANAİT — The Bucharest fortified town in the 14th and 15th centuries (310) • Victoria POPOVICI — The first school museums (319) • Mircea DEAC — Romanian art on the world meridians (323) • Viorica HERDAN — The art museum of Tîrgu Mureş (326) • Zое STOICESCU — The scientific and museographic importance of a mollusca collection (328) • Maria IACOB — The museum of natural sciences and the problems of nature conservation (329) • Prof. dr. doc. Radu CODREANU — The Romanian schools of biology and the prospects of their development (334) • M. MĂTIES, I. KISS, ST. KOHL — New phenological data on some species of birds rarely found during the cold months in our country (339) • Al. PAUNESCU — Epipaleolithic art at Cuina-Turcului—Dubova (342) • A. RĂDULESCU — A milliar from Decius at Rasova (349) • S. DOLINESCU and P. VOEVOZEANU — A digitized fibula discovered at Virtosupe (354) • Alexandru LIGOR — A Tatars'attack against Moldavia (356) • Cristian VLĂDESCU and Karl KÖNIG — Side-and fire-arms from the collection of the Central Military Museum (II) (358) • Constantin CATRINA — Ethnographic and folk art problems under the discussion of the « Transilvania » review (362) • Marcela FOCSA — Tissues from Tîrnave (365) • Petre OPREA — The sculptor George Vasilescu (368) • Lucian ROŞU — A conference with directors of museums (371) • Matei TĂLPEANU — Colloquium of the Museums « Danube Delta » from Tulcea (372) • Nicolae UNGUREANU — The Symposium « Folk Architecture in Vilcea, treasure of material values » (373) • Ion PĂTRU-ALBU — Notes on the exhibition « Moments of the peasants' Uprising led by Horia, Cloșca and Crișan » (375) • Eugenia GAVREA — In memory of master Gabriel Popescu (375) • Vasilișa STOICA — The exhibition « Four drawing painters » from the Octavian Moesescu collection (378) • Emilia POSTĂRITĂ — The catalogue of Moldavian documents from the Central Historical Archives of the State, vol. 3, 1653—1675, 692 pp., Bucharest, 1968 (378) • V. BUȘILĂ — Publications of the Danish Museum of ethnography and of the open-air museum from Sorgenfri (378) • Dan DANCĂU and Iosif CĂPUŞE — The national park from Plitvice (SFR Yugoslavia) (379) • Eng. Elena IONESCU — Two museums of the mountains (381) • Ion ISTUDOR — The action of cleaning the historical monuments in France (382) • Valentina BUȘILĂ, George ANANIA — The « Friends of The Brukenthal Museum » circle (383).

- Radu FLORESCU — Muzeele de istorie — centre de cercetare a trecutului patriei noastre (293).
- * — Istorie, actualitate și perspective muzeistice la Iași (297).
- D. FĂLTICEANU — Însemnări muzeistice la Constanța (304).
- Florian GEORGESCU — Muzeul de istorie a municipiului București la a 25-a aniversare a eliberării patriei (307).
- Panait I. PANAIT — Cetatea Bucureștilor în secolele XIV—XV (310).
- Victoria POPOVICI — Primele muzeușe școlare (319).
- Mircea DEAC — Arta românească pe meridianele lumii (323).
- Viorica HERDAN — Muzeul de artă din Tîrgu Mureș (326).
- Zoe STOICESCU — Importanța științifică și muzeografică a unei colecții de moluște (328).
- Maria IACOB — Muzeele de științe naturale și problemele ocrotirii naturii (329).
- Prof. dr. doc. Radu CODREANU, membru corespondent al Academiei R.S.R. — Școlile românești de biologie și perspectivele dezvoltării lor (334).
- M. MĂTİEŞ, I. KISS, Șt. KOHL — Noi date fenologice asupra unor specii de păsări rare întlnite în lunile reci la noi în țară (339).
- Al. PĂUNESCU — Arta epipaleolitică de la Cuina Turcului—Dubova (342).
- Adrian, RĂDULESCU — Un miliar de la Decius la Rasova (349).
- S. DOLINESCU-FERCHE și Petre VOEVOZEANU — O fibulă digitată descoperită la Virtoape (354).
- Alexandru LIGOR — Un atac al tătarilor asupra Moldovei (356).
- Cristian VLĂDESCU și Carol KÖNIG — Arme albe și de foc din colecția Muzeului militar central (II) (358).
- Constantin CATRINA — Probleme de etnografie și artă populară în dezbaterea revistei « Transilvania » (362).
- Marcela FOCĂ — Tesături din Tîrnave (365).
- Petre OPREA — Sculptorul George Vasilescu (368).
- Lucian ROŞU — Consfătuire cu directorii de muzeu (371).
- Matei TĂLPEANU — Colocviul muzeului « Delta Dunării » din Tulcea (372).
- Nicolae UNGUREANU — Simpozion « Arhitectura populară vilceană — tezaur de bunuri materiale » (373).
- Ion Pătru ALBU — Însemnări pe marginea expoziției « Momente din răscoala populară condusă de Horia, Cloșca și Crișan » (375).
- Eugenia GAVREA — În memoria maestrului Gabriel Popescu (375).
- Vasilica STOICA — Expoziția « Patru pictori desenatori » din colecția Octavian Moșescu (376).
- Emilia POSTĂRITĂ — Catalogul documentelor moldoveniști din arhiva istorică centrală a statului, vol. III, 1653—1675, 692 p., București 1968 (378).
- V. BUŞILĂ — Publicații ale Muzeului danez de etnografie și ale Muzeului în aer liber de la Sorgenfri (378).
- Dan DANCAU, Iosif CAPUŞE — Parcul Național de la Plitvička (R. S. F. Iugoslavia) (379).
- Ing. Elena IONESCU — Două muzeușe ale muntișilor (381).
- Ion ISTUDOR — Actiunea de curățenie a monumentelor istorice din Franța (382).
- Valentina BUŞILĂ, George ANANIA — Cercul « Prietenii Muzeului Brukenthal » (383).